

# "Vi prøver så godt vi kan, å dele på det..."

*En kvalitativ tilnærming til et ganske hverdagslig dagligliv, i  
familier med likekjønnede foreldre*

**Kristine Finsæther**



Master i psykologi  
Psykologisk institutt

**UNIVERSITETET I OSLO**

Mai 2009

## **Forord**

Denne masteroppgaven er knyttet til en større kvalitativ, longituniell undersøkelse med tittelen: "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under 3år", ved NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring). Undersøkelsen er et samarbeidsprosjekt mellom NOVA, Høyskolen i Oslo og Universitetet i Oslo. Formålet med NOVA-prosjektet er å studere hvordan foreldre ivaretar omsorgen for barna sine i samspill med andre omsorgsgivere, arbeidslivet og barna selv, og samt hva slags dagligliv dette blir for de små barna. Det er basert på grundige intervjuer med foreldrene og eventuelt andre omsorgsgivere i et bredt sammensatt utvalg familier, fra barnets første leveår og fram til barnet fyller 3 år. Hovedtemaet er døgnets løpende strøm av hendelser, slik det oppleves på intervjutidspunktet, og med fokus på vanlige mestringsstrategier, snarere enn måling av problembelastning hos familiemedlemmene. Nova undersøkelsen vil videre i oppgaven bli referert til med betegnelse "NOVA-undersøkelsen" eller "hovedundersøkelsen".

I dette forordet ønsker jeg først og fremst rette min takk til mine 14 informanter som har vært velvillige og åpne for å dele private opplevelser med meg som forsker. Uten dere hadde ikke dette forskningsprosjektet vært mulig. Videre vil jeg rette en takk til foreningene Partnerbarn og Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, homofile og barn gruppa, for hjelp til å rekruttere informanter.

En spesiell takk rettes til min veileder Agnes Andenæs for verdifulle innspill, god veiledning og hjelp til å holde fokuset og konsentrasjonen oppe i perioder hvor det har vært vanskelig. Videre vil jeg takke en medstudent på samme prosjekt, Ellen M. Lund Reve, for godt samarbeid, konstruktive diskusjoner og gode tilbakemeldinger. Dette samarbeidet har bidratt til å gjøre denne tidsepoken til noe mer enn en ensom reise. Tusen takk! Jeg vil også takke min kjære søster, Silje Marie Finsæther, som har lest korrektur på oppgaven.

Etter en rekke lange arbeidsdager og kvelder vil jeg rette en takk til min mann og mine barn som har støttet meg under hele prosessen, og beriket kunnskapsbasen min om dagliglivets gleder og utfordringer.

Oslo, mai

Kristine Finsæther

Veileder: Agnes Andenæs

**”Vi prøver så godt vi kan, å dele på det...”**

**En kvalitativ tilnærming til et ganske hverdagslig dagligliv, i familier med likekjønnede foreldre**

Kristine Finsæther

Master i psykologi

Universitetet i Oslo

**Sammendrag**

Masteroppgaven handler om hvordan likekjønnede foreldre organiserer omsorgen for sine barn. For å utforske temaet, ble det gjennomført kvalitative intervjuer (livsformsintervjuer) med mødrene i seks likekjønnede familier med barn under tre år. Der barnet hadde begynt i barnehage, ble også pedagogisk leder intervjuet om barnets timer i barnehagen. Oppgaven drøfter hva som kjennetegner familienes dagligliv, og hvordan de to partnerne i felleskap gjør foreldreskapet. Foreldrene forteller om en hverdag som er preget av tydelige rutiner, mye innsats for å skape og vedlikeholde gode nettverk rundt barna, og åpenhet om det likekjønnede foreldreskap. Barnehagen gir god drahjelp med denne åpenheten. Resultatene understreker at likekjønnede småbarnsforeldre lager et dagligliv som er svært likt andre familiers dagligliv, og at de er stilt overfor noen ekstra utfordringer knyttet til bekymring for at barna skal møte homonegative reaksjoner fra omgivelsene. De framstår som sensitive mottakere av hva som for tiden vurderes som et godt barneliv, og barnehagepersonalet omtaler dem nærmest som idealforeldre hvor begge deltar aktivt i barnehagesamarbeid. Alle parene er opptatt av få til et likestilt foreldreskap, være sammen om det som har med barn og familieliv å gjøre, og prøver å nedtone betydningen av det biologiske slektskapet. Undersøkelsen gir et bilde av at barna i de seks likekjønnede familiene har to foreldre med oversikt og helhetsansvar, og som strekker seg langt for at det skal være sånn. Resultatene viser også betydningen av forskning som tar utgangspunkt i detaljerte beskrivelser av dagliglivets praksiser, og som gir rom for mangfold i familier med likekjønnede familier.

# Innholdsfortegnelse

Innledning.....	1
Likekjønnede familier – en kunnskapssituasjon.....	2
Etterlysning av alternative tilnærminger til barn og familieliv.....	5
Den norske konteksten for foreldreskap og barneliv.....	7
Forskningsspørsmålet.....	8
Metode.....	9
Valg av metode.....	9
Rekruttering og informanter.....	9
Utforming og gjennomføring av intervjuene.....	10
Analyseprosessen.....	14
Etikk.....	16
Resultater og diskusjon.....	18
Hva kjennetegner hverdagslivene?.....	18
Tydelige rutiner i dagliglivet.....	19
Åpenhet om det likekjønnede foreldreskap.....	24
Skape og utvide det familiære og sosiale nettverket.....	28
Et godt barneliv som fellesprosjekt.....	34
De vektlegger å fremstille begge parter som mødre.....	36
Å sikre begge foreldre juridiske foreldrerettigheter.....	38
Dele omsorgsoppgaver.....	39
Lik fordeling av husarbeid.....	45
Delt samarbeid i forhold til barnets barnehage.....	47
Avsluttende kommentarer.....	50
Resultatenes generaliseringsmuligheter og praktiske implikasjoner.....	53
Kildeliste.....	55
Vedlegg.....	65
Vedlegg1: Brev til interesse foreningene om hjelp til rekruttering.....	65
Vedlegg 2: Samtykkeerklæring for foreldre.....	68
Vedlegg 3: Intervjuguide for foreldre.....	69
Vedlegg 4: Informasjonsskriv om studien/ forespørsel om deltakelse i studien.....	76
Vedlegg 5: Samtykkeerklæring for barnehageansatte.....	78
Vedlegg 6: Intervjuguide før førskolelærere.....	79

## Innledning

Tema for oppgaven er hvordan likekjønnede foreldre organiserer omsorgen for egne barn, i alderen 0-3 år. Med likekjønnede foreldre mener jeg foreldre der begge tilhører samme kjønn, og spørsmålet er hvordan disse foreldrene går fram når de lager et dagligliv for seg og barna sine, og hva som kjennetegner dette dagliglivet. Det er to foreldre som sammen lager barnets dagligliv, og jeg vil ha et særlig blikk på hvordan hver av dem bidrar til dette, og hvordan de begrunner praksisene sine.

Det brukes litt forskjellige begreper om foreldre som er av samme kjønn. Noen eksempler er "gay parent" (Patterson 2006), "samkjønnede" (Moseng, 2003), "same sex parent" (Perrin, 2002; Downey & Powell 1993) og "skeive foreldre" (Folgerø, 2001), eller det mer avgrensede "lesbian mothers" (Brewaeys, Ponjaert, Van Hall & Golombok, 1997; Tasker, 1999). I denne oppgaven kommer jeg til å bruke begrepet "likekjønnede foreldre", noe som også brukes av Barne- og likestillings departement (Barne- og likestillingsdepartementet, [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no), 3. april 2009). I familiene som inngår i undersøkelsen, er foreldreparene to kvinner. Jeg har likevel ønsket å holde på "likekjønnet" framfor å omtale dem som "lesbiske mødre", siden det her ikke er den seksuelle orienteringen som er poenget. Når jeg referer til litteratur på området vil jeg vise til begreper som den enkelte forsker har anvendt.

Det er vanskelig å beregne hvor mange barn som hvert år blir født inn i familier der foreldrene er av samme kjønn, fordi flere av disse mødrene blir regnet som enslige forsørgere, men det kan antas at det er en moderat økning for hvert år (Moe, [www.aftenposten.no](http://www.aftenposten.no), 6. mai 2007). Likekjønnede foreldre får barn på forskjellige måter. Før var det vanligere at likekjønnede fikk barn ved å inngå heterofile ekteskap med en partner som enten aksepterte at deres partner levde to ulike liv, eller som ikke visste om det (Weeks, Heaphy, & Donovan, 2001). I dag er slike familiekonstellasjoner ofte planlagte fra starten av. Siden 1970-tallet har både donorinseminasjon og lesbiske kvinners selvinseminasjon økt i popularitet. Da intervjuene i denne undersøkelsen ble gjennomført høst/vinter 2007/2008, var det ikke tillatt å inseminere lesbiske eller enslige kvinner i Norge. Derfor reiste mange til utlandet, særlig til klinikkene "Storklinikken" og "Vitanova" i København (Foreningen for partnerskapsbarn, [www.partnerbarn.no](http://www.partnerbarn.no), 15. mai 2008). Surrogatmor er et nyere fenomen, og har åpnet muligheten for at også homofile menn som ønsker barn, kan få det. Imidlertid gis det lite samfunnstøtte, og det koster mye (Weeks et al., 2001). Norske myndigheter anerkjenner ikke surrogatmødre, men likevel drar homofile menn utenlands for å anvende seg av denne

metoden. Vi har også norske eksempler på at homofile menn som har benyttet seg av surrogatmødre, har stilt opp i media og beskrevet sine tanker og refleksjoner bak denne måten å få barn på Hirsti, [www.blikk.no](http://www.blikk.no), 15. september 2007). Enkelte lesbiske eller homofile har skaffet seg barn gjennom adopsjon, gjerne som enslige forsørgere, fordi det i mange land har vært enklere for enslige enn for homofile og lesbiske å få adoptere eller være fosterforeldre. Det er bare lesbiske partnere som kan lage det som kalles ”partnerbarn” (Foreningen for partnerskapsbarn, [www.partnerbarn.no](http://www.partnerbarn.no), 15. mai 2008).

### *Likekjønnede familier – en kunnskapssituasjon*

Det er først i den siste halvdel av det 20. århundret homofili ble av særlig interesse for den internasjonale forskningen. På slutten av 50-tallet ser vi de første systematiske studiene som sammenligner voksne homofile med voksne heterofile. Vi må bevege oss mot slutten av 1970 tallet før vi finner publisert forskning (i de anerkjente journalene) som tar for seg homofile som foreldre. Dette gjøres ved å sammenligne barn som vokser opp med homofile foreldre med barn som vokser opp med heterofile foreldre. I de senere år er det publisert et stort antall forsknings artikler på området (Patterson 2005). En gjennomgang av psykologisk forskning på området (Patterson, 2005), viser at det historisk sett har blitt reist tvil og bekymring ved at lesbiske og homofile skulle ha rett til å bli foster- eller adoptivforeldre. Rettsvesenet har uttrykt bekymring om at barn som vokser opp med homofile eller lesbiske foreldre vil ha en svekket seksuell identitet, kjønnsidentitet og rolleforvirring. Videre er det blitt antatt at barna selv vil bli homofile eller lesbiske, mentalt sårbare, ha flere tilpasningsproblemer og ikke være like psykologisk sunne som andre barn. I tillegg har man vært bekymret for om at barna kunne oppleve sosiale vansker i form av stigmatisering, erting, eller på en annen måte gjort til offer (Patterson, 2005). Forskningen som er gjennomført, støtter ikke opp om slike stereotype oppfatninger (Gottman, 1990; Heyerdahl, 1992; Anderssen, Amlie og Ytterøy, 2002; Stacey og Biblarz, 2001; Patterson, 2005).

Likevel er det viktig å være klar over at dette er et forskningsområde som har møtt en rekke metodologiske utfordringer. Det er blitt reist spørsmål omkring mangel på ekstern validitet, fravær av kontrollgrupper eller lite relevante kontrollgrupper, begrensede eller relativt små utvalg som ikke viser mangfoldet i lesbiske og homofile foreldre i samfunnet (Patterson, 2005), overestimering og underestimering av hvor mange barn som vokser opp i homofile familieforhold, for enkle definisjoner av seksuell orientering, og at mye av

forskningen handler om barn som opprinnelig ble født inn i heterofile forhold (Stacey & Biblarz, 2001).

Stacey og Biblarz (2001) hevder at den hurtig økende interessen for lesbisk og homofil forskning i samfunnsvitenskapelig retninger kan komme av de ikke heteroseksuelles kamp for like rettigheter, og for muligheten til å skape familieforhold. Forskning har i følge dem ført til gradvis liberalisering i rettslige og politiske avgjørelser, men ikke uten motgang. Et eksempel er Wardles (1997) artikkel "The Potential Impact of Homosexual Parenting On Children". I denne artikkelen er Wardle svært kritisk til metodene som er brukt i forskning på lesbiske og homofile familier, og argumenterer for at rettsvesenet skal favorisere at heteroseksuelle får ansvaret for barn. Han hevder at spørsmål om lesbiske og homofiles rett til å ta vare på barn ikke burde stilles for retten, og viser til de skandinaviske landenes politikk. En politikk som dette tidspunktet ga homofile og lesbiske rettigheter til å inngå partnerskap, men ikke være foster/adoptivforeldre for barn. Dette fører til restriksjoner i Utah, Florida, Arkansas og Misissipi i retten til adopsjon og fosteromsorg for lesbiske og homofile foreldre (Stacey og Biblarz, 2001).

Seksuelle forskjeller har blitt oppfattet som en ulempe, fordi psykologisk forskning er preget av et ønske om å påvise likhet mellom heterofile familier og ikke heterofile familier. Psykologiske forskere har undergravet slike forskjeller fordi man har hatt et ønske om å gi homofile og lesbiske like rettigheter som heteroseksuelle, og man har antatt at slike rettigheter avhenger av forskningsmessige funn som viser at barn av homofile er identiske med barn av heteroseksuelle (Stacey og Biblarz, 2001; Clarke, 2002).

Stacey og Biblarz (2001) oppfordrer forskere til å komme seg over den heteronormative antagelsen som forklarer seksuelle forskjeller som en ulempe. Også Clarke (2002) mener tiden nå er inne for å slutte å sammenligne heteroseksuelle og homoseksuelle foreldre ved å anta at likheter mellom gruppene overveier forskjellene. Hun argumenter for at vi ikke skal slutte å søke etter likheter og forskjeller, men heller ikke entusiastisk og ukritisk fortsette. Stacey & Biblarz (2001) er også kritiske til at politikere krever en risikofri hverdag for disse barna, fordi slik risiko ofte stammer fra sosiale fordommer. De argumenterer for at en politisk aksept på sikt vil gi mindre stigmatisering og færre sosiale fordommer. Vi bør, i følge Clarke (2002), tilegne oss et mer pragmatisk perspektiv på likhet og forskjell, og bruke begge strategisk til å fremme deres politiske interesser videre. Bruken av likhetsargumentet undergraver feministenes kritikk av familien som en grunnleggende side av den heteropatrialske undertrykkningen. Likhetstanken står også sterkt i norsk kultur, og Gullestad (1985) hevder at likhet blir overkommuniserte i norske kontekster. Dersom forskjellene

mellom to parter skulle bli for store brytes ofte samhandlingen. Gullestad hevder at om det ikke hadde vært så maktpåliggende å behandle alle som like, kunne en heller ha samhandlet med hverandre som ulike. Ulikhet og forskjell fortøner seg ofte for nordmenn som uheldige resultater av prosesser vi ikke har kontroll over.

I den senere tid er det blitt vanligere å diskutere lesbiske og homofile utenfor kontekster som har med deres seksualitet å gjøre som eksempelvis; som familiemedlemmer, foreldre og partnere. Likevel er det klart at lesbiske og homofile familier er ignorert, misforstått, stigmatisert og problematisert (Allen & Demo, 1995: litteraturgjennomgang av publisert familieforskning fra 1980 til 1993). Allen & Demo (1995) forklarer dette med heterosexisme, som i følge dem er en institusjonell praksis på linje med rasisme, sexisme og undertrykkelse. Lesbiske og homofile psykologer har også mislykkes i å gi indikasjon på hvordan livet i lesbiske familier virkelig er, og har dermed bidratt til å usynliggjøre lesbiske foreldres viktige subjektive erfaringer, og retten til å snakke for seg selv (Clarke, 2002). Stacey & Biblarz (2001) tror at både kunnskap og politikk vil være best tjent når vitenskapelige retninger har en mer pluralistisk tilnærming til familiemangfold, og de ønsker forskning som ser både på potensielle styrker og sårbarhetsfaktorer hos lesbiske og homofile foreldre.

Ser vi på den norske forskningen om den likekjønnede familien, er førsteinntrykket at det finnes forholdsvis lite. I NOVA rapporten *”Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn”* (1999) hevder forfatterne at det til tross for offentlige debatt om hvorvidt lesbiske og homofile bør få barn eller ikke, er det gjort lite forskning i Norden på feltet (Hegna, Kristiansen, & Moseng, 1999). Jeg vil si litt kort hvordan kunnskapssituasjonen har utviklet seg etter NOVA-rapporten, og legge vekt på studier som jeg anser som særlig relevante for min undersøkelse. Gjennomgangen understreker det samme poenget som på de foregående sidene; det mangler forskning om den likekjønnede familiens hverdagslivspraksiser.

Norske holdninger til homofile har endret seg i den senere tid, og nordmenn fremstår i dag som mer aksepterende (Jakobsen, 2006; Andersen & Hellesund, 2009). Det gjelder også holdninger til homofile foreldre. Det er ungdom, personer med høy utdanning og personer i sentrale strøk som har de mest positive holdningene. Dette er grupper som tar til seg nye holdninger først og som sprer den til andre deler av befolkningen. Det er derfor trolig at holdningen til homofile foreldre er i endring, og at flere personer vil bli positive (Jakobsen, 2006).



Som tidligere nevnt viser internasjonale studier at barn som vokser opp med likekjønnede foreldre har det like bra som andre barn. Halvorsen & Joners (2001) hovedoppgave er et norsk eksempel på slik forskning. De gjør en komparativ studie av barna til lesbiske mødre, enslige mødre og barn som lever i heteroseksuelle familier. Studien viser at det ikke eksisterer noen forskjell mellom barna i de ulike gruppene, og konkluderer med at både barn og foreldre i det lesbiske utvalget er veltilpasset og integrert i det norske samfunnet, og at barna opplever lite stigmatisering i forhold til mors lesbiske identitet.

Undersøkelsen til Stiklestad (2003) er basert på intervjuer med ungdommer som har vokst opp i en lesbisk familie, og tar opp betydningen av åpenhet om mors lesbiskhet. Hun viser at det er store variasjoner i hvilken betydning ungdommer tilskriver mors lesbiskhet. Hun hevder at mors lesbiskhet framstår som uproblematisk for de barna som visste om den før skolealder. Å få vite om det først som ungdom, ble opplevd som mer problematisk, fordi samfunnets fordommer hadde gitt dem en negativ fortolkningsramme. Uavhengig av tidspunktet for ”avsløringen”, opplevde ungdommene stadig nye ”komme-ut”-prosesser i møte med nye mennesker. Hovedinntrykket er at ungdommene opplever at åpenhet gir dem mest aksept.

Undersøkelsen til Riksaasen (2002) gir et innblikk i hvordan norske lesbiske familier med barn organiserer og konstruerer roller og relasjoner i familien. Hun analyserer lesbiskes mødres familie- og slektskapsforståelser med utgangspunkt i etablerte antropologiske slektskapsteorier. Ifølge forfatteren vektlegger lesbiske mødre de samme normer og verdier for en god barndom og et godt liv, som samfunnet for øvrig. Lesbiske familier med barn kan dermed ses på som en videreføring av kjernefamilien, heller enn et radikalt brudd (Riksaasens, 2002). Tilsvarende resonnementer kommer fram i Folgerøs (2001) undersøkelse om den homofile familien. Han mener at de homoseksuelle familiepraksisene kan tolkes som subversive gjennom at de problematiserer heteroseksualiteten sin privilegert posisjon. Men de kan også tolkes som en stadfesting og sanksjonering av heteroseksuelle verdier. Disse siste bidragene er også eksempler på perspektiver fra homo- og queerforskning, der det er sentralt å beskrive hvordan heteroseksuelle premisser sniker seg inn, både i forskning og i forskjellige sosiale praksiser.

### *Etterlysning av alternative tilnærminger til barn og familieliv*

Allen & Demo (1995) beskriver at stillheten og usynligheten rundt forskning på familier med lesbiske og homofile foreldre kan skyldes mangel på en klar agenda for hvilken

forskning som nå trengs. De oppfordrer til forskning som integrerer lesbiske og homofiles erfaringer og familienes subjektive perspektiver. Eksempler på slike perspektiver er familienes følelser om egen livssituasjon, sitt forhold til hverandre, deres seksuelle orientering, deres erfaringer med å være foreldre, verdier, involvering og barnas erfaringer. De argumenterer også for å undersøke mennesker i deres mange sammenfallende og overlappende kontekster som for eksempel arbeidsliv og familieliv. Målet deres er å få forskere til å bevege seg i mot det de kaller en ”sosialøkologisk” modell som forener familiedynamikk og seksuell orientering. Dette er en modell som viser oppmerksomhet på hvordan miljøet er, hvilke mennesker som lever i familien, hva de gjør og hvordan deres aktiviteter kan påvirke barna.

Bronfenbrenner (1976) kritiserer utviklingspsykologien for å basere seg på studier av barn i laboratorier. Han sier at slike rendyrkede situasjoner, som er løsrevet fra barnets vanlige kontekst, gir oss lite innsikt i hvordan barn handler i hverdagen. Han argumenterer for å finne alternative måter å studere barn på, og oppfordrer forsker til å studere personer i de omgivelsene de deltar i, og se på relasjonen mellom dem.

I en norsk sammenheng har Haavind (1987) stått for en tilsvarende kritikk av psykologifagets forståelse av foreldreskap og barndom. Hun har oppfordret til å ta utgangspunkt i det livet som foreldre og barna deres faktisk lever, i den sosiale og kulturelle sammenheng som er deres samtid. Ikke minst har hun vært opptatt av å utforske hvordan foreldre og barn forstår det livet de lever, og ikke redusere for eksempel foreldres handlinger til ”faktorer” som treffer barna. I boka *Liten og stor* (1987) introduserte hun livsformsintervjuet som en alternativ tilnærming i empiriske studier av familieliv og oppvekst. Livsformsintervjuet (vil bli mer utførlig omtalt i metodekapitlet) er en samtale om gårsdagen, hvor man ved hjelp av tid, strukturer samtalen fra morgen til kveld. Det er hvordan hverdagen arter seg, og informantenes subjektive oppfatninger av den, som danner utgangspunkt for analyser av foreldreskap og barneliv (Andenæs, 1996). Denne metodiske tilnærmingen har blitt benyttet av flere norske og nordiske forskere (se for eksempel: Andenæs, 1996; Bak, 1997; Gulbrandsen, L. M. 1998; Ulvik, 2005).

I denne samme tradisjonen inngår også Andenæs når hun kritiserer utviklingspsykologien for å ikke studere barn i det som er deres kontekst. Hun hevder at den utviklingspsykologien som har preget forståelsen av barn og barns beste, har fokusert på barns universelle behov, løsrevet fra tid og sted. Andenæs argumenter for å anvende andre utviklingspsykologiske modeller som legger vekt på at utvikling skjer gjennom sosial deltakelse i dagliglivet. Dette er i tråd med L. M. Gulbrandsen (2006) som argumenter for å

forankre barnets utviklingsprosesser i dets sosiokulturelle og historiske konteksts. Ved å innta en slik kulturpsykologisk forståelse vil en ta utgangspunkt i at barn utvikler seg i felleskap med andre mennesker og påvirkes av det kulturelle fellesskapet. Barns utvikling blir dermed til mens det beveger seg framover i tid. Denne utviklingsforståelsen ligger til grunn for den NOVA-undersøkelsen som min masteroppgave er knyttet til.

Andre som også etterlyser alternative måter å studere dagligliv på er diskursteoretikerne Dixon og Wetherell (2004). De mener at for å komme videre i forståelsen av den vedvarende kjønnsulikheten mellom kvinner og menn som lever sammen, trenger vi analyser som går tett på dagligdagse praksiser i hjemmet. Det er ikke nok å analysere generelle utsagn om arbeidsdeling, som man får tak i gjennom spørreskjema man må også se hvordan termer som ”rettferdig” og ”likhet” får mening innenfor det som er relevant kontekst, nemlig dagliglivets samtaler og praksiser (Dixon & Wetherell, 2004).

### *Den norske konteksten for foreldreskap og barneliv*

For alle mennesker handler det å bli foreldre om å måtte tilegne seg nye ferdigheter, og utvikle nye hverdagspraksiser for å ta vare på barn. Derfor er det relevant for denne oppgaven å trekke frem kunnskaper om den norske konteksten for familieliv og barneomsorg. Slik kunnskap kan fortelle oss noe om de felles betingelsene for dagens omsorgsgivere. Norsk barndom og familieliv har i de siste tiårene vært i kraftig endring. På 1960-tallet dominerte ”den mannelige forsørger” og ”den kvinnelige husmoren”, mens vi etter det har beveget oss mot normen ”de likestilte foreldrene”. Idealet i dagens likestillingspolitikk er at mor og far skal ha et felles forsørger - og omsorgsansvar for barn (Syltevik & Wærness, 2004).

Norsk familiepolitikk har hatt som ønske å få kvinner til å arbeide mer ved å gjøre dette praktisk mulig, og ved å innføre økonomiske incentiver (Hardoy & Schøne, 2004). Dermed har toinntektsfamilien opplevd økt støtte (Ellingsæther & Gulbrandsen, L., 2003). På 1970 tallet ble permisjonsrettighetene utvidet for å tilrettelegge for mors mulighet til å kombinere barnefødsler, omsorg og yrkesaktivitet. Det særegne ved de nye permisjonsordninger er foreldrenes mulighet til å *dele* permisjonen. Men til tross for et sterkt likestillingsideal ser vi at det er flest kvinner som er hjemme ulønnet med småbarn i ulikekjønnede familier (Syltevik & Wærness, 2004). Det blir hevdet at de kjønnsnøytrale ordningene, som har gitt foreldrene mulighet til å *velge* å dele på å være hjemme med barna, har blitt ordninger som først og fremst mødre benytter seg av – og som styrker den skjeve delingen mellom mor og far (f.eks Andenæs, 2006). Så lenge mor oppfatter det som mer

naturlig at det er hun som tar ut mesteparten av den delbare delen av foreldrepermisjonen, anbefaler Brandth og Kvande (2005) at man øremerker en større del til far, for å få en raskere endring i fars permisjonsmønstre.

Det offentlige har i økende grad påtatt seg et ansvar for å sørge for omsorgstilbud for barn under skolealder (Ellingsæter & Gulbrandsen, L., 2003), og barnehagen skal i dag oppleves som det først skrittet i et livslang læringsløp (Kunnskapsdepartementet, [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no), 12. november 2007). Foreldre foretrekker barnehage, også til de minste barna, til tross for at de taper penger på slikt tilsyn i forhold til å motta kontantstøtte for å betale dagmamma. Flere barn i barnehagen vil bidra til å normalisere denne hverdagen, og etter hvert bli en selvfølge for barns oppvekst (Ellingsæter og Gulbrandsen, L., 2007). Denne type kunnskap om den norske konteksten vil også bli trukket inn i presentasjon og diskusjon av resultatene. Det vil også være relevant å se på mine funn i lys av andre norske funn, selv om disse i noen grad begrenser seg til forskningsprosjekter på hovedfag/mastergradsnivå. Derfor vil norske hoved- og masteroppgaver bli sitert i denne undersøkelsen.

### *Forskningsspørsmålet*

Som vist innledningsvis er forskning på den likekjønnede familien preget av å usynliggjøre deres subjektive virkelighetsoppfattelse og deres mangfoldige dagliglivspraksiser. Jeg vil i dette forskningsprosjektet nettopp fokusere på hvordan likekjønnede foreldre, og deres barn, faktisk lever livet sitt, og hva de tenker om dette dagliglivet. Valg av forskningsspørsmål har også en etisk siden Mine refleksjoner rundt dette har bakgrunn i Nafstads oppfordring til å trekke inn områdeetikken (2005). I følge Nafstad har psykologiske forskere et ansvar for å ivareta områdeetikk, som vil si å sette spørsmål ved de eksisterende verdiene, perspektivene og normer som er knyttet til et forskningsfelt, og reflektere over hvilke beskrivelser som mangler eller er neglisjert i en forskningstradisjon. Med dette bakgrunnsteppet er følgende brede forskningsspørsmål utformet:

”Hvordan gjør likekjønnede foreldre foreldreskapet?”

Dette forskningsprosjektet søker svar på hvordan norske likekjønnede familier organiserer omsorgen for barn under tre år, og hvilke tanker de har om denne omsorgsorganiseringen. Fordi foreldrene er to om dette foreldreskapet vil prosjektet fokusere på å få frem hvordan

foreldrene hver for seg begrunner dagliglivets praksiser, og hva de tenker om familie fellesskapet.

## Metode

I dette kapittelet ønsker jeg å vise hvilke metodiske valg og utfordringer jeg har stått overfor i dette mastergradsprosjektet, og hvordan disse er håndtert.

### *Valg av metode*

Som omtalt i forrige del, etterspørres forskning som gir en bredere forståelse av lesbiske og homofile foreldre og deres barn (Allen & Demo, 1995; Stacey & Biblarz, 2001; Patterson, 2005). Valsiner (1984) argumenter for at vi skal vektlegge de dynamiske aspektene ved den verdenen vi studerer, og kritiser psykologien for å fokusere på det faste og statiske, i stede for det som stadig er i endring. Det som i den positivistiske tradisjonen blir oppfattet som feil eller avvik bør i følge han ses på som psykologiske fenomener sanne natur. Han hevder at den riktige forståelsen for psykologiske fenomener kun kan oppnås ved å ta hensyn til variabilitet som kan gjøres ved å rette psykologisk forskning mer mot det kvalitative. For å utforske hverdagslivspraksiser til familier med likekjønnede foreldre har jeg derfor ønsket å snakke med dem som lever dette livet. Kvale (1996) argumenter for at den beste måten å forstå mennesker og deres omgivelser på er å snakke med dem. I et kvalitativt intervju hører forskeren på hva mennesker med egne ord forteller om seg selv, om deres omgivelser, deres meninger, deres familier og håp for fremtiden. Med andre ord kan en si at et kvalitativt intervju forsøker å få et bilde av den verdenen de intervjuede selv opplever de lever i (Kvale, 1996). Derfor var et kvalitativt forskningsintervju hensiktsmessig i denne undersøkelsen.

### *Rekruttering og informanter*

For å dekke hele dagen til barnet har jeg intervjuet seks likekjønnede foreldrepar om gårdsdagen til barnet. Selv om barna (mellom null og tre år) er for små til at å intervjues, ønsker jeg likevel å gi dem en sentral plass i fremstillingen av familiene. Tre av fokusbarna har fulltids plass i barnehage på intervjutidspunktet. For de tre andre barna planlegges det oppstart ved ett års alder. Barnehagen inngår etter hvert i de fleste barns liv, også for ett- og

toåringene. Dermed kan en si at kontakten med barnehagen har blitt en vesentlig side ved det moderne foreldreskapet. Derfor er også pedagogiske ledere i to av tre barnehager intervjuet. I den tredje barnehagen lot ikke et slikt intervju seg gjennomføre.

Informantenes alder varierte fra 23 år til 49 år. Det var også stor variasjon i utdanningsnivå; fra grunnskoleutdanning til seks års universitetsutdanning. Opprinnelig var det ønskelig å inkludere begge kjønn i foreldreutvalget, men grunnet vanskeligheter med å rekruttere mannlige deltakere består det endelige utvalget av 12 mødre. I tillegg har jeg intervjuet en mannlig og en kvinnelig pedagogisk leder. I tre av familiene har fokusbarnet søsken i form av halv eller stesøsken, og deres historier kommer også frem i intervjuene. Fem av familiene er fra østlandsområdet, mens en familie er fra et sentralt strøk på vestlandet.

Informantene ble rekruttert ved at jeg sendte brev til foreningene ”Partnerbarn” og ”Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring” (vedlegg 1). Foreningene sendte ut en forespørsel om deltakelse i prosjektet på foreningenes e-post lister. De som ønsket å delta i undersøkelsen ble bedt om å kontakte meg direkte på telefon eller e-post. En familie er også blitt rekruttert gjennom snøballmetoden, det vil si at forskeren etablerer kontakt med noen sentrale personer som kan bistå forskeren med å skaffe informanter (Thagaard, 1998). Også i dette tilfellet ble jeg kontaktet direkte av den aktuelle familien. Familiene som meldte sin interesse per e-post og telefon fikk tilsendt en forespørsel om deltakelse til prosjektet i posten. De ble ringt opp etter en uke for å høre om de ønsket å delta i undersøkelsen. Alle svarte ja, og det ble avtalt tidspunkt for intervju.

Rekruttering av førskolelærere gikk gjennom foreldrene. Foreldrene hentet selv inn samtykke fra førskolelære for kontakt mellom førskolelærer og meg (vedlegg 2). Videre kontakt med førskolelærer har foregått etter samme fremgangsmåte som nevnt ovenfor.

### *Utforming og gjennomføring av intervjuene*

Med utgangspunkt i den teoretiske innfallsvinkelen, og tilhørighet til hovedprosjektet utformet jeg intervjuguiden (vedlegg 3). Intervjuet er et halvstrukturert intervju som består av temaer som skal dekkes, med mulighet for informantene til å selv vektlegge hva de syntes er viktig å få frem. Intervjuet består av tre hoveddeler.

Den *første delen* er en kartlegging av hvem familien består av, tilknytting til arbeidslivet, bolig og permisjonsrettigheter. Den *andre delen* handler om hvordan foreldrene har organisert omsorgen for barnet. Det er lagt særlig vekt på hvordan paret har fordelt fødselspermisjonen, og tanker om hvordan de skal ordne seg videre.

Under utviklingen av intervjuguiden vurderte jeg å spørre foreldrene om hvordan barnet kom til verden. Bakgrunnen for dette er sentral forskning i feltet som viser til at likekjønnede par har mer liberale holdninger til kjønnsroller, og fordeler oppgaver knyttet til hjemmet mer likt enn heterofile par (Dunne, 2000; Patterson, Sutfin & Fulcher, 2004; Kurdek, 2005; Shechory & Ziv, 2007). Dunne (2000) argumenter for at lesbiske mødre utfordrer forbindelsen mellom biologisk mor og sosial mor ved å nedprioritere viktigheten av biologisk tilknytting til barnet, selv om den fremdeles eksister. Dermed blir oppgaver som tradisjonelt er knyttet "mors" begrepet likere fordelt. Jeg ønsket derfor kunnskaper om hvem av foreldrene i utvalget som var biologisk forankret til barnet, og hvilken betydning dette fikk i forhold til hvordan foreldrene ordner omsorgen for barnet. På den andre siden var jeg litt i tvil om hvordan dette spørsmålet ville bli oppfattet av informantene. Jeg fikk bekreftet av en bekjent at jeg som forsker ville fremstå som mer aksepterende om jeg utelot dette spørsmålet, og dette ble også bekreftet i intervjuene med Camilla og Cathrine. De beskriver sin avgjørelse om å få barn som en privat sak, og noe som mennesker de ikke kjenner, ikke har noe med. Det er likevel på sin plass å nevne at alle foreldrene, uten oppfordring fra meg, fortalte om hvordan barnet ble til. I dette utvalget er alle fokusbarn et resultat av kunstig donorinseminasjon. I det første intervjuet jeg utførte, snakket medmor om hvordan de som foreldre kommuniserer for omverden at de er to mødre, og hva de kaller seg overfor barna. Jeg ble interessert i dette temaet, og spør derfor også om dette i resten av intervjuene.

Samtalens  *tredje* og mest omfattende del var livsformsintervjuet. Som nevnt i innledningen ble livsformsintervjuet introdusert av Hanne Haavind i boka *Liten og stor* (1987) som en alternativ tilnærming til studiet av familieliv og oppvekst. I tråd med livsformsintervjuets prinsipper, ba jeg mine informanter om å beskrive dagen i går fra de stod opp om morgenen, til de gikk i seng om kvelden. I de tilfellene hvor enkelte av familiens medlemmer hadde vært våken på nattestid, ble det også utdypet. Intervjuformen gir informantene anledning til å bruke konkrete hendelser dagen i forveien for å utdype sine refleksjoner omkring hendelsenes betydning, og beskrive sin egen opplevelse av hverdagen.

Robson (2002) hevder at for å kunne utnytte den fleksibiliteten et kvalitativt forskningintervju har, som for eksempel muligheten til å modifisere sin undersøkelse ved å følge opp interessante responser, ikke-verbal kommunikasjon og underliggende motiver, kreves det erfaring og ferdigheter av forskeren. Grunnet tilgang til få informanter var det vanskelig for meg å få tilegnet meg erfaring ved å intervju likekjønnede foreldre. Jeg løste dette ved å intervju en medstudent med barn, og gjennomførte et prøveintervju med et ulikekjønnet par. I tillegg har jeg i forkant av intervjurunden utført flere telefonintervjuer for

hovedundersøkelsen. Denne treningen gjorde meg oppmerksom på viktigheten av å lytte, ikke være redd for pauser, og la personene snakke ferdig. I tillegg ga intervjuene meg erfaring med å intervju to foreldre samtidig over telefon. Jeg merket at jeg i de første prøveintervjuene hadde en tendens til å stresse samtalen videre. Dermed klarte jeg ikke å fange opp invitasjoner til videre samtale om temaer som er relevante for informantene. Jeg var særlig oppmerksom på dette i den videre intervju situasjonen.

I fem av seks familier ble foreldrene intervjuet hver for seg. I den sjette familien ønsket informantene å bli intervjuet sammen, noe jeg aksepterte. De fleste foreldrene ble intervjuet i sine hjem, med unntak av en mor som ble intervjuet på arbeid, og en familie som ble intervjuet på telefon grunnet geografisk distanse. Å intervju i familiens hjem gav intervjusituasjonen en rolig atmosfære, og var også praktisk i de tilfellene hvor fokusbarnet måtte være til stede under intervjuet. Intervjuene varte fra en time til to timer, og ble i flere tilfeller avbrutt av mating, stell og legging av barn. Intervjuene ble utført på den tiden av døgnet som var mest praktisk for familien, og det varierte fra klokken elleve om formiddagen til klokken åtte om kvelden. En av førskolelærerne er blitt intervjuet på telefon etter arbeidstid av praktiske hensyn, mens den andre ble intervjuet i barnehagens lokaler i barnehagetiden.

Det var ønskelig at familiene skulle være godt orientert om studiens formål og gjennomgangsmåte før intervjutidspunktet. Det ble derfor sendt ut et informasjonsskriv om studien i forbindelse med forespørsel om deltakelse i intervjuet (vedlegg 4). Denne informasjonen ble også fulgt opp videre over telefon eller e-post da intervjutidspunkt ble avtalt. Det var en fordel om den av foreldrene som skulle intervjues hadde hatt en ”normal” hverdag med barnet tett opp til intervjutidspunktet, slik at denne kunne være utgangspunkt for intervjuet. I forkant av intervjuet ble studiens hensikt og opplegg gjentatt, og foreldrene fikk et samtykkeskjema (vedlegg 2).

I det følgende skal jeg si litt om erfaringer fra intervjuene. For det første var hovedinntrykket at begge foreldre hadde rike beskrivelser av barnets hverdagsliv, og at det hos alle parene var stor samstemthet i hvordan foreldreskapet skulle gjøres. Et eksempel er hvordan Berit og Bente, mødrene til Bea, i hvert sitt intervju beskrev barnehagen som et fint sted for barnet å være. Bente forteller:

Jeg merker det på hvordan hun reagerer når hun møter andre mennesker, og når det er noen hun kjenner så blir hun veldig glad. Det er også veldig gøy å oppdage at hun kan noen flere sanger enn dem vi har lært henne, og at hun tar initiativ til noe som vi ikke har kunnskap om, eller helt skjønner hva hun mener [...].



Berit trekker også fram dette med sanger:

Fordi jeg vet det foregår mye der som jeg gjerne skulle gitt henne, men som jeg ikke orker eller har tid til å gi henne. Hun lærer å gå på tur med sine jevnbyrdige, lærer å male på store fine hvite ark med fingrene og pensler, og hun lærer masse sanger som jeg ikke kan lære henne.

Et annet godt eksempel på en slik fremstående enighet er Camilla og Cathrines opplevelse av å ikke amme barnet sitt. Camilla sier: ”Det som er litt morsomt, eller det er helt feil å si morsomt [ler litt]. Det er at folk har hevet mer øyebryn på at Cathrine ikke ammet, enn at vi er to kvinner som er foreldre[...]”. Cathrine sier:

[...] Det er litt festlig at man i dag ikke kan si noe på at man er to mødre. Vi har møtt noen fordommer og litt kunnskapsløshet. Folk har for eksempel sagt: ”Nei, det går jo ikke an å få ny fødselsattest”. Men det er jo ikke måte på hva folk i beste mening kan si og spørre om når det gjelder amming, og det har vi opplevd som både krenkende og kjipt. Jeg har opplevd at jeg på en måte har befunnet meg i en situasjon hvor jeg til stadighet har måtte fortelle om alt vi hadde gjort for å få til ammingen. Jeg har så blitt sint på mitt eget behov for å fortelle om det, fordi det er med på å på en måte understøtte det hele. Jeg skal ikke trenge å rettferdiggjøre meg for andre, men det og hele tiden få de blikkene når man tar frem flaske... Det var ennå mye tøffere enn jeg hadde trodd.

En annen erfaring jeg tilegnet meg i intervjuprosessen var at flere av informantene tok det for gitt at de skulle møte en lesbisk forsker. Flere ytret begeistring over at det ikke var tilfelle. Som en mor sa før hun ble intervjuet: ”så fint at det er noen andre enn våre egne som ønsker å få frem kunnskap om oss!”.

Intervjuene med pedagogisk leder (intervjuguide, vedlegg 6) varte om lag en time, og var delt opp i to hoveddeler. Begrunnelsen for å intervju førskolelærere er at foreldre og barnehagepersonal forholder seg til hverandre, og at de på ulike måter deler interessen for barnet. Dermed kan en si at institusjonen strekker seg inn i den private sfæren, og den private sfæren strekker seg inn i institusjonen (Markstrøm, 2005). Den første delen av intervjuet dreide seg om bakgrunnsinformasjon om barnehagen. Neste del av intervjuet var et livsformsintervju som ble brukt for å beskrive en konkret dag av barnets dagligliv i barnehagen. Det å få beskrevet konkrete hendelser fra barnets dagligliv i barnehagen bidro til å kaste lys over hvordan foreldrene former sitt foreldreskap. De pedagogiske lederne skildret for eksempel hvordan foreldrene snakket om hverandre og barnet, hvordan foreldre møter andre barn og foreldre, og hvordan de fordeler oppgaver som henting og bringing av barnet.

Intervjuene med pedagogisk leder ble utført i etterkant av intervjuene med foreldrene. Dette viste seg å være nyttig, fordi jeg på dette tidspunktet hadde startet analysen av foreldreintervjuene, og ble nysgjerrig på hvordan barnehagen opplever kontakten med de likekjønnede foreldrene; hvordan de opplever at parene fordeler omsorgsoppgaver som er knyttet til barnehagehverdagen, og hvordan de opplever møte med andre foreldre. Dette kunne jeg innarbeide i intervjuet med førskolelærer.

Alle intervjuene er tatt opp på lydfiler og i etterkant transkribert til tekst. Transkribering innebærer å oversette muntlig språk med sine egne regler til et skriftlig språk med et annet sett av regler. En transkripsjon er dermed ikke en kopi av den opprinnelige virkeligheten, men en konstruksjon (Kvale, 1996). Jeg valgte å ta opp intervjuene på lydfiler for å minske ulempen med selektiv hukommelse og hukommelsestap, som kan forekomme om en bare noterer (Kvale, 1996). Jeg transkriberte intervjuene raskt etter utførelsen av intervjuene. Dette førte til at jeg på et tidlig stadium i undersøkelsen ble klar over i hvilke situasjoner jeg ikke klarte å stille klare spørsmål til informantene, og hvor jeg ikke klarte å fange opp temaer som kunne ha blitt utforsket videre. Denne kunnskapen utnyttet jeg i de påfølgende intervjuene. Dette er hovedårsaken til at jeg selv har transkribert 12 av mine 14 intervju. Tilhørighet til hovedprosjektet gjorde at jeg fikk transkribert to av intervjuene av andre. For å sikre kvaliteten på disse transkripsjonene har jeg gått tilbake til de opprinnelige lydfilene for å sjekke innholdet.

### *Analyseprosessen*

Det skriftlige materialet er analysert kvalitativt, og er blant annet inspirert av framgangsmåter innenfor tematisk analyse. Det vil si å forsøke å fange opp tema som er viktig i datamaterialet i forhold til forskningsspørsmålet (Braun og Clarke, 2006). Jeg var også inspirert av det Haavind (2000) betegner som ”samspillsanalyser”. Haavind analyserte ulikekjønnede par, og samspillsanalysen var da å analysere det meningsinnholdet som kvinner og menn spiller i samspill med hverandre. Hun argumenterer for slike analyser i motsetning til forskjellsanalyser, hvor en anvender en sammenligningsmal hvor en ser på kjønnet som todelt og forskjellig fra hverandre (Haavind, 2000). Overført til mitt prosjekt betyr det at jeg har sett på hvordan foreldreparene er hverandres betingelser, og hvordan de i samspill med hverandre utformer foreldreskapet.

Analyseprosessen har foregått i flere runder, slik også Haavind (2000) anbefaler; at man i første runde støvsuger materialet for alt som kan belyse forskningsspørsmålet og

utvikler analysespørsmål, og deretter foretar en systematisk gjennomgang av materialet med de analytiske spørsmålene. Derfor søkte jeg i første runde bredt etter spørsmål som kunne stilles til materialet, og belyse det nokså brede forskningsspørsmålet; *Hvordan er det likekjønnede foreldre gjør sitt foreldreskap?* Jeg skaffet meg oversikt over materialet, og utviklet analytiske spørsmål. I praksis vil det si at jeg etter gjentatte gjennomlesninger av de transkriberte intervjuene, har laget små konsentrater av hva hvert par forteller. I disse konsentratene har jeg forsøkt å få frem hvilke praksiser familiene utøver, og hvordan disse begrunnes. I tråd med Haavind (2000) har jeg ikke forsøkt å kategorisere disse fremstillingene ut fra forhåndsdefinerte kategorier, men i stedet har jeg anvendt de kategoriene informantene selv bruker. De analytiske spørsmålene som ble utviklet under analysen er:

- a) Hvordan bygger familiene opp omsorgskjeder og nettverk for barna?
- b) Hvilke praksiser og begrunnelser har partnerne for fordeling av fødselspermisjon og omsorg for barnet? Hvordan oppleves de begrensninger som dagens permisjonsordninger gir dem?
- c) Hvordan tenker om og begrunner familiene bruk av eksterne omsorgsgivere som dagmamma eller barnehage.
- d) Hvordan kommuniserer foreldrene for omverden at familien består av to mødre? Hva kaller mødrene seg overfor barna?
- e) Hvilke utfordringer beskriver familiene at de møter, og hva beskriver de at de mestrer i hverdagen? Hvordan møter de diskursen om homoseksualitet og barndom?

De analytiske spørsmålene som ble utviklet under analysen av intervjuene med pedagogiske ledere er:

- a) Hva handler kommunikasjonen om mellom ansatte i barnehagen og foreldrene?
- b) Hvordan beskriver og vurderer barnehagen fokusbarnets foreldre?

I andre runde gjorde jeg en systematisk gjennomgang av materialet med de analytiske spørsmålene, og organiserte svarene. Jeg søkte etter fellestrekk og særtrekk som karakteriserer parene i forhold til hverandre. I resultatdelen vil jeg presentere disse svarene under to temaer: *"Hva kjennetegner disse hverdagslivene?"* og *"Et godt barneliv som fellesprosjekt?"*. En metodisk forutsetning har under hele prosessen vært intersubjektive møter mellom de personene som er intervjuet og forsker (Haavind, 2000). Det vil si at forskeren og den intervjuede har snakket om tema som er av felles interesse, og at kunnskap utvikles ut i fra denne dialogen. Forskningsintervjuet er likevel ikke en gjensidig interaksjon av to like parter, fordi intervjuet styres av at forskeren definerer situasjonen, introduserer tema og styrer samtalen (Kvale, 1996).

I resultatdelen vil jeg illustrere de empiriske funnene i undersøkelsen ved bruk av kondenserte historier og sitater. Jeg ønsker å understreke at den historien jeg her kommer til å formidle, er min fortolkning av informantenes historier, og ikke nødvendigvis slik informanten selv opplever dem. Men retningsgivende for hele analysearbeidet mitt har vært at det jeg som forsker ser, også skal kunne sees av andre (Haavind, 2002).

### *Etikk*

I denne masteroppgaven ønsker jeg å fremstille etikk som noe som skal gjennomsyre hele forskningsprosessen. Derfor vil jeg i denne metodedelen trekke frem noen valg jeg har tatt med hensyn til metode og fremgangsmåte. Prosjektet ble søkt godkjent før gjennomføring, og godkjent av Personvernombudet for forskning ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste og Regional komité for medisinsk forskningsetikk.

I et forskningsprosjekt som baserer seg på intervju består etikk i metodisk sammenheng i å innhente informert samtykke, konfidensialitet og konsekvenser. *Informert samtykke* vil si å informere informantene om undersøkelsens hensikt, det metodiske designet og eventuelle risikoer eller fordeler ved å delta i studien (Kvale, 1996). I alle intervjuene i denne undersøkelsen ble det innhentet informert skriftlig samtykke (vedlegg 2 for foreldre, og vedlegg 5 for barnehageansatte), og det ble understreket at det var frivillig å delta i studien. Det skriftlige samtykke ble innhentet i forkant av intervjuet. Informantene har også under rekrutteringsprosessen, i intervjusituasjon, og i etterkant av intervjuet blitt informert om mulighet til å trekke seg fra studien.

*Konfidensialitet* i forskning betyr at alle private data som kan identifisere subjektet ikke skal bli rapportert (Kvale, 1996). Fordi utvalget i denne undersøkelsen er rekruttert gjennom e-post lister, og ved bruk av snøballmetoden betyr det at flere av informanten kan ha kjennskap til hverandre. Derfor har jeg i fremstillingen av materialet vært ekstra omhyggelig med å fjerne identifiserende kjennetegn som bosted, yrkestitler, alder og navn ved deltakerne. Identifiserbar informasjon slik som adresselister til informanten og lignende blir oppbevart atskilt fra intervjuene, og innelåst under hele prosessen. Undersøkelser der en har intervjuet flere mennesker som kjenner hverandre godt kan by på ekstra utfordringer når resultatene skal fremstilles (Mauthner, 2000). I to av familiene har jeg fått tre personers (to mødre og en barnehageansatt) beskrivelser av ett og samme barns hverdagsliv. Etter anbefalinger fra Mauthner (2000) har jeg valgt å bruke navn, altså pseudonym, i de tilfellene hvor partene avslørte samme virkelighetsoppfattelse. I tilfeller hvor jeg opplever at partenes

virkelighetsoppfattelse står i motsetning til hverandre har jeg valgt å sløyfe navn. Jeg har også vært overhyggelig i valg av sitater for å unngå at de skal bli gjenkjent, av venner og bekjente. Transkripsjonene av intervjuene var ordrette, og synliggjorde talemåte og dialekt. For å unngå at informantene skal bli gjenkjent er sitatene omskrevet til et mer flytende skriftspråk hvor dialekt og fremtrede talemåter redigert vekk.

Når Kvale (1996) snakker om etiske *konsekvenser* av å delta i en undersøkelsen peker han på det etiske prinsippet om at fordelene ved å delta i en undersøkelse skal være større enn faren for at informanten skal oppleve skade. For noen mennesker kan det å snakke om dagliglivet sitt fremstå som svært sensitivt og privat, og det kan være at informanten kan dele informasjon de senere angres på. Dette har jeg under hele intervjuprosessen tatt hensyn til, og jeg har vært opptatt av å respektere informantenes personlige grenser. Det er imidlertid verdt å nevne at flere av informantene har satt pris på denne måten å bli intervjuet på, hvor de har blitt møtt med en genuin interesse for deres dagligliv på en ikke dømmende måte.

I følge Kvale (1996) er det et etisk anliggende for en forsker å prøve å ha profesjonell distanse. Sentralt for denne formen for psykologisk forskning er bevissthet om egen bakgrunn, og hvilken betydning den har for forskningsprosessen (Braun & Clarke, 2006; Flick, 2006; Magnusson, 2006; Sagatun, 2005). Intervjuet byr på samtaler om temaer om barns oppvekst som er hyppig debattert i dag. Eksempler på slike tema er amming, barnets søvnvaner, kosthold og fordeling av permisjon. Som småbarnsmor er jeg en del av denne konteksten, og har selv synspunkter på disse temaene. Selv om jeg til en viss grad har kunnet identifisere meg med informanten, har jeg prøvd å utforske ulikheter, og løfte frem det som ellers kan oppfattes som selvfølgeligheter (Haavind, 2000). Som intervjuer kan det være vanskelig å bli stilt overfor personlige detaljer som gjelder ens eget liv, og bli konfrontert med dem i intervjusituasjonen (Mauthner, 2000). Jeg opplevde det som vanskelig at informantene stilte meg personlige spørsmål underveis i intervjusituasjonen. For å holde samtalen i gang, har jeg i slike tilfeller, valgt å svare kort, for så å høflig kaste ballen tilbake til informantene. Samtidig har jeg i flere tilfeller kunne dra nytte av min erfaring som småbarnsmor. I noen av intervjuene hvor jeg opplevde at samtalen fløt dårlig, eller stoppet opp, brukte jeg egne erfaringer som mor for å bevege samtalen framover. I et av intervjuene opplevde jeg at samtalen stoppet litt opp da vi snakket om hvilke aktiviteter mor vanligvis var en del av. Av egen erfaring vet jeg at barselgruppe er noe som mange mødre ønsker å være en del av, mens andre ønsker å avstå. Da samtalen låste seg spurte jeg derfor moren om hun var med i en barselgruppe. Temaet bidro til at samtalen løsnet, og mor fortalte meg mye om hvordan de forholder seg til det å være mødre i møte med andre småbarnsforeldre. Hun fortalte at de

gjærne vil være med i barselgruppe, men at de var skeptiske til en del andre mødre fordi de overstimulerer barna og er veldig stressa. Hun gav meg eksempler på mødre som var veldig forsiktige med hva de spiste da de gikk gravide, med mødre som ikke torde å la barna sove utendørs i vogn, og med mødre som ikke uten videre kunne dra på besøk til andre.

Egne erfaringer om barns dagligliv har også bidratt til at jeg har kunnet ta i mot invitasjoner fra informantene om å følge opp resonnementer som jeg kanskje ellers ikke ville oppdaget. Moren til Didrik forteller meg at de ettermiddagene de er hjemme så prøver de alle å leke sammen. Egen erfaring tilsier at det ikke alltid er slik at begge foreldre og barnet leker sammen på ettermiddagen. Derfor spør jeg om det er slik at de alle tre pleier å være til stede i leken. Moren til Didrik forteller at de noen ganger leker sammen alle tre, mens andre ganger må en av foreldrene gjøre noe annet som for eksempel klesvask, rydding eller dra på voksen besøk.

## Resultater og diskusjon

### *Hva kjennetegner hverdagslivene?*

Alle foreldre i undersøkelsen beskriver barnet som et resultat av et planlagt foreldreskap, der de hadde gjort et aktivt valg om å få barn. De hadde på forhånd diskutert om de skulle ha barn, og hvem av dem som skulle gå gravid. Som tidligere nevnt i metodedelen, fortalte alle foreldre, uten oppfordring fra meg, at barnet deres kom til verden ved hjelp av kunstig donorinseminasjon i Danmark. Celines medmor (mor uten biologisk slektskap til barnet) beskriver her at avgjørelsen om å få barn kom etter en vurdering om verden er klar for barn av likekjønnede foreldre, og om denne verden er villige til å gi barnet en god barndom:

Vi har gjennomdiskutert de fleste problemstillinger i forhold til møte med barnehage og nærmiljø, og vi har jo vår mening om hvordan verden bør være. Selv om den ikke er der ennå [ler litt]. Men, men... Det handler om at vi vet at både hun og vi kommer til å bli stilt overfor en del problemstillinger, men det er noe med   ikke ha alle svar klare på forhånd. Det kommer ikke til å funke uansett, fordi man må se situasjonen an. Men vi har jo selvfølgelig diskutert dette her opp og ned og i mente, også sånn i forhold til om hvorvidt man skal ha barn i det hele tatt. Ja, hvorvidt verden er klar for det eller ikke. Men for at verden skal bli klar for det så må noen begynne. Det begynner jo også å bli ganske vanlig, og verden er kommet et godt stykke på vei.

At foreldreskapet er planlagt gjelder ikke bare likekjønnede foreldre. I dag gjør moderne prevensjonsmidler det mulig for de fleste par å velge n r, og om de skal ha barn. Men der

ulikekjønnede par opplever det som et krav fra omgivelsene om å få barn, og at det er *barnløshet* som må begrunnes (Fjell, 2002), beskriver foreldrene i dette utvalget at for dem er det valget å få barn som må begrunnes. Moren til Celine forteller at det virker som om hvem som helst synes at de har rett til å spørre dem om hvordan barnet ble til:

Vi opplever at når man er to jenter, eller altså et likekjønnet par så kan hvem som helst spørre om hvordan man har laget barnet. Vi begynner på en måte å sky mennesker, for plutselig er det helt greit å spørre om det. Vi har vært veldig åpne rundt det at vi er to mødre som har valgt å få barn, men det sier noe om sånne intimitetsgrenser som bare ... Det er for eksempel veldig sjeldent man spør heterofile foreldre: "Hvor laget dere det? Hvor mange ganger prøvde dere? Og laget dere barn i senga eller?".

Fjell (2002) beskriver at barnefrihet kan virke provoserende for den heteroseksuelle orden, og at det er vanskelig å akseptere for omgivelsene. Foreldrene i denne undersøkelsen beskriver nettopp det motsatte; at deres valg om å få barn også kan virke provoserende for den heteroseksuelle orden.

I denne delen vil jeg se på hvordan det likekjønnede paret skaper et familieliv gjennom det dagliglivet de bygger opp, og hva som kjennetegner disse dagliglivene. Her vil jeg trekke frem tre praksiser som under analysearbeidet har fremstått som sentralt. For det første kjennetegnes de av være høyt rutiniserte, for det andre er det en stor åpenhet om det likekjønnede foreldreskap og for det tredje skaper og utvider de det familiære og sosiale nettverket.

### *Tydelige rutiner i dagliglivet*

Hverdagene i de seks familiene er tilnærmet like, og rutinene bidrar til å strukturere dem. Her er de helt på linje med foreldre som er beskrevet i undersøkelser av familier med en mannlig og en kvinnelig forelder, og som både omgivelsene og de selv vurderer som vanlige og bra (Andenæs, 1996). Her beskrives foreldres omsorg for sine barn som en sammenhengende kjede av rutiner, som er viktige for å få hverdagslivets oppgaver som lønnsarbeid, husholdsarbeid og barneomsorg til å henge sammen, og bidrar til å gi barnet en forutsigbar hverdag. Rutinene fremstår som selvsagte når de er godt innarbeidet. Det å etablere, vedlikeholde og gradvis endre rutiner, er dermed sentral i foreldreinnsatsen overfor barna, men har blitt usynliggjort i forskningen (Andenæs, 2006).

Alle foreldrene beskriver en hverdag for barnet med praksiser som gjentar seg hver dag. Noen av foreldrene forteller eksplisitt at rutiner er viktige for å gi barnet en trygg

hverdag. Barnets hverdag skal være forutsigbar i den forstand at det vet hva som skal skje som for eksempel når skal det spise, sove, stelles osv. Moren til Bea er opptatt av at Bea skal oppleve hverdagen som forutsigbar:

[...] ja, opptatt av at hverdagen hennes skal være noenlunde forutsigbar. Hun skal kjenne en slags trygghet ved at hun kjenner til rutinen, men også at det skal skje ting utover det da.

Som vi ser, påpeker hun at det må være rom for annet enn bare det faste og forutsigbare; ”det må ikke være for mye av det heller”.

Praksisene kan variere noe fra dag til dag, og fra familie til familie, og de avhenger av om barnet fremdeles er hjemme med en av mødrene, eller om det har startet i barnehage. Men først og fremst er det mange fellestrekk. Hos alle familiene begynner dagen med morgenstellet av seg selv og barnet. Didriks medmor beskriver her hvordan et vanlig morgenstell i deres familie foregår:

I: Hva gjør dere når dere steller? Bading eller?

Diana: Ikke på morgenen. Det pleier vi å gjøre på kvelden. Da står vi opp og vasker han med klut, skifter og tar på tøy. Etter det går vi ned og lager frokost. Han sitter og titter på barne-tv om morgenen. Litt bortskjemt kanskje. Han spiser i sofaen. Veldig flott. Stille og rolig.

Hendelsene etter morgenstellet varierer etter som om barnet skal i barnehage eller ikke, og når foreldrene eventuelt begynner på jobb. Beas medmor beskriver hvordan Bea tar avskjed med sin eldre bror i bilen om morgen, og hva som skjer videre på vei til barnehagen:

[...] Nei, først slipper vi av Børge på skolen, og da har vi det ganske morsomt. Da sier de hei, ha det, og vinker. I bakken nedover fra skolen så synger vi en sånn liten tøysesang som jeg har laget: ”Å nå skal vi i barnehagen til Bea”, og da ler hun bak i der.

Celines mor beskriver at de tar første del av morgenstellet tidlig på morgenen, men at Celine stort sett sovner ganske raskt igjen. Når Celine våkner igjen, får hun vanligvis mat, og annenhver dag bades hun etter måltidet. Denne rekkefølgen kan imidlertid variere:

Ja, men i går så våknet hun såpass tidlig at jeg tenkte at det var litt tidlig å gi henne mat. Da gjorde jeg det motsatt. Da badet jeg henne først, og så fikk hun mat. Det koser hun seg veldig med. Og så spiste vi. Da får hun melk igjen, og så [...].



Dagene til de barna som er hjemme med mor, organiseres stort sett etter når barnet skal spise og sove. Mødrene skaper variasjon i dagene ved å ta med barna på aktiviteter som barseltreff, trening, kafé, shopping og trilletter. Ofte kan barnas rutiner integreres i disse aktivitetene. En av mødrene sier for eksempel: ”[...] Ofte så er det soving nummer to, som er i senga hvis jeg skal være hjemme. Men jeg prøver å legge henne i vogna hvis vi skal noe sted”.

Moren til Celine forteller at hun innimellom tar med Celine på trening: ”Da trener jeg i sentrum, på et sted hvor jeg kan ha med henne. Det er ikke barnepass, men det er sånn at hun kan ligge litt og styre med sine ting ... enn så lenge”. Videre forteller hun:

[...] noen ganger så har jeg prøvd å gjøre det sånn at hun sover da. Da står bare vogna der inne. Ellers så har det også gått greit med å bare ha henne våken, og ligge med noen leker. Det er ikke et sted med løse vekter, og det er lite farlige ting en kan gjøre der.

Moren til Bea, Berit, forteller at de var ganske aktive fra Bea var født til hun var et halvt år:

Vi var på diverse aktiviteter. Jeg syntes vel egentlig at i det første halvåret fartet vi på ganske mye. Hun var ganske lett å ta med seg. Jeg puttet henne i vogna og hun sovnet når hun var trøtt, uansett hvor vi var. Vi var på babysvømming, babykafé, barseltreff for lesbiske mødre, trilletter med turistforeningen [...].

Berit har opplevd at datterens behov for rutiner har satt en stopper for noe av denne aktiviteten:

Berit: Ja det første halvåret, men etter hvert begynte hun å få behov for mer rutiner og sove til faste tider og da...

I: Ble det kanskje litt kjedeligere med vogna også eller?

Berit: Nei hun trivdes godt i vogna. Det gjorde hun. Men det var ikke så lett å bare sette henne i bilen for da sovnet hun, og det ødela for nattesøvn. Og det var jo viktig for resten av døgnrytmen og nattsøvn at hun hadde hatt regelmessige sovemønstre på dagen. Desto mer orden på dag sovingen, jo mer håp var det at natten skulle gå bra også [...]. Så det var ris til egen bak hvis jeg herjet for mye rundt, og slepte henne inn og ut av bilen hele tida. Da fikk jeg en dårlig natt selv.

For barna som går i barnehage, er også tida i barnehagen preget av rutiner. Alle barnehagebarna spiser frokost, lunsj og eventuelt ettermiddagsmat i barnehagen. Mellom måltidene blir barna stelt, de leker, har samlingstund og er ute. Innimellom er de med barnehagen på turer i nærmiljøet. Hvor faste disse rutinene er varierer litt fra barnehage til barnehage. I barnehagen til Didrik er de mer opptatt av at det enkelte barnet selv skal få bestemme når det skal ut å leke, hva det skal leke med og når det skal spise, enn i de andre

barnehagene. Pedagogisk leder i barnehagen til Didrik er opptatt av at dagsplanen for Didrik skal oppfattes som forskjellig fra dag til dag, men at den likevel skal ha en ramme:

Forhåpentligvis ser den veldig forskjellig ut hver dag. Vi har ikke noe dagsplan egentlig. Det eneste som er fast er at på mandager så går de på tur. Hver mandag så går Didrik på tur med alle de andre som er født i hans kull. Så da er det de som var ett og to års gruppa før. De heter "X" gruppa. De går på tur hver mandag fra halv ti til halv elleve eller noe sånt noe. Ellers spiser alle barna mellom elleve og halv ett inne på kjøkkenet. Da kommer de når de er sultne.

Alle familiene med barnehagebarn har systemer for hvordan de bringer og henter barnet til og fra barnehagen. Hos to av parene blir barnet brakt til barnehagen av den ene av mødrene, og hentet av den andre. Et av parene fordeler bringing og henting etter jobb og studiesituasjon. Hos det siste paret, hvor det er fokusbarnets søsken som skal bringes til barnehagen, er det den av foreldrene som ikke er hjemme med fokusbarnet som bringer og henter barna. Selve henting er også preget av rutiner. Kristians medmor beskriver en helt vanlig hentesituasjon i barnehagen:

Ja, jeg går inn hoveddøren og gjennom en liten gang. Der gjør jeg klar ytterklærne, og bare ser at alt er der det skal være. Eller at alt som skal være i sekken er der. Etter det går jeg inn. Som oftest så ser han ikke meg en gang. Han bare fortsetter med det han holder på med. Da henter jeg matboksen hans som er tom. Etter det prøver jeg å få kontakt med han. Jeg er der gjerne litt og spør hva de har gjort, og ja, bruker en del tid der inne. Noen minutter. Så tar jeg han med ut i gangen, som han syntes er helt greit. Vi sier ha det til alle sammen, og han pakker matboksen sin i sekken. Det er rutinen hans. Etter det kler jeg på han, putter han i vognen og så går vi hjem.

Flere av foreldrene forteller at hentesituasjonen i barnehagen foregår ganske likt hver dag. Medmor Diana forteller at Didrik syntes det er veldig morsomt å løpe fra foreldrene når de kommer for å hente han, og at de må løpe etter han gjennom alle avdelingene i barnehagen før de kan gå hjem:

Jeg henta han rett etter tre. Da satt han og leste en Thomas bok. Thomas toget. Veldig kult. Han satt sammen med en annen som han egentlig begynte samtidig med i barnehagen. Så da satte de og leste i den boka. Typisk ved henting er at han løper, og da skal han ikke hjem. Han syntes det er veldig artig å få oss til å løpe, så han løper stort sett gjennom alle avdelingene. Da må jeg stort sett ta hele runden rundt da for å jage han, og overtale han til å sette seg ned på plassen sin etter hvert. Så tar vi på yttertøyet, og helst uten at han stikker av for mange ganger.

Middagsmåltidet blir fremstilt som familiens samlingspunkt hos alle familiene. Det er viktig at hele familien er samlet så langt det lar seg gjøre, og måltidet skal være hyggelig. Selv om noen av barna er for små til å følge foreldrenes måltidsrutiner, er de likevel tilstede ved bordet. De beskriver at barna gjerne sitter rundt bordet med foreldrene og spiser frukt eller leker med leker. Det at barna også verdsetter middagen som samlingspunkt, blir godt illustrert av Evens storebror. Evens storebror er fem år, og han ser helst at begge mødrene er tilstede under middagsmåltidet. Evens mor sier at når hun ikke har anledning til å komme hjem til middag sier Evens storebror: ”Kommer dere ikke hjem til middag en gang? Og da tenkte jeg dette er litt ålreit”. Evens mor fortalte at de hele tida har hatt et fokus på felles måltider, og da spesielt middagsmåltidet. Hun er veldig stolt over at Evens storebror verdsetter at familien er samlet til middag, og føler det er noe de har lykkes med.

Etter middag varierer aktivitetene noe i de enkelte familiene, men det dreier seg stort sett om opprydding etter middag, lek, lese barnebøker, se barne-tv, kveldsmat og nattstell. Flere av mødrene lurte på hva de egentlig gjør etter at de har lagt barna. Ved nærmere ettertanke kommer de på at de rydder en del, gjør noe husarbeid, ordner med klesvasken, sjekker e-post, ser tv og snakker sammen.

Nettene forløper svært forskjellig fra familie til familie, og den store variasjonen i nattens forløp er knyttet til at barna er så små, men også ikke like gamle (fra seks uker til tre år). Mødrene til Anders som fremdeles trenger nattmat beskriver nattmåltidet som: ”Ja vi står alltid opp, og vi mater alltid her. Vi har han aldri opp i senga, ikke annet enn for en time om morgenen. For det er litt kjedelig hvis vi skulle sovne og legge oss oppå han [ler][...]”. Moren til Kristian beskriver at Kristian våkner en gang hver natt til omtrent samme tidspunkt. Hun framstiller det som om det er Kristian som har satt rutinen, og ikke foreldrene:

Ja, når er det [tenker seg om]? Omkring elleve- halvtolvtida så hører vi han for første gang. Da har som regel jeg også lagt meg, og da later jeg som jeg ikke hører han, for det er Kari [medmor] han vil ha da. Det hjelper ikke om jeg går. Da reiser han seg i senga og ofte er han nesten ikke våken en gang. Da blir han helt sånn fjern og han sier: ” nei, nei”. Da spør hun han om han vil ha vann. Vannflaska står rett ved senga, og de tar den frem. Kari må hjelpe han og gi han den. Så peker han på den plassen hvor flasken sto, og da må Kari sette den tilbake dit. Etter det legger han seg ned igjen. Det samme har skjedd hver natt i kanskje et halvt år.

Som i alle andre familier må husarbeid gjøres, men det varierer om familiene gjør husarbeidet på faste tidspunkt eller ”når det faller dem inn”, som flere formidler. Klesvask er noe som hos de fleste foregår hver dag, og er en del av den daglige rutinen. Elin forteller for eksempel:

[...] Klesvask daglig. Det er alltid en vaskemaskin på en eller annen gang i løpet av dagen. Om jeg ikke vasker en maskin mens jeg er hjemme på dagtid, så setter jeg på en på ettermiddagen - eller Eva setter på en maskin når hun kommer hjem. Det kommer litt an på hva vi har å gjøre.

Barna blir også inkludert i de daglige, praktiske gjøremålene. En av mødrene som vasker klær i vaskekjeller forteller for eksempel at hun og barnet ofte går innom vaskekjelleren før de går til barnehagen om morgenen. Da tar de også med seg katten og slipper den ut. Husarbeid er for øvrig et stort tema i intervjuene. Det snakkes om matlaging, oppvask, rydding, vasking, hagearbeid og mer. Jeg vil komme tilbake til dette temaet senere i presentasjonen.

### *Åpenhet om det likekjønnede foreldreskap*

Alle foreldrene i denne undersøkelsen trekker fram betydningen av å være åpne om hvem de er overfor omgivelsene sine. De snakker om åpenhet under flere av intervjuets temaer, som for eksempel når de snakker om forholdet til den utvidede familien, nabonettverket, utfordringer i hverdagen, og spesielt under temaet ”kontakt med barnehagen”. Åpenhet om det likekjønnede foreldreskap blir trukket fram som viktig også i andre norske undersøkelser om likekjønnede foreldreskap (Riksaasen, 2002; Stiklestad, 2003; Ohnstad, 2008). Flere av foreldrene i undersøkelsen uttrykker at det er *i dag* de kan hjelpe barnet med å bli en trygg person, og takle situasjoner som kan være vanskelige på bakgrunn av deres familiesituasjon. *På sikt* må barna selv lære å takle slike situasjoner. På denne måten inngår åpenhet som en beredskap i møtet med det som er kalt ”homonegative holdninger” (Anderssen og Hellesund, 2009). Evens medmor beskriver hvor viktig det er å være åpen ovenfor omgivelsene sine, og ruste barna for å møte framtida som barn av likekjønnede familier:

Vi må ikke lage en kunstig atmosfære, for om vi er åpne i nærmiljøet, så vil hele nærmiljøet også være åpne for hvem vi er. Da blir det også mer naturlig for ungene våre å ta med seg den skeive familien. Vi [mødrene] må prøve å ta støytene så langt det går. Det vet vi jo. Vi må ta noen støyter på hvem vi er, og våre valg. For ungens del må vi prøve å ta de støytene vi kan nå, og forsøke å ruste dem til å klare det i fremtiden. Vi har valgt for dem, og vi ønsker og håper de skal være fornøyd med det valget vi har tatt. Samtidig så tror jeg at det nok blir lettere etter som tida går, og samfunnet blir mer mangfoldig på alle måter.

Alle familiene i dette utvalget bor i sentrale strøk. At dette er vanlig, framgår også av levekårsundersøkelsen (Hegna et al., 1999), som viser at mange homofile og lesbiske velger å ikke bo i små lokalsamfunn med stor vekt på likhet, og mindre toleranse for alternative former for kjærighet og samliv enn i større bysamfunn.

Noen av familiene poengterer at det er noe de har valgt fordi de har inntrykk av at det er mer akseptert å leve i en likekjønnet familie her. Både Celines mor og Kristians mor beskriver bostedets betydning. Moren til Celine forteller hvordan de tenkte da de valgte sted å bo:

Jo, jeg tror jo det varierer litt hvor man bor. Hva var det en kommenterte? En annen medmor sa at: ”ja i ”X” [stedsnavn] så er folk så snobbete, og de har så god oppdragelse at de har vett på å ikke si hva de mener”. Det vet jeg ikke, men det var jo som vi sa, altså når vi valgte å få barn, så begrensa det seg en del for hvor vi kunne bo.

Moren til Kristian trekker fram noe tilsvarende, som ikke bare handler om by-land, men også bydel:

Ja, vi har jo alle odds på våres side, holdt jeg på å si. For det første er vi åpne selv, vi er voksne og vi bor i sentrale strøk. I tillegg til å bo i en storby, så bor vi i en bydel som også er, uten å være generaliserende; at vi bor i en åpen bydel. Det er forskjell på det også tror jeg. Så vi har alle odds på våres side. Vi tenker veldig lite selv over at vi er annerledes, for vi er lite annerledes. Vi lever et helt vanlig A4 liv, og da tror jeg kanskje ikke det blir så veldig mye fokus på det heller. Men det kan kanskje være at vi ikke ser at andre syntes at vi lever veldig rart, for det er jo sjeldent noen sier det til deg ikke sant.

Mødrene til Kristian beskriver seg som ”svært åpne” om sitt likekjønnede foreldreskap, og forteller at de fleste i nærmiljøet vet hvem de er. Men selv om åpenhet for dem fremstår som viktig, så ønsker de ikke å gjøre noe stort nummer av deres likekjønnede foreldreskap. Kristians mor uttrykker at hun av og til kan føle seg ille berørt ved å skulle problematisere noe som for dem framstår som normalt. Hun forteller om den tidlige kontakten med barnehagen til Kristian:

Jeg var på sånn informasjonsmøte før han begynte i barnehagen. Det som var, var at mange kjente oss i området fra før. Da informasjonsmøte var over så ble jeg igjen litt og snakket litt med hun som er leder i barnehagen. Jeg fortalte henne at Kristian har to mammaer. Jeg sa til henne at vi er veldig åpne om det, og om det var noe de lurte på, eller at det skulle være et problem for noen i barnehagen, så ville vi gjerne snakke om det. Jeg ble litt flau under denne samtalen, fordi jeg viste ikke helt hva jeg skulle si om

det. For oss er dette bare hverdagen. Jeg opplevde det ikke mindre flaut etterpå, for det virket som hun ikke skjønnte problemet. Hun kjente til mange barn av lesbiske.

Barnehagen er i det hele tatt en viktig arena for å ”vise fram” foreldreskapet og fungere som foreldre. Brosjyren ”Ønskebarn”, som er laget av Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring, viser gjennom likekjønnedes egne uttalelser at det for dem er ekstra viktig å bli enige med barnehageansatte om hvordan en skal snakke om og håndtere deres familiesituasjon, og også dele tanker om hvordan barnet deres skal bli møtt. Foreldrene som blir intervjuet i denne brosjyren, vektlegger at barnehagepersonalet må stille spørsmål hvis de lurte på noe. Skal det skapes trygge og gode rammer for barnet, må det være åpenhet mellom foreldre, barn og barnehagepersonell (Ønskebarn, [www.llh.no](http://www.llh.no), 8. april 2009).

Da mødrene til Didrik søkte barnehageplass, rommet ikke søknadsskjemaet plass for to foreldre av samme kjønn. De valgte derfor å lage sine egne rubrikker hvor de opplyste at de var to mødre. For alle foreldrene i utvalget som har barn i barnehage, er det viktig at de to mødre fremstår som likeverdige foreldre. Senere i oppgaven skal vi se nærmere på hva de gjør for å få dette til. Intervjuene forteller også om hvordan barnehagen på sin side bidrar til å likestille de to foreldrene og til å kommunisere dette i barnehagen. Det skjer først og fremst ved at rutiner og ordninger som gjelder alle barn, kan få et spesifikt innhold for disse barna. Et eksempel er ordningen med at alle barna har bilder av foreldrene sine opphengt i barnehagen. Beas pedagogiske leder forteller:

Og vi har jo også hus. Vi kaller det hus. Vi lager sånn papphus hvor vi får bilder av familien som vi henger opp. Så der har vi hengt opp bilder av Bea hvor hun har begge mammaene og storebror. Der står det også under hvem som er hvem. Så det blir jo på en måte en ting som alle får vite.

Også i Didrik sin barnehage har de bilder på barnas plasser i garderoben, som viser hvem foreldrene er. På den måten blir det kommunisert til omgivelsene at Didrik har to mødre. Pedagogisk leder i avdelingen sier:

Foreldrene er veldig åpne på det. Didrik snakker ikke noe særlig om at han har to mødre, og de andre barna spør heller ikke noe særlig om det. Men på navnelappene så henger det bilder av barnet, og der står det navn på mamma og pappa. Da spurte jeg: ”hva skal jeg skrive på dere?” Da sa de: ”mamma og mamma. Begge sitt navn”. De har også sagt at om det er noe vi lurte på så er det bare å spørre. Jeg tror ikke det er så mange barn som har reagert på det, eller spurt om det. Jeg trodde at noen ville spørre, i alle fall noen av de eldste barna. At de ville spørre hvorfor Didrik alltid blir hentet av ei dame, men det har det ikke vært noe spørsmål om.

Alle foreldrene er fornøyde med hvordan de er mottatt av personalet i barnehagen, og av de andre foreldrene. Men de hadde mange bekymringer på forhånd. Mødrene til Didrik valgte å søke Didrik inn i en barnehage hvor de visste at barn av likekjønnede foreldre hadde blitt godt mottatt før. De håpet at et allerede opptrasket spor skulle bidra til å gjøre ting enklere for barnet, og en åpen mottakelse av deres likekjønnede familie.

Foreldrene tar også selv ansvar for å formidle hva slags familie de er til de ansatte i barnehagen, til andre foreldre og til barna. Men de ønsker ikke å gjøre dette foreldreskapet til et *problem*, bare la det være en naturlig del av deres væremåte. Mødrene til Bea gjør det innlysende for alle at de er to mødre ved å snakke om seg selv og den andre mammaen. For mødrene til Didrik er det viktig å ta seg tid til å svare på spørsmål fra andre barn om deres foreldreskap. Didriks medmor forteller:

Jeg har fått mye rare spørsmål. Jeg har fått spørsmålet: ”Er du en pappa?”. Et annet barn kom og spurte om Didrik har to mormorer. Det er helt tydelig at det er noen som har fått med seg noe her [ler]. Men det er også noen som har kommet bort til meg og spurt om jeg er mammaen til Didrik.

Både de barnehageansatte og mødrene formidler at de i noen grad må svare for barnets likekjønnede foreldreskap. Foreldrene formidler at det er et ansvar de har tatt på seg overfor eget barn og barnets nettverk. En av mødrene sier for eksempel at de selv ønsker å ha enkle og klare svar på spørsmål som har med deres likekjønnede familie å gjøre:

Det skal være naturlig å snakke om at Edvard og Endre har to mammaer. Det skal også være lov å spørre: ”hvor er pappa?”. Vi skal ha klare og enkle svar på slike spørsmål. Det synes jeg fungerer. Barnehagen er også veldig gode på hvordan de snakker med barna på hvis de får spørsmål. Det er veldig forskjell på hva lesbiske mødre sier til barna sine. For oss er det viktig å bruke begreper som barna selv bruke. Vi kan ikke komme til barna å si at du ikke har en pappa, men en donor. Donor, hva pokker er det da? Det er ingen som vet det, og unger bruker begrepet pappa. Da er det også sånn at vi bruker det begrepet. Vi sier: ”Du har en pappa som bor i Danmark, og som vi ikke kjenner”. Det er greit, for da er de ikke avskjært fra det å ha en pappa [...].

I flere av intervjuene poengteres det at det at barna ennå er så små, at det ikke har opplevd de store konfrontasjonene. Men personalet i barnehagene tenker også framover, og poengterer at de på sikt vil få en større rolle med hensyn til å formidle overfor de andre barna i barnehagen hva en likekjønnet familie er. Pedagogisk leder i en av barnehagene nevner at når barnet blir eldre, så skal de kjøpe inn barnebøker som omhandler det likekjønnede foreldreskap.

Vi har her sett at de familiene som har barn i barnehage, opplever barnehagen som et godt sted å være for barnet, og også en støtte i foreldreoppgaven. Også annen forskning understreker at personalet i barnehagen ønsker å ivareta ikke bare barnet, men hele familien (Eide & Winger, 2009). Dette gjelder generelt, men kommer enda tydeligere til syne når det kreves noe ekstra, som når barn har helseplager (Reve, 2008) eller familien går gjennom en separasjon og skilsmisse (Løken, 2007). For de likekjønnede familiene ser barnehagen ut til å være en viktig samarbeidspartner i arbeidet med å skape åpenhet om et foreldreskap som bryter med det vanlige.

### *Skape og utvide det familiære og sosiale nettverket*

Alle familiene i denne undersøkelsen snakker om at det familiære og sosiale nettverket er viktig, og trekker fram en rekke forskjellige aspekter som tyder på at dette er noe de har tenkt mye på og drøftet med hverandre. Alle foreldrene er opptatt av å skape *store* nettverk for barna, og de har tanker om hva slags personer som skal inngå i nettverket. Det utvidede familiebegrepet er av betydning for alle familiene i dette utvalget, selv om kontakten med den utvidede familien varierer i grad fra familie til familie. For noen av familiene er det viktig at nettverkene inneholder mannlige forbilder, og de fleste ønsker å inkludere andre likekjønnede foreldre i nettverket sitt. Vi skal også se at ingen av mødrene i denne undersøkelsen beskriver medmors familie som ikke-aktiv i barnets hverdagsliv, eller at medmors rolle er av mindre betydning for å etablere nettverket.

Alle familiene i utvalget er altså opptatt av å skape store nettverk for barna. Beas medmor beskriver at det er viktig å tenke på barnets sosiale nettverk fra tidlig alder. På intervju tidspunktet går Bea i en barnehage som ligger et lite stykke unna nærmiljøet. Beas medmor ønsker å søke henne over til en barnehage i nærmiljøet. Når jeg ber henne begrunne dette valget svarer hun:

- Mor: [...] jeg tenker primært at det er fordi jeg vil at hun skal kjenne en del av de ungene hun skal ha med å gjøre senere, og de skal kjenne oss. Veldig mange er jo opptatt av det generelt for ungene deres, men kanskje vi er spesielt opptatt av det. Vi vil at de ungene hun skal kjenne på skolen skal kjenne oss litt fra før, og at de ungene hun skal invitere med seg hjem også skal ha kjent oss tidlig i livet.
- I: Er det noe spesiell årsak til det?
- Mor: Ja, det tenker jeg er fordi vi er lesbiske.
- I: Ja da tenker du det er viktig?



Mor: Ja. Vi så det veldig på Børge [storebror]. Han var åpen som det heter, i barnehagen allerede. Ungene der visste hvem vi var og det var aldri ..., det er de samme kompisene han har fra barnehagen, og som han har beholdt senere, selv om det kommer til flere kompisar etter hvert. Alle vet hvem vi er liksom.

Her formidler medmor at det å skape nettverk for barnet i tidlig alder, er viktig for at barnet skal bli akseptert videre i utviklingen. Også foreldrene til Even poengterer at det er viktig å skape nettverk fra tidlig alder, og vektlegger sosial kontakt med naboer slik at barna i tidlig alder kan lære å kjenne en del av de barna de skal begynne på skole med. Dette framgår også av annen norsk forskning (Stiklestad, 2003) som viser til at det er viktig for barna at mødrene er åpne om deres lesbiskhet allerede før barna starter på skolen. Barna vil da oppleve mors lesbiskhet som mindre problematisk enn barn som får vite det senere.

Noen av mødrene beskriver også at de har gjenopptatt kontakten med slektninger etter at de har fått barn. Det gjør de for å utvide barnets familienettverk. Beas mor forteller for eksempel at hun mistet foreldrene sine en stund før hun ble gravid. Da hun selv fikk barn, opplevde hun et savn etter egne foreldre. Hun ønsket at datteren også skulle få ha et sett med biologiske besteforeldre, og går i gang med å "skape" et sett med besteforeldre som er biologisk knyttet til barnet. Hun øker bevisst kontakten med sin tante og onkel, altså Beas grandtante og grandonkel:

Mor: [...] jeg har ikke foreldre. De er døde begge to. Jeg har en tante og en onkel som jeg ikke har hatt så veldig mye kontakt med før. Men nå når vi skulle få Bea, og moren min døde ikke så lenge før hun ble laget. Så var det et savn hos meg. For jeg har da klart å produsere ett barn som har biologiske kjemiske besteforeldre. Hun har ingen biologiske besteforeldre.

I: Nei, ingen biologiske?

Mor: Nei, Bea har ukjent donor så det er ingen farmor og farfar, og begge mine foreldre er døde. Da blir det ingen biologiske besteforeldre. Bea har Bentes foreldre som er bestemor og bestefar, ja også har hun "beste Berte" og "beste Bjarne".

I: Som egentlig er grandtante og grandonkel da?

Mor: Ja, så jeg har bevist økt kontakten der. Tanta mi jobber ikke fulltid, så da jeg var hjemme med Bea så var hun her annenhver mandag på formiddagen. Da Bea var våken og opplagt så var hun sammen med oss og lekte og bysset. Det blir ikke så ofte nå lenger fordi jeg er i full jobb [...].

Moren til Didrik forteller at hun bor langt unna sine biologiske foreldre, men i nærheten av sin mye eldre bror. Etter at hun fikk Didrik, har hun bevisst økt kontakten med sin bror, og er blitt mye bedre kjent med ham enn før. Hun beskriver at denne kontakten er viktig for Didrik fordi den gir han både familietilhørighet og et mannlig rollebilde. Medmor

Diana bekrefter at kontakten er viktig for Didrik: ”Innimellom når han er hos broren til Dyveke, som bor på ”X”, de har stort badekar, da er han helt i himmelen. Da kan han strekke seg ut og svømme og greier. Da er han helt... [begge ler]”.

Det utvidede familiebegrepet er altså av betydning for alle familiene i dette utvalget, selv om grad av kontakt med den utvidede familien varier. Ifølge mødrene til Bea har Bea mye kontakt med sine tanter. En dag i uka har familien noe de beskriver som ”tantebyttedagen”. Det vil si at Beas tante henter henne i barnehagen og tilbringer hele ettermiddagen med henne, mens Beas mor henter tantens sønner på skolen, og tilbringer ettermiddagen med dem. Da har begge tantene mulighet til å finne på ”tanteting” med hverandres barn, og dette er en ordning som de snakker varmt om. Kristian sine mødre forteller at Kristians bestemor og tante som bor i en annen del av landet ofte er på besøk. De framstiller besøkene både som positive innslags i barnas liv, og som avlastning for de voksne. Både bestemor og tante har kommet uanmeldt fordi de har vært klar over at det har vært behov for dem:

Men mamma har vært her to ganger etter jul tror jeg, og det samme har søsteren min. To ganger har de kommet uten forvarsel, fordi vi har vært syke. De har bare hevet seg på flyet og kommet. Det var en periode hvor vi var ganske mye syke, og jeg var ganske sliten, og da stod søstera mi her plutselig. Han er det eneste barnebarnet på begge sider, og det merkes. Det dreier seg om Kristian i alle bauger og kanter, og å avlaste oss. Så selv om vi er jo to, og i grunnen ikke skulle ha behov for det... Det er jo folk som er helt alene med barn, men det er jo selvfølgelig litt i det at jeg er borte hjemmefra så lenge hver eneste dag. Jeg bruker jo nesten tre timer tur - retur jobb. Fordi Kari er syk, så har det vært godt at familien er engasjert, da.

Celines mor kommer med et konkret eksempel på kontakt med familien, og legger vekt på at dette er noe datteren setter stor pris på:

Men sånn som nå i helga så var vi veldig aktive på familiefronten. På lørdag så husker jeg ikke hva vi gjorde, men på søndag var vi på kaffe hos faren til Cathrine og på middag hos moren til Cathrine. Hun bor her nede. Det var masse andre barn der, og mye liv og røre. Det syns Celine er kjempe stas. Hun blir sliten, men hun har ... Det virker som hun syns det er veldig gøy. Vi merker det fordi hun blir veldig oppspilt, så det er liksom litt vanskeligere å legge henne etterpå. Eller det er stas, men samtidig koser hun seg veldig godt når hun kommer hjem og kan ligge på gulvet alene. Da trenger hun ikke oss i det hele tatt, og bare ligger der og pusler litt.

Riksaasen (2002) viser til tilsvarende funn i sin empiriske undersøkelse, og sier at lesbiske kvinner som tidligere hadde liten kontakt med egen familie gjenopptar denne

kontakten etter de har fått barn. Hun viser også til at lesbiske kvinner ofte flytter i nærheten av en eller begge mødres oppvekststed. De fleste av familiene i dette utvalget bor i nærhet av en eller begge mødrenes foreldre, og alle beskriver at de tilbringer tid sammen med familien. To av familiene var under intervjuetidspunktet i en flytteprosess. Begge familiene skulle flytte i nærheten av en eller begge mødres familie. De beskriver at flyttingen vil føre til økt kontakt med den utvidede familien, og at det vil bli enklere for mødrene å få avlastning i form av barnepass og ferdige middager.

Når foreldrene snakker om nettverk er det ikke bare familietilhørighet og vennskap som er viktig. Nettverkene inneholder også kontakt med mannlige forbilder og andre likekjønnede familier. I denne delen som handler om nettverket skal vi først se på hva mødrene tenker om mannlige forbilder, for så å se på hvordan de tenker om kontakt med andre likekjønnede familier. For noen av familiene er det viktig at nettverkene inneholder mannlige forbilder. På nettsiden for foreningen Partnerskapsbarn stilles spørsmålet om barnet skal ha en far. Foreningen skriver at de tror barn har godt av mange gode omsorgspersoner, men at barn ikke lider noen nød om de ikke har noen å kalle pappa (Foreningen for Partnerbarn, [www.partnerbarn.no](http://www.partnerbarn.no), 15mai 2008). Folgerø (2001) argumenter for at det å ha en mor i skeive familier er opplagt, mens det å bringe far inn i bildet er et valg mødrene tar. Det er slett ikke alle familiene som trekker fram fraværet av mannlige forbilder eller en far. Men noen trekker frem at fokusbarnet ikke har en far, og formidler at det er viktig for dem å inkludere mannlige rollemodeller i nettverket sitt for å gi barnet best mulige oppvekstrammer. Mammaen til Anders tenker at barnet kanskje vil komme til kort i konkurransen om hvem som har den sterkeste faren, men vil antagelig dra det lengste strået i konkurransen om de beste bestefedrene: ”Jeg ser for meg i barnehagen ”min pappa er større enn din pappa opplegg”. Da har ikke han så mye å stille opp med da, men han får si: ”min bestefar er større enn din far”. Hun beskriver også at hun selv har en veldig god kamerat som hun nesten anser som broren sin. Siden Anders ikke har noen biologiske onkler, kan denne kameraten i følge moren få være ”litt onkel”. I mangel av en onkel, *skaper* altså moren en onkel.

Som nevnt har Didriks mor allerede økt kontakten med sin eldre bror, noe som bidrar til å gi Didrik et mannlig forbilde. I intervjuene med begge Didriks mødre kommer det frem at den nye mannen til medmors mor også fungerer som ett godt mannlig forbilde, og at mødrene verdsetter Didriks gode forhold til denne mannen. Didriks mødre er dessuten glade for at Didrik har en mannlig person som pedagogisk leder i barnehagen. Medmor Elin snakker også om at deres barn ikke får oppleve det å ha en tilstedeværende far, siden både Even og de andre barna i familiene er donorbarn. Men hun beskriver ikke at de har forsøkt å kompensere

fraværet av far med andre mannlige rollemodeller. De har fortalt barna at de har en far, og at han bor i Danmark. Dermed avskjæres de ikke fra å *ha* en far, kun *kontakten* med han.

For de fleste familiene er det viktig at det sosiale nettverket inneholder andre likekjønnede familier, men det er en familie som imidlertid avstår fra kontakt med andre likekjønnede foreldre. De uttrykker at de ikke ønsker kontakt med andre likekjønnede familier. Disse mødrene tenker at å avstå fra slik kontakt bidrar til å normalisere barnets hverdag. Moren i denne familien svarer når jeg spør om de har kontakt med andre likekjønnede foreldre: ”Absolutt ikke. Vi vil at han skal ha en mest mulig normal oppvekst. Ikke det at det er unormalt, men man blir jo gjerne litt sånn preget”. Medmor i denne familien bekrefter dette sitatet og legger til at de ikke ser på seg selv som typisk lesbiske:

Ja altså det jeg mener når en jente kommer med seggebukser, svær lenke og kort bleika hår og. Da er det ikke så veldig morsomt [ler], og herregud er det mulig. Så ja, nei. Jeg tror ikke vi passer inn i de greiene der.

Alle de andre familiene har jevnlig kontakt med likekjønnede foreldre, om enn i varierende grad. En familie har kontakt med et vennepar, og de andre er tilknyttet barselgrupper eller nettverk med likekjønnede foreldre. To av foreldreparene i denne undersøkelsen har vært aktive pådrivere i å skape slike nettverk og barselgrupper, og arrangerer treff og aktiviteter som andre foreldre kan bli med på. Kontakten administreres gjennom e-post og jungeltelegrafen. Moren til Kristian beskriver at slike bekjentskap er viktige fordi det er viktig for at barnet skal få kjennskap til andre barn som vokser opp med likekjønnede. Moren antar at slike bekjentskap kan føre til at Kristian ikke føler seg alene i sin situasjon, og at hans hverdag inngår i det normale.

For Bente er det å gi barnet kjennskap til ulike type mennesker et bidrag til å få barnet til å føle at også deres likekjønnede familie er ”normal”:

Vant til andre mennesker, men ikke nødvendigvis uten oss, men sammen med oss. Det kan være å gå ut og spise all slags mat og å treffe alle slags mennesker. Det kan være fra forskjellige steder i verden, og det kan være mennesker med funksjonshemninger. Det har vi både i familien og blant venner. Altså, folk er jo veldig forskjellige.

Her beskriver medmor Berit, i familien til Bea, at det er viktig å ha kontakt med mange type mennesker. Når Bea opplever at mennesker er ulike og lever ulike liv, vil det kanskje bidra til å normalisere hennes familiesituasjon.

Til sist i denne delen om nettverk skal vi se på hvordan medmors utvidede familie møter barnet og den likekjønnede familien. Ingen av mødrene i denne undersøkelsen beskriver at medmors familie ikke er aktive i barnets hverdagsliv, eller at medmors rolle er av mindre betydning. De beskrives derimot aktiv og mye kontakt med medmors familie, noe vi har sett flere eksempler på i det foregående. Hequembourg & Farell (1999) viser til at forskjellen mellom biologisk mor og medmor er at medmors rolle er sosialt konstruert. Medmor blir i følge dem avhengig av bekreftelse på sin rolle fra betydningsfulle andre; hennes partner, barna, slekt og juridiske rettigheter. Hos mødrene til Anders har medmors familie validert medmors rolle, og hennes familie (søsken, foreldre, tanter, besteforeldre og oldemor) er svært aktive i Anders sitt liv. Da Anne og Anita bestemte seg for å få barn luftet de disse tankene for familiene. Det beskrives at til og med medmors oldemor var henrykt:

Ja vi sa det til besteforeldrene [til barnet] for de viste jo at vi hadde snakket om det i sommer, eller i fjor sommer. Vi spurte bare hva de syntes om det, og det er jo [tenker]. Det syntes de var helt flott. Ja ikke sant [ler], til og med min oldemor syntes jo dette er bra [...]

Det betyr likevel ikke at foreldrene ikke har tenkt gjennom hvordan medmors familie vil akseptere det nye barnet. Kristians biologiske mor beskriver for eksempel at hun hadde gjort seg noen tanker om hvordan medmors familie kom til å akseptere det kommende barnebarnet, og om de ville føle at det var *deres* barnebarn. Det ble aldri et problem. Både besteforeldre, onkler og tanter på begge sider beskrives som aktive deltakere i Kristian sitt liv:

Moren og faren til Kari [medmor] er veldig opptatt av Kristian, og det er det første barnebarnet deres. Om vi hadde noen slags betenkeligheter på forhånd... Og jeg var jo litt for å kjenne etter å føle at det var deres barnebarn. Det gjør dem absolutt. Det er liksom det livet deres dreier seg om akkurat nå. Jeg føler at nesten ting er planlagt rundt Kristian. Moren til Kari jobber i helsesektoren, og hun jobber mest sen vakter. Om Kristian er syk, han har vært en del syk, eller hvis vi er dårlige så er det alltid hun som stepper inn. Bestefar er her også. Han har begynt å komme på besøk til oss. Før Kristian ble født så var det ikke så ofte vi så faren til Kari. Han stakk sjeldent innom, men nå gjør han det. Nå ringer han og sier at han er her om fem minutter. Det er merkelig å se faren hennes i et annet, en sånn myk mann som han er rundt Kristian. Og brødrene til Kari... Han ene er veldig reservert, men han er veldig onkel. Han er veldig stolt, og Kristian er veldig glad i han. Han heter Krister, og det var det første ordet Kristian sa. Den andre onkelen jobber til sjøs, men når han først er hjemme så er han her veldig mye. Han er veldig deltakende. Kristian er veldig trygg på dem alle sammen.

Ifølge andre undersøkelser har barn som vokser opp med både biologisk mor og medmor, like mye kontakt med besteforeldre som barn som vokser opp i ulikekjønnede familier. Likevel ser vi en tendens til hyppigere kontakt med de biologiske besteforeldrene (Patterson, Hurt & Mason, 1998; Fulcher, Raymond, Raboy & Patterson, 2002). Hequembourg & Farell (1999) viser til at på grunn av manglede biologiske bånd kan medmors utvidede familie vise seg å være mer avvisende til medmors morskap enn det den utvidede familien til biologisk mor er. I norsk sammenheng har Riksaasen (2002) beskrevet at sosiale mødres egne foreldre er villige til å se bort i fra de biologiske og juridiske fakta som ikke knytter dem til barnet, men at dette er sosiale relasjoner som ikke kan tas for gitt, men som må artikuleres gjennom forhandlinger.

I denne undersøkelsen har to av barna søsken, hos to barn planlegges det søsken og hos de to siste er ikke denne avgjørelsen tatt. I alle familiene som har søsken, eller planlegger søsken, skal det byttes på hvem som er biologisk mor eller medmor. Det vil altså si at besteforeldre og øvrig slekt som i dag ikke er biologisk knyttet til dette barnet vil kunne bli biologisk knyttet til neste barn. De to familiene som planlegger et barn til har også reservert sæd fra samme donor som de brukte ved fokusbarnet. Det vil dermed si at fokusbarnet, og det kommende barnet vil bli biologiske halvsøsken. Anita, moren til Anders, forteller at det var Anne som svært gjerne ønsket barn akkurat nå, men fordi Anita var den eldste av de to, valgte de at hun skulle bære frem det første barnet:

I: Ja, men dere var enige om at det var du som skulle ha barn?

Anita: Ja fordi jeg er eldst. Så Anne skal jo, vi skal ha en til i løpet av et par år. Så vi skal bruke samme donor da. Sånn at de blir halvsøsken.

I: Er det en dere kjenner da eller?

Anita: Nei. Vi har vært i Danmark.

I: Ja, dere har vært i Danmark, men dere kan få samme? Men da er ikke donoren kjent?

Anita: Nei, men når barna blir 18 så kan de oppsøke han. Vi tok den varianten. Sånn at han kan få vite hvem han er, og hvor han kommer fra.

Her påpeker også Anita at de har valgt å ha donoren kjent, slik at barna kan oppsøke han når de blir voksne. Det er viktig for dem.

### *Et godt barneliv som fellesprosjekt*

Her skal vi se på hvordan foreldrene i denne undersøkelsen fordeler ansvaret for foreldreskapet, og hvilken betydning det har å være knyttet til barnet med biologiske bånd.

Gabb (2005) hevder at medmor i likekjønnede foreldreskap er avhengig av at biologisk mor gir henne tilgang til moderskapet. Felles for alle familiene i denne undersøkelsen er at foreldrene uttrykker et sterkt ønske om å være *sammen* om foreldrerollen, uavhengig av biologisk slektskap til barnet. Ansvar for, og organiseringen av barnets hverdag, skjer i felleskap. Liknende norske empiriske undersøkelser viser at foreldre i ulikekjønnede familier nok deler på oppgaver og ansvar for barnet, men *organisering* og ansvar for helheten av barnets dag ofte er mors prosjekt eller ”faller på” mor (Haavind, 1987; Andenæs, 1996; Meling, 2007; Reve, 2008). I familier hvor barnet har et utvidet omsorgsbehov på grunn av helseproblemer, blir det enda mer for mor (Reve, 2008). Deling mellom kjønne viser seg å være mest markante når barna er i småbarnsfasen; kvinner bruker mer tid på husarbeid og menn bruker dobbelt så mye tid på lønnet arbeid (SSB, [www.ssb.no](http://www.ssb.no), 20. november 2007). Med andre ord ser vi at kvinner og menn fremdeles har ulike oppgaver å utfylle, og dette til tross for norske småbarnsmødres høye yrkesdeltakelse (Kitterød, 2007).

For foreldrene i denne undersøkelsen handler ikke delingen om å tåle lik arbeidsmengde, men å ha et felles ansvar for at barnet skal ha det bra. Her er et eksempel fra mødrene til Bea om hvordan de deler på ansvaret for barna:

- I: Hva pleier dere å gjøre på kvelder da dere er hjemme?  
F: Da er det en del praktisk å ordne. Børge [medmors sønn]er jo oppe lenger enn Bea, og da er jeg jo en del sammen med han. Det hender vi ser tv som nå, og han legger seg ved nitiden. Ellers spiller vi kort på kjøkkenet etter vi har ordnet opp, ryddet og tatt oppvasken.  
I: Med Børge?  
F: Nei, Børge har lagt seg. Etter det har vi en ålreit måte å oppsummere dagen på. Da sitter vi her ved kjøkkenbordet og spiller kort og prater om dagen i dag, morgendagen og andre ting. Ellers spiller vi rubinkubbe i senga, og skravler der.  
I: Snakker dere mye om hvordan dere skal løse neste dag, eller blir det...?  
F: Ja, eller vi har ikke faste dager hvor vi gjør det, men vi har møter med bøkene våre når vi vet at vi har avtalt noe, eller når vi kommer på noe. Som for eksempel kveldsmøter, trening og hvem som skal hente barna. Sånn at vi i hvert fall ikke kommer opp i den at jeg skulle ha hentet Bea [i barnehagen] for eksempel, også trodde jeg at Berit gjorde det. Det er veldig dumt og kjedelig å skulle bli ringt opp av barnehagen kvart på fem altså. Det er litt pinlig [ler]. Så vi planlegger slik at bøkene ser ut deretter. Jeg stoler ikke på hodet mitt altså, så jeg må skrive ned alt:” i dag er det min tur til å hente ungene”.

Holm (1993) viser til at det svenske språket mangler begrep som det engelske begrepet ”mothering”. Derfor argumenterer hun for å lage et analytisk skille mellom begrepene ”mödrande” og ”modrande”, og tilsvarende for ”fädrande” og ”fadrande”. Det å ”mödre”

handler i følge henne om det biologiske aspektet ved det å bli mor, mens det å ”modre” handler om de sosiale og kulturelle aktiviteter og praksiser som er knyttet til det å få barn. Holm hevder at det å ”modre” er en kompetanse både menn og kvinner kan tilegne seg, og er ikke knyttet til biologi. Derfor er det ingen forutsetning å ha ”mödrat” for å ”modre”.

Hovedinntrykket i denne undersøkelsen er at foreldrene er svært opptatt av å sidestille/likestille begge foreldre på en rekke områder, og gjennom dette redusere skillet mellom biologisk mor og medmor. Jeg vil her trekke frem fem sentrale områder hvor dette kommer frem. For det første legger de vekt på å fremstille begge parter som mødre. For det andre er de opptatt av å sikre begge foreldre juridiske foreldrerettigheter. De tre siste områdene er områder der de er opptatt av å dele oppgaver og ansvar, nemlig omsorgsoppgaver, husarbeid og i forhold til barnets barnehage.

#### *De vektlegger å fremstille begge parter som mødre*

Mor eller mamma, hva skal foreldrene hete? I familiene i denne undersøkelsen er det bare den ene moren som er biologisk knyttet til barnet. I følge Gabb (2005) er det ikke uten betydning hva medmor betegnes som. Om medmor blir kalt med fornavnet sitt, blir hun sett på bare som ett av flere medlemmer i husholdet. Gabb sier videre at en del medmødre føler det ubehaglig å bruke tittelen mor, selv om de deltar i det vi ellers tenker på som morsoppgaver og morsansvar. I utvalget i dette prosjektet er det bare Didrik sine mødre som har valgt å kalle medmor med navn, Diana. Biologisk mor, Dyveke, kalles mamma. Diana forteller at de valgte denne løsningen for å gjøre det enklest mulig for barnet, og hun viser ikke til noe ubehag ved å ta på seg en morstittel. Det er ikke hva hun *kalles* som er viktig, men hva hun *er* for barnet sier Diana. Og ifølge Didriks biologiske mor, Dyveke, er Diana mor helt på lik linje med henne. Likevel viser de to mødrene flere ganger i intervjuet til hvem som er barnets biologiske mor, og også for barnehagen legger denne distinksjonen noen føringer. Pedagogisk leder innrømmer at de oftere henvender seg til mamma enn til Diana når det eventuelt skulle være nødvendig. ”Det er jo hun som er mamma”, sier pedagogisk leder, samtidig som han innrømmer at dette er noe de ikke er riktige stolte av, og at han ikke helt vet hvorfor det er blitt slik.

Alle mødrene har vært innom debatten om hva de skal kalle seg. De har tatt hensyn til både barnet, omverden og hverandre når de har bestemt seg for hva de skal hete. Noen av dem som er med i lesbiske barselgrupper, bekrefter at dette er noe som også diskuteres her. Alle har reflektert rundt hvilke betegnelser de skal ha, men har bestemt seg for ulike begrep.



Foreldrene ønsker at begge mødre skal fremstå som likeverdige mødre, men likevel kan det synes som om det biologiske aspektet får gjennomslag i diskusjonen. I de familiene hvor det er kun ett barn, er det den biologiske moren som betegnes som mamma. Der det er flere barn, eller de har tenkt å få flere barn, er det den av mødrene som *først* fikk et biologisk barn, som betegnes som mamma. Men dette kan bli litt komplisert på sikt, for som medmor i familien til Celine sier, føler de en viss forventning fra omgivelsen om at den som *fødte* barnet, skal betegnes som mamma:

Det er veldig mange som tenker at det selvfølgelig er Cathrine som er mamma, fordi det var hun som hadde Celine i magen. Fordi det er mange som forbinder mamma som det nære, og mor som det litt mer strenge, da.

Medmødrene i mitt utvalg blir betegnet som mamma, mamma Bente, mami, mor og Diana. I Evens familie har foreldrene opptil flere ganger vært innom debatten om hva de skal hete for barna sine, og det er et tema som blir hyppig debattert i barselgruppen for likekjønnede foreldre som de er med i. De har landet på ”mor” og ”mamma”, og både hensynet til barnet og til omgivelsene har spilt inn:

Du forholder deg til babyen, men også til andre. I barselgruppen har andre spurt om hva vi kaller oss overfor barnet. Så har de sagt: ”det må vi også bare gjøre”. Så har de også begynt å si mor og mamma. På mandag var det to stykker i barselgruppen som sa at nå har vi begynt å si mor og mamma. Noen syns andre begreper som ”mamma” og ”mamsen” - altså det å bruke andre ord da eller å bruke mødrenes fornavn. Jeg vil ikke hete fornavn for barna mine, da kan man tro at jeg bare var en nabo som var innom eller ja. [...] For ungene våre er jeg noe mer, og det kan godt speiles i hvilke begrep vi bruker på hverandre. Jeg er veldig fornøyd med begrepene mor og mamma. Det som oppleves som litt spesielt er at omverden syntes det er fryktelig vanskelig at jeg ikke er mamma til Endre som var i min mage. At ikke jeg er mammaen hans! Men skulle jeg da være mamma til han og mor til Edvard og Even? Det ville vært litt... Jeg hadde ikke klart å holde styr på det. Kanskje de hadde det, men jeg hadde ikke det klart det... Ved å lage en slik type greie så tenker jeg at en gjør litt forskjell på barna sine.

Selv om foreldrene har tatt et valg på hva de vil at barna skal kalle dem, er det ikke sikkert det blir slik. Foreldrene til Bea kaller seg mamma Berit (biologisk mor) og mamma Bente (medmor). Bente sier at det ikke dermed sagt er slik det blir i framtida. Hvis begge mødre er til stede og Bea roper på mamma, så er det biologisk mor Berit hun vil ha. Når Berit ikke er tilstede, så kaller hun mamma Bente for mamma. Bente tror dette henger sammen med at det for Bea er vanskelig å bruke en så lang betegnelse som mamma Bente, og er spent på

hvilke begrep de vil lande på. Det er altså en åpenhet for at også *barnet selv* kan bli en deltaker i forhandlingene om hvilke betegnelser de faller ned på.

### *Å sikre begge foreldre juridiske foreldrerettigheter*

Da intervjuene i denne undersøkelsen ble gjennomført høsten 2007, var det de biologiske foreldrene som ble tilkjent foreldreretten, også ved assistert befruktning. Adopsjonsloven av 1. januar 2002 ga imidlertid medforeldre i registrerte partnerskap retten til å adoptere partnerens barn. Dette kalles stebarnsadopsjon. Formålet med stebarnsadopsjon er å sikre barn som bor sammen med likekjønnede foreldre en stabil familierelasjon og juridisk sikkerhet (Barne-, ungdoms og familieetat, [www.bufetat.no](http://www.bufetat.no), 13.april 2009). I Norge var det på dette tidspunktet ikke tillatt å inseminere lesbiske eller enslige kvinner. Derfor reiste mange til utlandet, særlig til klinikkene "Storklinikken" og "Vitanova" i København (Foreningen for partnerskapsbarn, [www.partnerbarn.no](http://www.partnerbarn.no), 15. mai 2008). 1. januar 2009 trådte den nye ekteskapsloven i kraft. Den nye loven gir homofile samme rett til ekteskapsinngåelse som heterofile. Den nye loven omfatter også endringer i barneloven, bioteknologiloven og adopsjonsloven. Endringene vil sikre barn som er født av lesbiske og homofile to juridiske foreldre fra fødselen av, at lesbiske og homofile par vil få samme mulighet til å bli vurdert for assistert befruktning og adopsjon som heterofile par (Barne - og likestillingsdepartementet, [www.regjeringen.no](http://www.regjeringen.no), 6. april 2009).

Flere av parene framhever at stebarnsadopsjon gjør det enklere å dele viktige omsorgsoppgaver for barna fordi begge får tilgang til foreldrepermisjon, permisjon for oppstart i barnehage, det å være hjemme fra jobb med sykt barn og ulønnet permisjon. Også i en familie hvor det av ulike årsaker ikke er aktuelt å dele på disse omsorgsoppgavene, var det viktig å få innvilget stebarnsadopsjon fordi foreldrene anser det som en prinsippsak at barnet skal ha to juridiske foreldre:

[...] For oss var det mer det å få presset igjennom stebarnsadopsjon, for å ha det juridiske i boks. Vi gjør det bare fordi vi kan. Vi presset på tiden, fordi det er lagt opp til nye retningslinjer, og de burde klare å behandle saken så fort.

Hos en av de andre familiene er det nettopp de offentlige rettighetene som trekkes frem som betydningsfulle for innvilgelse av stebarnsadopsjon:

Hvis jeg hadde vært i jobb så hadde jeg forsøkt og satt i gang adopsjonsprosessen mye tidligere. Også avhengig av hvor velvillig arbeidsgiveren er da prøvd og fått i stand en ordning der. Nå slapp vi det, fordi jeg kunne styre hverdagen min selv. Men helt klart, om jeg hadde vært i jobb så hadde vi forsøkt å ordne med adopsjon mye tidligere.

Hequeembourg & Farell (1999) beskriver stebarnsadopsjon som viktig for lesbiske medmødres legitimering av foreldreskapen. Spesielt bidrar denne legitimeringen for aksept fra den utvidede familien. Alle familiene i dette utvalget diskuterer viktigheten av å ha juridiske rettigheter til barnet, selv om ikke alle har det. Tre av familiene har ved intervjuetidspunktet, eller like etter, fått innvilget stebarnsadopsjon. To av familiene har søknad inne til behandling, og en familie snakker ikke om å søke juridiske rettigheter, men inngå ekteskap. De sier at ved neste barn vil de dermed ha likere rettigheter begge to, noe som kan tolkes som at de ønsker å søke stebarnsadopsjon.

Ved innvilgelse av stebarnsadopsjon mister disse familiene de økonomiske stønadene som de tidligere har hatt rett til – de blir ikke lenger regnet som enslige foreldre. Likevel ser vi at familiene i utvalget strekker seg langt økonomisk for at begge mødre skal få like rettigheter til barnet. Et av parene forteller i etterkant av intervjuet at de i hele den tida de har vært foreldre, har mottatt offentlige stønader fordi de har blitt regnet som enslige mødre. Familien har flere barn, og pengene har bidratt godt økonomisk. Men dette er penger som de egentlig ikke føler de har fortjent, fordi de ser på seg selv som en toforelderfamilie. NAV Trygd hadde imidlertid fastsatt at familien hadde krav på disse stønadene, og familien har mottatt dem i flere år. Nå har foreldrene fått innvilget stebarnsadopsjon på alle barna, og vil dermed miste de offentlige stønadene. Men det at begge foreldre får juridisk foreldrerett veier tyngre enn retten til offentlige stønader, som de i grunnen føler har vært uberettigede.

### *Dele omsorgsoppgaver*

Hos alle familiene jeg har snakket med, er deling av omsorgsoppgaver mellom de to mødre et sentralt tema, og som nevnt tidligere kommer det fram et stort ønske om å være to likeverdige foreldre. Et godt eksempel på dette er hvordan de ønsker å fordele tiden med barnet det første året. Norsk politikk er kjent for å ha en sjenerøs foreldrepengeordning i forbindelse med fødsel og adopsjon. Ordningen skal bidra til økt likestilling mellom kjønnene ved å sikre kvinner tilknytning til arbeidsmarkedet i småbarnsfasen. Mesteparten av stønadsperioden (54 uker med en redusert sats for lønnskompensasjon 80 %), som jeg videre vil referere til som ”fødselspermisjonen”, kan fordeles mellom foreldrene. Likevel ser vi at de

fleste fedre ikke tar ut mer enn de seks ukene som er reservert for dem gjennom fedrekvoten (Norges offentlige utredninger [NOU] 2008: 6).

Det er bare to av familiene som hadde rettighet til å dele på fødselspermisjonen, og de benyttet seg av rettighetene sine. I familien til Even sier de at det å dele fødselspermisjon har vært positivt i den forstand at barnet nå er mer knyttet til begge foreldre. Medmor Elin forteller at det har vært viktig for Evens forhold til henne at hun har vært hjemme alene med han:

Jeg vet ikke om det har gjort så mye med *mitt* forhold til han, men mer med *hans* forhold til meg. For jeg tror mitt forhold til han ville vært likedan fra min side, men han blir jo mer knyttet til den han har vært sammen med.

Even har to eldre brødre, Endre og Edvar, og mødrene er biologisk mor til hvert sitt barn. Da mødrene var hjemme i fødselspermisjon med disse to barna, hadde de ikke mulighet til å dele permisjonen. Elin, som er medmor for Even og biologisk mor til Endre, uttrykker at dette ga seg utslag i barnas forhold til dem, på måter som de ikke var så fornøyd med:

Endre [Evens storebror] er skikkelig mammadalt. Han er veldig tett til meg. Fremdeles hender det at Eva ikke får lov. Endre er tre år. Han kan si: "hvor er mamma? Mamma skal legge meg og lese for meg. Du skal ikke lese for meg". Og han er veldig tydelig sånn.

Mødrene ville gjerne ha delt permisjonen annerledes, og opplever i ettertid manglende permisjonsrettigheter som begrensende. Fødselspermisjonen med Even delte de, og medmor Elin er glad for at Eva syntes det var greit å dele. Men selv tenker Elin at det å dele fødselspermisjonen kan være et tøft valg:

Men innimellom har jeg tenkt litt på om jeg ville synes at det var like greit å gå ut i jobb når Even var åtte måneder som det Eva [biologisk mor] syntes. Det tror jeg ikke. Nei det tror jeg ikke. Og der tror jeg Eva og jeg er litt forskjellige, og det har vi snakka om. At jeg kan synes det er veldig koselig å pusle litt rundt og sånn, mens hun kan synes ting er litt slitsomt. Hun syntes det er litt forutsigbart. Jeg syntes det er helt greit å forholde seg til. Så vi har nok opplevd den første tiden å gå hjemme som forskjellig.

De fire resterende familiene har ikke delt fødselspermisjonen. Hovedårsaken til at fødselspermisjonen ikke deles, er at de ikke har juridiske rettigheter til det. Det er verdt å merke seg at disse foreldrene har ordnet seg slik at begge likevel har kunnet tilbringe mye tid med barnet det første året. I familien til Bea uttrykkes det at man av ideologiske årsaker burde

dele fødselspermisjonen, men at de er glad for at de ikke *trengte* å gjøre det. Disse mødrene har født hvert sitt barn, og beskriver barseltiden som en slitsom tid med muligheter til å innhente krefter. Familien viser også til anbefalinger fra Verdens helseorganisasjons om å amme barnet lengst mulig, og at det derfor har vært viktig for dem å ha biologisk mor hjemme. Det betyr likevel ikke at medmor Bente ikke har vært på banen. Hun har valgt å arbeide redusert, med en dag i uka fri, for å frigjøre tid til familien. Både på denne fridagen og i helgene bidrar hun aktivt i barnets hverdag. Hun legger til rette for at biologisk mor Berit skal få mulighet å sove på dagtid, og tar seg av stell av barnet og matlaging. Bente syntes ikke hun får for liten tid med barnet. Hun formulerer det som at ”man må gjøre noen prioriteringer”; selv har hun valgt å ikke jobbe overtid og ikke delta unødvendig ekstra for arbeidsplassen, og når hun er hjemme, så er hun der for barna og Berit, sier Bente. Berit har sammenfallende opplevelse. Hun beskriver også at Bente har vært på banen hele tiden, og tror det kan skyldes at hun har latt henne få slippe til:

Egentlig syntes jeg Bea og Bente er veldig nærme. Jeg syntes Bente deltar veldig mye. Sånn selv om jeg har vært mye hjemme, så har Bente alltid vært på banen og alltid tatt del i det. Jeg tror at kanskje jeg har vært litt mindre hønemor enn jeg kunne vært. Jeg har sluppet Bente til en god del da. Man hører om mødre som blir helt oppgitt fordi mannen tar på feil strømpebukse, feil sparkebukse eller feil jakke. For jakka passet liksom ikke til buksa og... Ja, for jeg har jo alltid tenkt at det får hun gjøre som hun vil når hun gjør det. Det er klart at jeg har tatt større del i omsorgen for Bea i lang tid, men Bente har vært veldig på banen når hun har vært hjemme, og vært veldig... Når jeg var hjemme på dagtid hele dagen så var jeg veldig glad for at jeg kunne dumpe Bea litt hos Bente når hun kom hjem. Hun tok en del av det, da.

De resterende familiene gjør også mye for at begge mødre skal få være mest mulig sammen med barnet det første året. En medmor velger å studere hjemme i fra, i stedet for å dra til studiestedet hver dag. En annen medmor velger å jobbe en uke på og en uke av. Den siste medmoren er hjemmевærende sammen med medmor det første året. Alle disse tiltakene beskrives som viktige for å kunne være ordentlig delaktige i barnets første leveår. I intervjuet med medmor Diana, spør jeg: ”Føler du at det gjorde noe med begges forhold til Didrik [barnet] at dere kunne være hjemme begge to”? Diana svarer:

Ja helt klart. Vi var slitne, men jeg tror aldri vi har vært så slitne som mange andre er. Det er fordi vi kunne bytte på. Annenhver morgen så sov vi til klokka ti, det var ganske mye luksus. I og med at hun ikke ammet heller så kunne jeg like godt stå opp om natten som det hun kunne. Så vi byttet veldig på... Det at vi gikk hjemme begge det første året gjorde at vi fikk like mye tid sammen med han begge to. Det var på mange måter kjempe flott. På mange måter så var vi sånn to høvelige voksne

mennesker som var til stede for han begge to. Jeg tror ikke han ble understimulert for å si det sånn. Så det var kjempe artig. Det var helt suverent at vi hadde mulighet til å gjøre det sånn. Det gikk kanskje ut over studien, men ja helt supert[...].

Noen av parene beskriver at deling av fødselspermisjon har bidratt til at begge mødrene har fått egentid med barnet. Eva forteller at da hun ble medmor for Evens bror Endre, hadde de ikke rettigheter til å dele fødselspermisjonen. Eva ønsket likevel å være alene hjemme med barnet en periode. Mødrene valgte derfor, i felleskap, at Eva skulle få muligheten til å ta 50 % ulønnet permisjon i et halvt år. Det gjorde hun fra Endre var ett til ett og et halvt år. I denne perioden delte Eva dermed den daglige omsorgen for ham med en dagmamma. Andre mødre beskriver også hvor viktig det er/var å ha egentid med barnet. Mødrene til Celine beskriver at det å ha egentid med barnet gjør at en som foreldre kan skape sin egen tilværelse med barnet, en tilværelse hvor en ikke automatisk tar til seg den andres part praksiser og begrunnelser. Celines biologiske mor forteller at slik egentid gjør at begge mødrene blir kjent med detaljene i barnets behov:

Det handler litt om hvem som setter, eller hvem som definerer, hva som skal ligge i hvilken skuff. Helt bokstavelig talt hvem som i litt større grad kjenner til detaljer i behovene.

Medmor Cathrine påpeker at egentid med Celine gjør at hun ikke bare blir preget av den ene moren, og ser på det som en fordel:

Men samtidig så tenker vi også på det at den som er hjemme definerer ting. Hva vi gjør med henne. Det som gjør at hun både er preget av hvem som er hjemme, men også hvem vi er som personer og interesser.

I tillegg er slik egentid viktig for barnet fordi det gir barnet sterke bånd til begge parter. Didrik fyller ett år ved juletider, og på dette tidspunktet er det vanskelig å få barnehageplass. I mangel av en god dagmamma velger familien at medmor Diana skal gå hjemme med Didrik i et halvt år. Diana sier at hun ble bedre kjent med Didrik ved å være hjemme sammen med han alene: ”Det er klart en blir mye mer kjent når en går sammen hjemme bare vi to, liksom”. Didriks sin biologiske mor sier også i intervjuet at det kunne vært lurt å tildele fedre i ulikekjønnede familier lengre fedrekvoter for sikre dem tid alene med barna.

Mødrene til Celine opplever at de blir vurdert i forhold til vanlige heteroseksuelle par. Det å være kvinne og hjemmевærende med et lite barn har omgivelsene opplevd som normalt.

Men det å være kvinne i arbeid, som samtidig har et spedbarn hjemme, det utløste noen reaksjoner:

[...] Da Celine var helt ny, møtte vi sånne reaksjoner som har med våre kvinneligheter å gjøre. Jeg er på et vis veldig... Jeg blir jo veldig heterofil utenfra sett når du blir sett på som den som går hjemme med barnet, er med i barselgruppe og er veldig *den*. Mens Camilla [medmor] fikk jo selvfølgelig høre sånn:” Er du på jobb, og så har du en 6 uker gammel baby ” [ler]. Det er liksom sånn:” Oj, det er sprekt”!

Flere av mødrene kom på eget initiativ inn på den pågående politiske debatten om en tredeling av foreldrepermisjonen. En tredeling av foreldrepermisjonen ble foreslått av Likelønnskomisjonens flertall i NOU 2008: 6 for å sikre en likere deling av permisjonen mellom mor og far. Dette foreslår de etter en mal av den islandske foreldrepengemodellen. I Island er foreldrepermisjonen tredelt, det vil si at en tredel er øremerket mor, en tredel er øremerket far, og den siste tredelen kan fordeles som de selv vil. Noen av foreldrene snakker om en slik tredeling som positiv. Men Bente er litt skeptisk, fordi hun opplever at kvinnene er slitne etter graviditet og fødsel, og mener at det kan gå utover ammingen:

Bente: Jeg er jo nesten så gammeldags at jeg syntes at mammaen, eller den som har født barnet, skal få være hjemme mest. Nå har jeg prøvd begge varianter, og jeg føler meg ikke snytt nå. Jeg føler at det var så riktig. Da jeg fikk barn selv var jeg sliten lenge. Jeg tror jeg hadde vært ganske gåen om jeg ikke skulle hatt lang permisjon, eller delt mer slik det nå er snakk om at man skal tvinges til...

I: Tredeling?

Bente: Ja tredeling den syntes jeg er helt... Ja jeg skjønner likestillingsdelen av det [hmm]. Men, det er noe galt likevel. Ikke minst i forhold til amming. Når staten sier i den ene enden at man skal amme barnet til det er to år, og så skal man på den andre siden ikke få være hjemme - man skal gå ned på hjemmesiden. Det henger jo ikke helt sammen... Ja, og selv om man ikke skulle amme så er det litt med å få litt fred og ro og... Ja, og så er det noe med hvordan man organiserer tiden før og etter arbeidsdagen. Nå er det ingen av oss som har sånn karriere at man begynner tidlig på morgenen og jobber til sent på kvelden - og er borte. Men hvis en skulle gjort det, burde man kanskje ikke surmule for at man ikke får vært hjemme hele tiden, men kanskje gjøre noe med det da? Ta vanlige arbeidsdager [ler]. Det er det nok en del som kunne tenke på [ler]. Man får nok kontakt med ungen likevel, tenker jeg.

Foreldre-parene i denne undersøkelsen har et varierende syn på hvor viktig det er av å amme, og hvilke fordeler og ulemper amming kan medføre. I denne undersøkelsen er det to mødre som ammer lenge, to mødre som ikke ammer i det hele tatt, og to mødre som ammer en periode eller som forsøker å amme. For alle mødrene er det viktig at ammingen ikke skal

forsterke skillet mellom biologisk mor og medmor, og vi ser det tydelig i sitatet ovenfor med Bente.

De fleste nyfødte barn i Norge i dag blir ammet, og nasjonalt kunnskapssenter for amming anbefaler norske mødre å amme barnet gjennom første leveår (Hvorfor skal Norge ha et Nasjonalt kompetansesenter for amming?, [www.rikshospitalet.no](http://www.rikshospitalet.no), 25.juni 2008). Verdens helseorganisasjon (WHO) anbefaler morsmelk som eneste næring de første 6 måneder av barnets liv fordi morsmelk er den beste næringen et spedbarn kan få, og den er sykdomsforebyggende (WHO & UNICEF, 2007). I følge Melings (2007) empiriske undersøkelse blir også hensynet til amming brukt både av mødre og fedre for å begrunne at mor tar ut den største delen av permisjonen. Det er blitt påpekt at her er det to oppfordringer som peker i hver sin retning; i den ene retning oppfordring om å amme så lenge som mulig, og i den andre retning oppfordring om at far skal ta en større del av permisjonen.

Kristian er et av barna i undersøkelsen som blir ammet lenge, fram til han er ett år. Mødrene hans føler ikke at ammingen har påvirket medmors rolle. Biologisk mor sier om medmor at "Det eneste hu ikke har gjort er å amme, liksom". De formidler også at det å mate et lite barn kan føre til et nærere forhold mellom medmor og barnet. De forteller at medmor matet Kristian hver tredje time med skje den første uka fordi biologisk mor var syk. Biologisk mor tror at det kan ha bidratt til Kristian og medmors nære forhold.

Celines biologiske mor klarte ikke å få i gang ammingen. På forhånd trodde mødrene i denne familien at de ikke ville påvirkes av den pågående ammedebatten i samfunnet. De uttrykker likevel begge to at det ikke har vært helt uproblematisk å ikke amme. Medmor Camilla beskriver de sosiale konsekvensene av å ikke amme:

Camilla: Det ble litt sånn personlig...

I : Det nest beste og?

Camilla: Ja, ja... Og ja dårlig mor når du ikke klarer å amme rett og slett. Ja vil du ikke det beste for barnet ditt? [ler litt] Men jeg tror egentlig det bare var greit for henne å ta en avgjørelse på det, for sin egen del.

Camilla beskriver også at det å ikke kunne amme har hatt noen gunstige konsekvenser, ved å gi mødrene mulighet til å bli mer likestilte:

I: Men tenker du at det at hun ikke ammet har gjort noe med ditt forhold til Celine

Camilla: Ja, absolutt. Helt klart. Det ser jeg jo på venner også. Vi har kunnet dele, dele oppgavene på en helt annen måte. Så vi blir mye mer sånn likestilt, for det er jo ikke så farlig hvem det er som gir flaske.



Jeg har ikke spurt eksplisitt om amming i alle intervjuene. Det gjelder for eksempel intervjuene med mødrene til Anders. På eget initiativ vektlegger de begge likevel hvor positive konsekvenser det har vært av å ikke amme Anders. De beskriver for eksempel at når barnet var bare et par uker gammelt, hadde de mulighet til barnevakt fordi de ikke ammer. Medmor sier at hun ikke vet om hun hadde klart å være alene med alle omsorgsoppgavene de første ukene hvis hun hadde født barnet. Derfor er hun glad for at hun hadde ferie i nesten to måneder etter barnet ble født. Det gjorde at de kunne bytte på å stå opp for å mate på natten og morgenen. Det kan virke som denne muligheten gjorde flaskemat til et naturlig valg. Mødrene til Didrik har valgt å fordele matansvaret. Det at begge parter har hatt mulighet til å stelle og mate barnet blir av begge sett på som udelt positivt.

### *Lik fordeling av husarbeid*

En viktig del av foreldres oppgaver er husarbeid. Til tross for at vi ser en betydelig nedgang i kvinners tid til husarbeid de siste 30 årene (Kitterød, 2002a) ser vi at kvinner fortsetter å ta mer ansvar for husholdsarbeid som for eksempel matlaging, rengjøring, rydding, vask og stell av tøy. Kvinner bruker også betydelig mindre tid på lønnet arbeid enn menn (Kitterød, 2002b). I løpet av intervjuet spurte jeg samtlige informanter om hva slags husarbeid som blir utført, når og av hvem, hvis det ikke kom frem i deres beretning. Det som slo meg var at mødrene ønsker heller å snakke om felles aktiviteter som turer i skog og mark, middagsbesøk av venner og hva de gjør sammen med barnet. Bente forteller at de ser bort fra hybelkaninene og heller hygger seg:

Bente: Ja, forresten, jeg vet ikke hvordan de lever de som har sånne plettfriske hjem jeg [ler]. Jeg tror vi hygger oss mer.

I: Nei, du tenker mer på sånn vasking ellers av gulver...

Bente: Ja, nei. Hybelkaniner - de er ikke farlige før de biter i knehasen, sier jeg.

I de fleste intervjuene beskrives det likevel at det gjøres en stor del husarbeid, og at dette arbeidet fordeles mellom foreldrene. I forbindelse med gjennomføring av intervjuene var jeg på besøk i fem av seks hjem, og oppfattet dem som både velstelte, rene og koselige. Foreldrene til Even forteller at de ikke fordeler alle oppgaver helt likt, og de gjør dem heller ikke like ofte. Men det er likevel viktig for dem at begge mødre fremstår som kompetente på alle husarbeidsoppgaver. Evens biologiske mor, Eva, liker husarbeid, mens medmor liker å

lage mat. Derfor blir ofte disse oppgavene fordelt etter interesse. Eva beskriver at selv om Elin ikke *liker* husarbeid, så gjør hun det når hun er hjemme med Even. Det virker som om hun er fornøyd med ordningen, og viser også omtanke for at Elin ikke skal jobbe hele tida når hun er hjemme med Even:

Ja, jeg tror ho gjør husarbeid hver dag. Det er jo alltid ryddig på i hvert fall på kjøkkenet, da. Og litt sånn med leker og. Men det er alltid litt husarbeid. Vaske klær og ja. Det er alltid noe å gjøre. Men jeg tenker at en trenger jo ikke alltid... Det blir litt sånn stressende å tenke at når ungen sover så må en gjøre husarbeid for det er da en har muligheter. Jeg tenker at det blir ikke noe gøy å være hjemme da hvis en bare skal gjøre husarbeid. En må ha litt fritid da. Jeg tror hun gjør litt ymse. Og det syntes jeg er greit.

Også i familien til Didrik forteller de voksne at det blir gjort husarbeid hver dag:

Ja støvsuging stort sett hver dag. For av en eller annen grunn så blir det forferdelig mye smuler og litt av hvert rundt omkring. Støvsuging hver dag. Gulvvask skjer litt mer sånn... Eller ikke så ofte for å si det sånn. Jeg vet ikke helt hva jeg skal si, jeg. Hvor ofte, det kommer så an på. Ja du vet hvordan det er. Noen ganger så søler de saft utover gulvet, og da har vi en grunn til å vaske gulvet så det ikke skal bli så klissete. [...] Noen ganger må en bare ta det, mens andre ganger så blir det med jevne mellomrom.

Når Diana snakker om husarbeid og vasking i løpet av intervjuet, beskriver hun at det gjøres av begge. Jeg spør henne derfor om de har noe slags system på hvem som gjør hva. Diana svarer:

Diana: Nei, egentlig ikke. Klesvask er sånn rimelig femti – femti.

I: Ja, bretteing og sånn også eller?

Diana: Ja for ofte så blir det sånn at når du skal henge opp, så må du ta noe ned.

Ansvar for at barnet skal stelles og sendes av gårde på morgenen blir også delt av mødrene til Didrik: ”Vi pleier litt å dele på det. Den som drar først, pleier å lage matpakka. Og den som leverer, tar stellet og sanne ting”.

Også i familien til Anders beskrives det at begge gjør husarbeid, men at den uka Anne jobber, så gjør hun lite. Da har hun kun noen få timer tilgjengelig sammen med familien hver dag. Da tar hun hovedsakelig ansvar for stell av Anders, mens selve husarbeidet blir lagt til Anita. Den uka begge er hjemme, så deles ansvaret:

I: [...]Hvordan bestemmer dere hvem som skal gjøre hva da?

Anita: Da sier vi nå må vi gjøre det og det [begge ler].

I: Litt ”bossing” fra begge?

Anita: Stort sett gjør vi litt hele tiden, så det er stort sett ikke så møkkete at nå *må* vi gjøre det.

Flere av foreldrene formidler at det er viktig å bruke barnets våkentid sammen. Husarbeid er en aktivitet som først og fremst blir lagt til barnets sovetider. I intervjuet med medmor Elin, som er hjemme i permisjon, spør jeg om hun pleier å gjøre ting når barnet sover. Elin svarer:

Ja. Som regel så gjør jeg det. Noen ganger er det sånn at nå er han våken, men skal snart sove. Da må jeg kle på meg først sånn at jeg får utbytte av den tiden. Enten fordi jeg skal rekke noe, eller fordi jeg skal... I går tok jeg en del telefon samtaler mens han sov [...].

Også trening blir lagt til barnets sovetider. Celines medmor har pleid å trene tre ganger i uka etter jobb. Nå ønsker Cathrine å komme hjem om ettermiddagen og hun forsøker å legge treningstidene utenom Celines våkentid. Hun forteller:

Så da lå det litt brakk. Men før hun ble født, eller ja. Da var det sånn at jeg trente tre ganger i uka, kanskje. Gjerne rett før eller rett etter jobb. Ja, kanskje to ganger etter jobb og en gang før jobb. Men nå prøver jeg å få til sånn at jeg ikke spiser av hennes tid, da.

Celines foreldre forteller også at de pleier å sette opp hyller og ordne i boligen sin etter Celine er lagt om kvelden. Moren til Bea forteller at Bea ønsker å ha henne i nærheten av sengen sin når hun skal sovne for kvelden. Da pleier Beas mor å brette tøy i gangen utenfor rommet til Bea. Da er hun i nærheten av Bea, og får samtidig gjort noe husarbeid hun syntes trengs. Barna er ikke ekskludert fra alt husarbeid. Det fortelles om at barnet er med på kjøkkenet når det lages mat og at de er med i butikken og gjør matinnkjøp. Selv om foreldrene skulle ønske noe annet så blir disse dagliglivene preget av husarbeid. Interessant i denne sammenhengen er at ingen av foreldrene formidler at den ene parten opplever mer belastning i form av økt arbeidsmengde i hjemmet.

### *Delt samarbeid i forhold til barnets barnehage*

Som sagt tidligere har de tre fokusbarna i denne undersøkelsen som er over ett år (Bea, Didrik og Kristian), fulltidsplass i barnehagen, og det er søkt barnehageplass til de andre

barna. Andenæs (1993) påpeker at selv om barneomsorgen er blitt et økende offentlig ansvar legger ikke foreldre fra seg ansvaret for barnet ved inngangsdøra; ansvaret forblir foreldrenes. Kontakt med personalet blir derfor viktig for å vite hvordan barnet har det, mens foreldrene ikke er der, og for at barnet skal bli tatt godt vare på. Bø (2002) viser til at et slikt ansvar krever tankearbeid, følelsesarbeid og interpersonlig arbeid. Det vil si at en som forelder har ansvar for gjennomføring av avtaler, det praktiske med mat og klær, kommunisering med de ansatte, samt barnets følelser og behov. Hun hevder videre at i familier med mor og far, er det mor som er mest var for et slikt mentalt ansvar. Det er mor som reflekterer mest over barnehagens kvaliteter, og hvordan hun kan forebygge eventuelle problemer. I familier med mor og far er det mor som står for hovedparten av foreldresamarbeid med barnehage og skole (Grythe & Midtsundstad, 2002, Nordahl, 2007), og fars bidrag i foreldresamarbeid med barnehage kan estimeres til å ligge et sted mellom tjuefem prosent og trettitre prosent av samlet tid (Grythe & Midtsundstad, 2002).

I denne undersøkelsen, hvor foreldrepårene består av to mødre, fremstilles foreldre som idealforeldre, sett fra barnehagens side. Foreldrene bruker god tid på foreldrekaffe, foreldremøter og ikke minst i hente og bringesituasjonen, og det henger aldri skitne klær igjen i garderoben, uavhengig av hvem som henter. Pedagogisk leder i barnehagen til Bea skryter av dem i intervjuet, og sammenlikner med andre familier med mor og far:

Ja, Bea har alltid det hun trenger, og alltid så blir møkkete tøy tatt med hjem. Det er aldri noe som henger igjen. Jeg trenger aldri å minne de på hva vi trenger. Ofte kommer det også en bleiepakke før jeg har satt opp lappen på at nå trenger vi flere bleier. Så dette styrer de helt selv. Men vi har jo andre forhold der hvor pappa og mamma bytter på, så tar det ganske mange dager før pappa oppdager at det står at vi trenger mer bleier. Eller, ”oi jeg glemte å ta med det skitne regntøyet tilbake!” Men hos Bea blir alt skiftet ut, og regntøyet kommer tilbake rent og pent.

Didrik sin pedagogiske leder forteller at de har et veldig godt samarbeid med Didrik sine mødre. Han beskriver dem som aktive og interesserte i barnehagelivet:

Ja det fungerer veldig bra, de er aktive og interesserte i hva Didrik gjør for noe i barnehagen. Og moren holdt jeg på å si, ikke Diana, men Dyveke er jo med i foreldrenes arbeidsutvalg. Så de er veldig aktive der, og de er som et vanlig foreldrepar.

Den samme førskolelæreren gir et annet eksempel på et godt foreldresamarbeid med mødrene til Didrik. Didrik skiftet for en tid tilbake avdeling i barnehagen. Da opplevde han en ny

tilvenningsfase, og pedagogisk leder ønsket en samtale med foreldrene fordi tilvenningsfasen var vanskelig for alle parter:

Vi hadde mange samtaler med mor, eller foreldrene om det. Og de syntes også det her var litt..., for det var jo spesielt når de leverte Didrik at han ble veldig lei seg. Det ble da en foreldresamtale, og så løste vi det, vi tre. Fant ut hvordan vi skulle gjøre det.

Her viser han at han i felleskap med *begge* mødrene løste situasjonen.

Både foreldre og barnehagepersonal vektlegger hvor viktig det er at foreldre har muligheten til å bruke tid i barnehagen, og at de gjør seg kjent i barnets daglige omgivelser. Bea sin førskolelærer beskriver at moren til Bea tar seg god tid i hentesituasjoner i barnehagen:

Bea valgte å gå inn på kjøkkenet sammen med en av de ansatte for å leke med plastelina. Det satt hun med da Berit kom for å hente henne. Da satte Berit seg ned sammen med Bea, og de hadde en veldig hyggelig stund hvor de pratet litt sammen. De pratet også med de andre barna, og jeg er sikker på at de satt der en halvtimes tid før de skulle rusle og gå. Da kom Bea inn en liten tur til meg på lekerommet hvor jeg hadde en del gutter. Hun bare måtte liksom litt innom der også, før hun skulle hjem. Da sa Berit at nå er vi ferdige [...]. Ja, for barna vil nok ofte gjøre litt av alt før de skal hjem. Da sier jeg at hver enkelt forelder får bestemme at nå er det nok. For jeg skjønner jo at når man kommer og henter, så vil man hjem, men samtidig så er det kjempehyggelig... Det var jo en veldig sånn rolig stund, og det tror jeg var kjempefint for Bea også. Hun hadde egentlig bare sittet med plastelina sånn i fem minutter, så hun var jo egentlig ikke ferdig med det.

Alle barna som går i barnehage, må bringes og hentes i barnehagen. Didrik må kjøres fram og tilbake til barnehagen, og familien har bare én bil. Derfor bringes og hentes Didrik av samme forelder innen den samme dagen. Mødrene hans forteller at de deler på dette ansvaret. Medmor Diana forteller at når det er skolesemester, bringer og henter biologisk mor Dyveke noe mer: "Jeg vil tippe at Dyveke leverer noe mer enn meg. Kanskje hun leverer seksti til sekstifem prosent". Begrunnelsen er knyttet til jobben og studiet deres; at Diana må være på skolen til kvart over åtte, mens Dyveke kan strekke det litte grann. Diana beskriver at hun som student har fri fra studiene i perioder, og da både bringer og henter hun Didrik i barnehagen. På den måten kompenserer hun.

Deling på barnehageoppgaver er aktuelt også for andre barn i familien. Et av fokusbarna som ikke går i barnehage har eldre søsken som går i barnehage. Barnehagen ligger et godt stykke unna, og barna må hentes i bil. Her har de også bare en bil med barneseter, og er avhengig av at den som bringer barna, også henter. Fordi barnehagen er på vei mot begge

mødres arbeid, er det den av mødrene som på det aktuelle tidspunktet ikke er hjemme med fokusbarnet, som bringer og henter. Hvem som er hjemme, varierer, siden disse foreldrene deler fødselspermisjonen. Foreldrene skulle ønske de hadde to biler med fullt sett med barnestoler slik at begge kunne bidratt mer i bringing og henting. Hos Kristian og Bea deler foreldrene helt likt på disse oppgavene. Den ene bringer barnet til barnehagen hver morgen, mens den andre henter hver dag. Dette er en ordning som er blitt tilpasset etter barnehagens åpningstider og mødrenes arbeidstider.

Disse eksemplene illustrerer at både biologisk mor og medmor har aktivt og delt samarbeid med barnehagen. Tidligere i denne fremstillingen poengterte jeg at barnehagen bidrar til å fortelle omverden at barnet har to mødre ved å henge opp bilder av dem begge i barnehagen. Disse bildene er ikke bare viktige for å formidle åpenhet om deres likekjønnede familie, men også viktige for å vise omverden at her er det to mødre som har felles ansvar for dette barnet.

### **Avsluttende kommentarer**

Som omtalt tidlig i denne oppgaven, er det utført en del forskning på barn som vokser opp med homofile. Denne forskningen har stort sett presentert resultater som framstiller det likekjønnede foreldreskap som "like bra som" eller til og med "bedre enn" det ulikekjønnede foreldreskap (Clarke, 2008). En generell kritikk mot denne forskningen har vært at den i liten grad går inn i innholdet i dagliglivet til disse familiene, og heller ikke har utforsket hvordan deltakerne selv forstår sine liv. Dette var bakgrunnen for at jeg ønsket å utforske foreldres subjektive virkelighetsoppfatninger av sin og barnas hverdag. I oppgaven har jeg sett nærmere på hva som kjennetegner disse hverdagslivene, og hvordan hver av foreldrene bidrar til å lage det. Der barna har begynt i barnehage, har jeg også sett nærmere på hvordan foreldre tenker om barnehagen, samarbeid med barnehageansatte og møte med andre barnehagebarn og deres foreldre. Barnehagen inngår som en del av den omsorgskjeden som foreldrene organiserer og tar ansvar for, og er dermed et vesentlig innslag når man skal forstå hvordan foreldreskap gjøres.

En gruppe svenske forskere (Hallden, Hyden & Nelson, 2002) som har skrevet om likekjønnede familier, stiller følgende spørsmål: Utgjør foreldrenes seksuelle orientering et fruktbart utgangspunkt for å forstå familieliv? De svarer både nei og ja på dette spørsmålet. Når de svarer *nei*, er det fordi de mener at det også blant homofile vil være et mangfold av familier, slik som blant heterofile. Ikke mindre viktig er det at et familieliv med barn bidrar til

å skape en ytre struktur og spesifikke livsvilkår som bidrar til å skape et hverdagsliv som tenderer mot å bli likeartet, uansett kjønn, seksuell legning og delvis uansett klassetilhørighet. Når de også svarer *ja* på spørsmålet, er det fordi de mener at man kan få belyst en annen slags familiedannelse og de spesifikke vanskeligheter som det innebærer. Slike vanskeligheter kan være at man er utenfor og utsatt, men også på den positive siden - spesiell og enestående.

Dette resonnementet er også relevant når jeg skal vurdere hva vi har lært gjennom min undersøkelse, med den tilnærmingen som ble valgt. På den ene siden likner dagliglivet i de seks familiene veldig på slik dagliglivet er beskrevet i annen norsk utviklings- og familieforskning om ulikekjønnede familier (Haavind, 1987; Andenæs, 1996; L. M Gulbrandsen, 1998; Reve, 2008). Å gjøre familie i Norge i dag innebærer at en rekke handlinger gjentas på omtrent samme måte i alle barnefamilier, som å bringe og hente på barnehagen, gå på foreldremøter osv. Mønstrene blir særlig tydelige etter hvert som foreldrene i utvalget vender tilbake til arbeidslivet igjen etter barnets første leveår, og barnet begynner i barnehagen. Vi har sett at de seks familiene lager et dagligliv for barnet som er forutsigbart, og som er preget av rutiner, og der hensynet til barnet preger både helheten og delene på tilsvarende måter som i andre familier (for eksempel Andenæs, 1996). Men det ser ut til at familiene i utvalget strekker seg ekstra langt i å innfri kravene til det som oppfattes som et vanlig, godt liv for barn; de er sensitive mottakere av diskursen av hva som er et godt barneliv. Foreldrene trekker frem at de forsøker å leve et liv de kan stå inne for, og som kan gi barnet et best mulig utgangspunkt. Barnehagen bekrefter at deres praksiser innfrir dagens kulturelle krav til hvordan et godt barneliv skal se ut, og at foreldrene utfører et eksemplarisk foreldresamarbeid. På denne måten kan prosjektet bidra til å utdype vår forståelse av hvordan det som oppfattes som et vanlig, godt barneliv ser ut nå for tida. Vi har også sett at de påtar seg et *merarbeid*, for å skjerme barna fra det jeg tidligere i oppgaven har omtalt som ”homonegative tendenser” i samfunnet (Anderssen & Hellesund, 2009), og forberede dem på en framtid der de må regne med at deres familie vil utløse litt flere spørsmål og litt mer oppmerksomhet fra omgivelsene enn andre barn. Slike tanker har bidratt til at alle foreldrene i denne undersøkelsen har tenkt nøye gjennom valget om å bli foreldre på forhånd. Mødrene vektlegger å være åpne om sin familiesituasjon, fordi de anser at det er viktig for å bli akseptert av omgivelsene. Videre legger de arbeid i å ta barnet inn i noe som er større enn bare familien, og danner derfor store stabile nettverk

Hva har vi så lært oss om arbeidsdelingen mellom de to voksne i familiene, gjennom denne undersøkelsen? I resultatkapitlet så vi hvordan foreldrene ønsket å sidestille biologisk mor og medmor ved å sikre juridiske rettigheter for begge to, dele på omsorgsoppgaver og

husarbeid, og være to likeverdige parter i samarbeidet med barnets barnehage. De ulike parene gjør det på litt forskjellige måter, men alle med den samme hensikten – et likestilt foreldreskap. Organisering og ansvar for barnets hverdag skjedde i felleskap og ut fra ivaretagelse også av den andre. Intervjuene inneholdt mange fortellinger om hvordan de passet på at det ikke skulle bli for mye for partneren, men likevel uten at oppgavene med barn og hjem ble omtalt som en byrde og belastning. Barnets velbefinnende lot til å være i begge bevissthet døgnet rundt, slik Haavind beskriver ”hjulet” i hodet hos personer som har kontinuerlig ansvar for barn, både når de er sammen og hver for seg (Haavind, 2006). Her skiller de seg fra det vanlige mønsteret i ulikekjønnede familier, hvor det er sjelden at begge foreldrene har et slikt døgnet-rundt-ansvar (Haavind, 2006; Meling, 2007; Reve, 2008). Det som ikke er avtalt, faller på mor. Haavind legger vekt på at det har skjedd store endringer i delingen i moderne par, og hun vektlegger at det har skjedd store forandringer i menns måter å være fedre på. De er på vei inn med både følsomhet og kyndighet, sier hun (Haavind, 2006). Men deres måte å binde seg til omsorgen på, er annerledes, og samtidig ikke så lett å få øye på: ”Det usynlige ved barneomsorg er ikke det følelsesmessige engasjementet eller de enkelte operasjonene, men den sammenhengende organisering som drives av disse følelsene, og som også vedlikeholder dem” (Haavind, 2006, s. 691-692). Det er dette kontinuerlige ansvaret for planlegging og organisering som det er vanlig at mødre blir sittende igjen med i andre familier. Men det *må* ikke være slik. Forskning på alenefedre (Andersen, 2003) tyder på at jo mer involvert mennene er, jo mer likner deres erfaringer og framgangsmåter på mødres. Barna i de likekjønnede familiene i undersøkelsen ser ut til å få *to* foreldre som er både kontinuerlig involverte og praktisk kompetente.

I heterofile familier forhandles det om hvilken betydning kjønn skal ha for hvordan hun og han skal ordne livene sine med jobb og barn, hvordan oppgaver og ansvar skal fordeles (se for eksempel Haavind, 1987; Andenæs, 1996; Haavind, 2006; Magnusson, 2006; Meling, 2007; Reve, 2008). I de likekjønnede familiene i mitt uvalg blir det først og fremst forhandlet om hvilken betydning biologisk slektskap skal ha. Foreldrene forsøker å redusere betydningen av biologi, og tydeliggjør dermed at de ikke ønsker å rangere foreldreskapet til biologisk mor over medmors foreldreskap. Det poengteres at begge mødre har ansvar for helheten, og dette ser ut til å være så viktig for dem at de strekker seg langt, også økonomisk, for å få det til. Dette bildet av de likekjønnede familiene i utvalget tyder på at vi også kan lære mer om mekanismer som *styrker likedeling mellom foreldre*, og kanskje utfordre noen av de vanlige begrunnelsene for at hun og han i et par ikke deler mer enn de gjør.



*Resultatenes generaliseringsmuligheter og praktiske implikasjoner*

Innledningsvis viste jeg til kritikk av den positivistiske tradisjonen hvor hensikten med vitenskapelige kunnskap har vært å produsere lover om menneskelig atferd som kan generaliseres universelt (Kvale, 1996). Det har vært vanlig å kvantifisere fenomenet, og benyttet seg av statistiske representasjoner som gjennomsnitt. Variasjoner har blitt sett på som uhell eller støy som ødelegger det ideelle bildet (Valsiner, 1984). I denne undersøkelsen har det vært viktig for meg å presentere en historie som dekker alle familiene, samt at historien har rom for å bevare det *mangfoldet* og den *variabiliteten* disse familiene har. Jeg har også vært inspirert av en postmoderne tilnærming, hvor en ser på kunnskap som en sosial konstruksjon av virkeligheten, ikke en avspeiling (Kvale, 1996).

Med dette er vi også inne på spørsmålet om generalisering fra en undersøkelse som dette. Generalisering handler om resultatene i en enkelt undersøkelse kan overføres til andre sammenhenger. Enkelte vil kanskje stille spørsmålet om hvor mye jeg kan generalisere fra dette utvalget på seks familier. Thagaard (1998) hevder at helhetsperspektivet som preger kvalitative metoder, medfører at en kan betrakte enkeltstående tilfeller som et uttrykk for en større helhet. Omfattende og systematisk kontakt mellom forsker og informant kan gi store mengder data om informantene, og derfor kan kvalitativ metode basere seg på relative små utvalg (Thagaard, 1998). Selv om dette utvalget "bare" består av seks familier så vil jeg argumentere for at det inneholder mange enkeltstående hendelser. Intervjuene har fått frem konkrete episoder fra familienes dagligliv fra morgen til kveld, og det er beskrevet episoder med søsken, besteforeldre, venner, barnehageansatte og andre personer som er aktive i barnets liv. Der det har vært mulig, har partnerne blitt intervjuet hver for seg, noe som har bidratt til ytterligere konkretiseringer.

Andenæs (2000) kritiserer vitenskapelige artikler som tar opp undersøkelsenes generaliseringsmuligheter bare i starten, og da gjerne i generelle og formelle vendinger om utvalgets størrelse og hvordan det er sammensatt. Hun argumenterer for at generaliseringsspørsmålet også trenger oppfølging i *etterkant* av presentasjon av dataene, og at mye av arbeidet med generalisering ligger i arbeidet med følgende to spørsmål: "Hva er resultatet?", og "hvem er mottakere av resultatene?" I denne fasen blir det da viktig å ikke bare redegjøre hvor resultatene kommer *fra*, men også hvor resultatene skal *hen*.

Hva resultatene er, har jeg prøvd å tydeliggjøre både i resultatdelen og her i sluttkapitlet. De består både av *framstillinger* av fenomenene hverdagsliv og arbeidsdeling mellom foreldre, og av måter å *forstå* disse fenomenene på. Det er ikke et endelig svar på

hvordan fenomenene er, eller kan forstås, men et forslag som er forankret i den empiriske undersøkelsen, og som man kan ta med seg også til møter med andre likekjønnede familier. Jeg kommer ikke med en påstand om at alle likekjønnede familier lever slik som familiene i mitt utvalg. Rekrutteringsmåten kan ha gjort at det er noen spesielt reflekterte par som har meldt seg, og par som er ekstra fornøyd med livene sine og gjerne deler beskrivelsene med andre. Men på den andre siden er utvalget ganske heterogent både alders- og utdannelsesmessig, og som vi så av svarene, har de forskjellige syn på en rekke fenomener.

Ser vi på hvem som er aktuelle mottakere av resultatene, tenker jeg at prosjektet gir kunnskap som kan oppleves som relevant både av de som selv praktiserer likekjønnet foreldreskap, for allmennheten generelt, og av fagpersoner som møter likekjønnede foreldre og barna deres gjennom helsestasjon og øvrige helsevesen, barnehager og skoleverket. Undersøkelsen gir kunnskap om de utfordringene som familiene møter, om hvordan de kan håndteres, og uten å miste av synet på den konteksten som de deler med alle andre familier i dagens Norge.

Men ikke mindre viktig: Utforskning av hvordan likekjønnede foreldre innretter seg, og hvordan de håndterer utfordringer som ligger i å bryte med det heteronormative, er også egnet til å utvide vår forståelse av det heteronormative regimet, som i mange sammenhenger blir tatt for gitt, også i forskning om familieliv, omsorg og oppvekst. Kunnskapen om de likekjønnede familiene er derfor relevant også for å få en bedre forståelse av andre voksne som lever i par og har ansvar for barn. Som vi har sett, er slik forskning egnet til å utvide vår forståelse ikke bare av de likekjønnede familiene, men også familieliv med barn generelt, inkludert hvordan to voksne mennesker som lever sammen, kan dele på oppgaver og ansvar som har med barn og hjem å gjøre.

Denne undersøkelsen er den første norske undersøkelsen som beskriver hvordan likekjønnede foreldre organiserer omsorgen for barn under tre år gjennom detaljrike beskrivelser av barnets dagligliv. Et etisk argument for å gjennomføre undersøkelsen har vært at jeg ønsket å få frem utfordringer, styrker og mesteringsstrategier i likekjønnede familiene. Dette er kunnskap som kan bidra til å minske fordommer mot likekjønnede parforhold og dermed også bedre livssituasjonen for barna deres, og dessuten nyansere kunnskap om det å være forelder generelt.

## Kildeliste

- Allen, K. R., & Demo, D. H. (1995). The Families of Lesbians and Gay Men: A New Frontier in Family Research. *Journal of Marriage and the Family*, 57, 111-127.
- Andenæs, A. (1993). Familiestrukturer i bevegelse - nye utviklingsmuligheter for barn? *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 30, 533-545.
- Andenæs, A. (1996). *Foreldre og barn i forandring*. Oslo: Pedagogisk Forum.
- Andenæs, A. (2000). Generalisering: Om ringvirkninger og gjenbruk av resultater fra en kvalitative undersøkelse. In H. Haavind (Ed.), *Kjønn og fortolkende metode* (pp. 287-320). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
- Andenæs, A. (2006). "Barns beste" og utviklingspsykologi i velferdsstaten: Nøytrale formuleringer med kjønnets betydninger. *Tidsskrift for kjønnsforskning*, 4, 36-50.
- Andersen, A. J. (2003). *Menn skaper rom for foreldreskap og familie: farskapets betingelser i en heteronormativ kultur*. Avhandling (dr. polit.). Institutt for sosiologi og statsvitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap, Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, NTNU, Trondheim.
- Anderssen, N., Amlie, C., & Ytteroy, E. A. (2002). Outcomes for children with lesbian or gay parents. A review of studies from 1978 to 2000. *Scandinavian Journal of Psychology*, 43(4), 335-351.
- Anderssen, N., & Hellesund, T. (2009). Heteronormative Consensus in the Norwegian Same-Sex Adoption Debate? *Journal of Homosexuality*, 56, 102-120.
- Bak, M. (1997). *Enefamilien* (1 ed.). København: Forlaget Sociologi og Forfatteren.
- Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). Ot.prp. nr. 33 (2007-2008). Om lov om endringer i ekteskapsloven, barnelova, adopsjonsloven, bioteknologiloven mv. (felles ekteskapslov for heterofile og homofile par). Retrieved 03.04, 2009, from

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/regpubl/otprp/2007-2008/otprp-nr-33-2007-2008-/9.html?id=502754>

Barne- og likestillingsdepartementet. (2009). Pressemelding. Nytt fra BLD 1. januar 2009.

Retrieved 06.04.2009, from

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2008/nytt-fra-bld-1-januar-2009.html?id=541376>

Barne-, ungdoms og familieetat (2004, 22.09.08). Stebarnsadopsjon. Retrieved 2009, 13.04,

from <http://www.bufetat.no/?module=Articles;action=Article.publicOpen;ID=1453>

Brandth, B., & Kvande, E. (2005). Valgfrihet eller øremerket permisjon for fedre? . In B.

Brandth, B. Bungum & E. Kvande (Eds.), *Valgfrihetens tid: omsorgspolitik for barn møter det fleksible arbeidslivet* (1 ed., pp. 44 -61). Oslo: Gyldendal akademisk.

Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101.

Brewaeys, A., Ponjaert, I., Van Hall, E. V., & Golombok, S. (1997). Donor insemination: child development and family functioning in lesbian mother families. *Human Reproduction* 12(6), 1349-1359.

Bronfenbrenner, U. (1976). *The ecology of human development. Experiments by nature and design*. Cambridge: Harward University Press.

Bø, I. (2002). FORUM: Mors og fars foreldreskap når barnehagen er med i bildet. , *Norsk Pedagogikk* (Vol. Nr 01, pp. 1-14): Universitetsforlaget.

Clarke, V. (2002). Sameness and Difference in Research on Lesbian Parenting. *J. Community Appl. Soc. Psychol*, 12(3), 210-220.

Clarke, V. (2008). From outsiders to motherhood to reinventing the family: Constructions of lesbian parenting in the psychological literature -- 1886-2006. *Women's Studies International Forum*, 31(2), 118-128.

- Dixon, J., & Wetherell, M. (2004). On Discourse and Dirty Nappies: Gender, the Division of Household Labour and the Social Psychology of Distributive Justice. *Theory & Psychology*, 14(2), 167-189.
- Downey, D. B., & Powell, B. (1993). Do Children in Single-Parent Households Fare Better Living with Same-Sex Parents? *Journal of Marriage and the Family*, 55(1), 55-71.
- Dunne, G. A. (2000). Opting into Motherhood: Lesbians Blurring the Boundaries and Transforming the Meaning of Parenthood and Kinship. *Gender and Society*, 14(1), 11-35.
- Eide, B. J., & Winger, N. (2008). *Glimt fra små barns hverdagsliv i barnehagen: 2. delrapport fra prosjektet "Barns omsorgskarriere : barnehagen som ledd i en omsorgskjede for barn opp til 3 års alder"*. Oslo: Høgskolen i Oslo. Avd. for lærerutdanning og internasjonale studier.
- Ellingsæter, A. L., & Gulbrandsen, L. (2003). *Barnehagen - fra selektivt til universelt velferdsgode*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Ellingsæter, A. L., & Gulbrandsen, L. (2007). En uventet vending-offentlig barneomsorg etter kontantstøtten. *Tidsskrift for velferdsforskning*, 10(3), 168-180.
- Fjell, T. I. (2002). Kvinner som velger ikke å få barn – hvorfor så problematisk? *Tidsskrift Norsk Lægeforening 1*, 76-78.
- Flick, U. (2006). *an introduction to qualitative research* (3 ed.). London: SAGE Publications.
- Folgerø, T. (2001). *"Skeive" barnefamilier? Ein etnologisk studie av homoseksualitet, kjønn og foreldreskap mellom normer og overskridingar*. Hovedfagsoppgave i etnologi. Institutt for kulturstudier og kunsthistorie: Universitetet i Bergen.
- Foreningen for partnerbarn. (2008). Retrieved 15.05, 2008, from <http://www.partnerbarn.no/Lage%20barn.htm> referert til som partnerbarn

- Fulcher, M., Chan, R. W., Raboy, B., & Patterson, C. J. (2002). Contact with grandparents among children conceived via donor insemination by lesbian and heterosexual mothers. *Parenting: Science and Practice*, 2, 61-76.
- Gabb, J. (2005). Lesbian M/Otherhood: Strategies of Familial-linguistic Management in Lesbian Parent Families. *Sociology*, 39, 585-602.
- Gottman, J., S. (1990). Children of Gay and Lesbian Parents. In F. W. Bozett & M. B. Sussman (Eds.), *Homosexuality and family relations* (pp. 177-196). New York: Harrington Park.
- Grythe, J., & Midtsundstad, J. H. (2002). *Foreldresamarbeid i barnehagen: muligheter og begrensninger - idealer og realiteter*. Kristiansand: Høyskoleforlag.
- Gulbrandsen, L. M. (1998). *I barns dagligliv: en kulturpsykologisk studie av jenter og gutters utvikling*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Gulbrandsen, L. M. (2006). *Oppvekst og psykologisk utvikling*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Gullestad, M. (1985). *Livsstil og likhet: om nærmiljø i byer*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Hallden, G., Hyden, M., & Nelson, K. Z. (2003). Familjeliv och homosexualitet. In M. Back-Wicklund & T. Johansson (Eds.), *Natverksfamiljen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Haavind, H. (1987). *Liten og stor: mødres omsorg og barns utviklingsmuligheter*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Haavind, H. (2000). *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning* (2007 ed.). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Haavind, H. (2006). Midt i tredje akt? Fedres deltakelse i det omsorgsfulle foreldreskap. *Tidsskrift for norsk psykologforening* 43(7), 683-693.

- Halvorsen, M. S., & Joner, A. (2001). *Lesbian families in Norway: a comparative study of child and family functioning in lesbian, single mother, and heterosexual families*. Hovedoppgave i psykologi. Institutt for psykologi: Universitetet i Tromsø.
- Hardoy, I., & Schøne, P. (2004). Barn eller høy lønn: Må kvinner velge? *Søkelys på arbeidsmarkedet*, 2, 233-240.
- Hegna, K., Kristiansen, H. W., & Moseng, B. U. (1999). *Levekår og livskvalitet blant lesbiske kvinner og homofile menn* (No. 82-7894-068-1). Oslo: NOVA (Norsk institutt for oppvekst velferd og aldring).
- Hequembourg, A. L., & Farrell, M. P. (1999). Lesbian Motherhood: Negotiating Marginal-Mainstream Identities. *Gender and Society*, 13, 540-557.
- Heyerdahl, B. M. (1992). *Barn av lesbiske mødre: en gjennomgang av forskning*. Hovedoppgave i psykologi: Universitetet i Bergen.
- Hirsti, T. (2007). Isaiahs stolte far. Retrieved 15.09, 2007, from <http://www.blikk.no/nyheter/sak.html?kat=1&id=9119>
- Holm, U. (1993). *Modrande och praxis: en feministfilosofisk undersökning*. Daidalos, Göteborg.
- Hvorfor skal Norge ha et Nasjonalt kompetansesenter for amming? (2007, 23.01.08). Nasjonalt kompetansesenter for amming. Retrieved 25.06.08, 2008, from [http://www.rikshospitalet.no/portal/page/portal/no/forsiden/klinikkene/content?p\\_dim\\_id=43250](http://www.rikshospitalet.no/portal/page/portal/no/forsiden/klinikkene/content?p_dim_id=43250)
- Jakobsen, M. D. (2006). *Når Ada og Eva får barn: hva mener vi om homofile foreldre?* Masteroppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi og statsvitenskap. Trondheim. Norges tekniske-naturvitenskapelig universitet.
- Kitterød, H., R. (2002a). Fortsatt nedgang i kvinners tid til husarbeid på 1990-tallet. *Samfunnsspeilet*, 4-5, 23-31.

- Kitterød, H., R. (2002b). Store endringer i småbarnsforeldres dagligliv. *Samfunnsspeilet*, 4-5, 14-22.
- Kitterød, R. H. (2007). Mødre og fedres arbeidstid. Likere enn før, men fremdeles store forskjeller. Unpublished Notat. SSB.
- Kunnskapsdepartementet. (2007). Barnehageløftet. Retrieved 12.11.07, from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/kd/tema/Barnehager/Barnehageløftet-listeside/Barnehageløftet.html?id=204780>
- Kurdek, L. A. (2005). What Do We Know About Gay and Lesbian Couples? *American Psychological Society*, 14(5), 251-254.
- Kvale, S. (1996). *Interviews: an introduction to qualitative research interviewing*. Thousand Oaks, Calif.: Sage.
- Løken, M. H. (2007). *Skilsmissebarn går også i barnehage. En kvalitativ undersøkelse om barnehagens iveratakelse av barn som har opplevd skilsmisse.*, Masteroppgave ved institutt for spesialpedagogikk, Universitetet i Oslo.
- Magnusson, E. (2006). *Hon, han och hemmet: genuspsykologiska perspektiv på vardagslivet i nordiska barnfamiljer*. Stockholm: Bokförlaget Natur och Kultur.
- Markström, A.-M. (2005). *Förskolan som normaliseringspraktik: en etnografisk studie*. Linköpings universitet, Institutionen för utbildningsvetenskap, Linköping.
- Mauthner, M. (2000). 'Snippets and silences: ethics and reflexivity in narratives of sistering'. *International Journal of Social Research Methodology*, 3(4), 287-306.
- Meling, A. (2007). *Foreldres fordeling av omsorgsarbeid i barnets første leveår. En analyse av sammenhengene mellom diskurs, omsorgsarrangement, praksis og kompetanseutvikling*. Masteroppgave i sosiologi. Institutt for sosiologi Oslo, Universitetet i Oslo.



- Moe, I. (2007). Kjernefamilie med to mødre. Retrieved 06.05, 2008, from <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article1636366.ece>
- Moseng, B. U. (2003). *Lesbiske og homofile med innvandrerbakgrunn: en pilotundersøkelse*. Oslo: Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring.
- Nafstad, H., E., . (2005). Assumptions and values in the production of knowledge: Towards an area ethics in of psychology and the social sciences. In Robinson & Kataluski (Eds.), *Values in higher education*. (pp. 150-159). Leeds University Press.
- Hvorfor skal Norge ha et Nasjonalt kompetansesenter for amming? (2008, 23.01.08). Nasjonalt kompetansesenter for amming. Retrieved 25.06.08, 2008, from [http://www.rikshospitalet.no/portal/page/portal/no/forsiden/klinikkene/content?p\\_dim\\_id=43250](http://www.rikshospitalet.no/portal/page/portal/no/forsiden/klinikkene/content?p_dim_id=43250)
- Nordahl, T. (2007). *Hjem og skole: hvordan skape et bedre samarbeid?* Oslo: Universitetsforlaget.
- Norges offentlige utredninger [NOU] 2008: 6. (2008). Kjønn og lønn. Fakta, analyser og virkemidler for likelønn. Oslo: Departementenes servicesenter Informasjonsforvaltning. Retrieved 25.06.08. from <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/dok/NOUer/2008/nou-2008-6.html?id=501088>
- Ohnstad, A. (2008). Skeivt foreldreskap: kjærlighetsbarn og vennskapsbarn. In (pp. s. 73-88). Oslo: Gyldendal akademisk.
- Patterson, C. J. (2005). Lesbian and gay parents and their children: summary of research findings. *Lesbian and Gay Parenting, American Psychological Association, 1*, 5-22.
- Patterson, C. J. (2006). Children of Lesbian and Gay Parents. *Current directions in psychological science 15*(5), 241-244.

- Patterson, C. J., Hurt, S., & Mason, C. D. (1998). FAMILIES OF THE LESBIAN BABY BOOM: Children's Contact With Grandparents and Other Adults. *American Journal of Orthopsychiatry*, 68(3), 390-399.
- Patterson, C. J., Sutfin, E. L., & Fulcher, M. (2004). Division of Labor Among Lesbian and Heterosexual Parenting Couples: Correlates of Specialized Versus Shared Patterns. *Journal of Adult Development*, 11(3), 179-189.
- Perrin, E., C & the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health (2002). Technical Report: Coparent or Second-Parent Adoption by Same-Sex Parents *PEDIATRICS*, 109(2), 341-344. Sjekk hvordan referert i tekst
- Reve, E. M. L. (2008). *Med astma døgnet rundt: omsorgskarriere og dagligliv i familier med småbarn med astma*. Masteroppgave i psykologi. Psykologisk institutt Oslo, Universitetet i Oslo.
- Riksaasen, G. (2002). *"Det var ikke en mann vi ville ha, men barn"*. *Lesbiske familier med barn i Norge*. Hovedfagsoppgave i sosialantropologi. Sosialantropologisk institutt Oslo, Universitetet i Oslo
- Robson, C. (2002). *Real world research: a resource for social scientists and practitioner-researchers*. Oxford: Blackwell.
- Sagatun, S. (2005). *Vanlig og uvanlig: miljøarbeid hjemme med 14-18 åringer*. Avhandling (dr. polit.). Fakultet for samfunnsvitenskap og teknologiledelse, Institutt for sosialt arbeid og helsevitenskap, Trondheim. Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet.
- Shechory, M., & Ziv, R. (2007). Relationships between Gender Role Attitudes, Role Division, and Perception of Equity among Heterosexual, Gay and Lesbian Couples. *Sex Roles*, 56, 629-638.
- Stacey, J., & Biblarz, T. J. (2001). (How) Does the Sexual Orientation of Parents Matter? *American Sociological Review*, 66(2), 159 - 183.

- SSB. (2007). Tidsbruksundersøkelsen 2000 - klare kjønnsroller for småbarnsforeldre.  
Retrieved 20.11, 2007, from [http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik\\_lever\\_vi/art-2002-05-21-01.html](http://www.ssb.no/vis/magasinet/slik_lever_vi/art-2002-05-21-01.html)
- Stiklestad, S. S. (2003). *Ungdommer med lesbiske mødre: hvordan tar de det?*  
Hovedfagsstudiet i sosialt arbeid ved Høgskolen i Oslo, avdeling for økonomi-kommunale, og sosialfag i samarbeid med Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet i Trondheim
- Syltevik, L. J., & Wærness, K. (2004). Det rasler i lenker - forsørgernormer i endring? In A. L. Ellingsæter & A. Leira (Eds.), *Velferdsstaten og familien: utfordringer og dilemmaer* (pp. 100 - 127). Oslo: Gyldendal akademisk forlag
- Tasker, F. (1999). Children in Lesbian-led Families: A Review *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, 4(2), 153-166.
- Thagaard, T. (1998). *Systematikk og innlevelse*. Bergen-Sandviken: Fagbokforlaget.
- Ulvik, O. S. (2005). *Seinmoderne fosterfamilier: en kulturpsykologisk studie av barn og voksnes fortellinger*. Oslo: Unipub.
- Vaagland, H. (2007, 29.07.05). "Den store ammeplagen" *Klassekampen*.
- Wardle, L. D. (1997). The Potential Impact of Homosexual Parenting on Children *University of Illinois Law Review*, 1997:833-919
- Valsiner, J. (1984). Two alternative Epistemological Frameworks in Psychology. The Typological and Variational Modes of Thinking. *The Journal of Mind and Behavior*, 5(4), 449-470.
- Weeks, J., Heaphy, B., & Donovan, C. (2001). *Same sex intimacies: families of choice and other life experiments*. London: Routledge.

WHO, & UNICEF. (2007). WHO and UNICEF call for renewed commitment to breastfeeding. *Pressrelease, Unicef. Embargoed 20th June.*

Ønskebarn. (2007, 28.03.2007). [Brochure] Retrieved 08.04 2009 from <http://www.llh.no/filestore/nskebarn.pdf>

## VEDLEGG 1: Brev til interesse foreningene om hjelp til rekruttering

institutt, Boks 1094 Blindern  
0317 Oslo  
[agnes.andenas@psykologi.uio.no](mailto:agnes.andenas@psykologi.uio.no)  
20.06.07

Til Foreningen for partnerskapsbarn og Landsforeningen for lesbisk og homofil frigjøring

### **Forespørsel om rekruttering av foreldre til et forskningsprosjekt "Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år"**

I forbindelse med at Kristine Finsæther ønsker å gjennomføre et forskningsprosjekt om omsorgsorganisering og dagligliv i småbarnsfamilier med likekjønnede foreldre, håper vi at deres forening kan være behjelpelig med rekruttering av informanter. Det dreier seg om et prosjekt der foreldre skal intervjues om familiens dagligliv, og vi ønsker å komme i kontakt med 6-8 familier der foreldrene er av samme kjønn.

Kristine Finsæther er student på masterstudiet i psykologi ved Psykologisk institutt, universitetet i Oslo. Studentarbeidet skal være et delprosjekt til hovedprosjektet *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år*, som jeg er prosjektleder for. Jeg er psykolog og 1.amanuensis på Psykologisk institutt, UiO, og skal være veileder for Kristine Finsæther. I denne henvendelsen skal jeg si litt kort om hovedprosjektet og om det planlagte masteroppgaveprosjektet, for å gi bakgrunnen for vår forespørsel.

#### **Kort omtale av hovedprosjektet *Omsorgskarrierer og dagligliv for barn under tre år***

Prosjektets formål er å studere hvordan foreldre ivaretar omsorgen for barna sine i samspill med andre omsorgsgivere, arbeidslivet og barna selv, og hva slags dagligliv dette blir for de små barna. Bakgrunnen er blant annet de store forandringene vi er vitne til for denne aldersgruppen, med en kraftig økning i barnehagebruken også for de yngste barna. For å fange opp *variasjonen* i små barns dagligliv, har vi satset på et bredt sammensatt utvalg mht etnisk og sosio-demografisk bakgrunn. Prosjektet vil bidra med kunnskap om hvordan det moderne livet med småbarn ser ut, både for de voksne og for barna selv, og om personlige og utviklingsmessige betydninger av dette.

Metode: Empirien innsamles ved hjelp av intervjuer med foreldrene og evt. andre omsorgsgivere. Intervjuene fokuserer på barnets dagligliv, ved at de voksne oppmuntres til å fortelle detaljert og konkret om hvordan barnet beveger seg gjennom døgnet. Forskeren inviterer til en samtale med vekt på brede beskrivelser av dagliglivets små og store hendelser, slik de følger etter hverandre gjennom dagen, og til refleksjon rundt hendelsenes personlige og sosiale betydning. Intervjuene handler om dagliglivets vanlige mestringsstrategier, framfor å måle problembelastning hos familiemedlemmene. Vi har omfattende erfaring med at foreldre opplever disse intervjuene som meningsfulle og interessante. Barna er for små til at vi skal intervju dem, men vi vil anstrenge oss for å gi dem en sentral plass i forskningen.

Institusjonstilknytning: Prosjektet er tilknyttet Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring (NOVA), der jeg har en bistilling, og er en del av et større samarbeidsprosjekt mellom NOVA og Høgskolen i Oslo, avdeling for førskolelærerutdanning. Etter hvert vil også Psykologisk institutt, UiO, inngå i samarbeidet.

### **Masteroppgaveprosjektet**

Studentprosjektet skal utforske de samme overordnede spørsmål og benytte seg av samme intervjuform som hovedprosjektet. Kristine Finsæther vil imidlertid ha et særlig blikk på hva det betyr at foreldrene er av samme kjønn. Forskning om denne typen familier har gjerne konsentrert seg om ”hvordan det går med barna”, og brukes til å argumentere for at det går like bra med barn med likekjønnede foreldre som med andre barn. En slik tilnærming er nyttig for noen formål, men kan samtidig begrense kunnskapsutviklingen i andre retninger. Hvordan ser det ut, og hvordan blir det opplevd, når disse parene skal lage et familieliv sammen? Det vil for eksempel være interessant å utforske hva slags praktiske ordninger foreldrene finner fram til, og hvordan partene selv vurderer ordningene. I ulikekjønnede par er det fremdeles slik at kvinner tar mer ansvar både for husarbeid og det som har med omsorgen for barna å gjøre enn mennene. Hvordan blir det når arbeidsdeling ikke er koplet til bekreftelse av heterofil kjærlighet i parforholdet?

Vi vil også være interessert i hvordan foreldrene deler omsorgen med andre. Når vi møter familiene, vil mange av barna ha begynt på barnehage. For alle barnehageforeldre er det aktuelt med ”forhandlinger” med personalet om hvordan deres barn best kan ivaretas, og som et ledd i anstrengelsene for at personalet skal forstå deres barn, er det også vanlig å fortelle om hvordan de lever hjemme i familien. Hvordan foregår disse forhandlingene, og hvordan er innholdet i utvekslingene for likekjønnede foreldre? Om prosjektet får gjennomført intervjuer med førskolelærer i barnehagen der barnet går, vil det gi innblikk i hvordan ”forhandlingene” oppleves også fra barnehagesiden.

Disse eksemplene illustrerer også hvordan kunnskaper og forståelse av det vanlige, det som gjelder småbarnsforeldre flest nå for tida, kan utvide forståelsen av hvordan familier som har ordnet seg på andre måter, lever. Likekjønnede småbarnsforeldre skal lage et dagligliv innenfor de samme materielle og kulturelle rammer som de ulikekjønnede, men med noen ekstra utfordringer. Det ligger derfor en gevinst i at studentprosjektet inngår i en større sammenheng, og har tilgang til empiri om andre typer familier. På denne måten kan prosjektet gi viktig kunnskap, både for de som selv praktiserer likekjønnet foreldreskap, for allmennheten, og for fagpersoner som møter disse foreldrene og barna deres gjennom for eksempel helsestasjon og resten av helsevesenet, barnehager og skoleverket. Men ikke mindre viktig: Utforsking hvordan likekjønnede foreldre innretter seg, og hvordan de håndterer utfordringer som ligger i å bryte med det heteronormative, er også egnet til å utvide vår forståelse av det heteronormative regimet, som i mange sammenhenger blir tatt for gitt, også i forskning om familieliv, omsorg og oppvekst. Det planlagte studentprosjektet kan være med på å synliggjøre implisitte forutsetninger knyttet til det ulikekjønnede, heterofile foreldreskapet.

### **Etiske vurderinger**

Hovedprosjektet er tilrådd av Personvernombudet for forskning, ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste, og godkjent av Datatilsynet. Vi vil søke om utvidelse av konsesjonen, slik at den også omfatter studentprosjektet. Dessuten vil vi søke om godkjenning fra REK (Regional komite for medisinsk forskningsetikk).

### **Avslutning**

Jeg håper at dere synes at prosjektet virker nyttig og interessant, og at vi kan finne fram til en framgangsmåte for rekruttering av familier som sikrer et tilstrekkelig antall informanter, og som krever minimalt med ekstraarbeid for dere. I hovedprosjektet har rekrutteringen skjedd gjennom helsestasjoner i en bydel i Oslo. Vi har stilt med informasjonsskriv til aktuelle

foreldre, og også møtt dem personlig for å informere om undersøkelsen. Jeg foreslår at Kristine Finsæther diskuterer saken videre med dere, for å finne en egnet framgangsmåte. Jeg regner med å bli kontaktet om jeg kan bistå med utfyllende opplysninger, eller om det er spørsmål dere gjerne vil drøfte.

Vennlig hilsen

Agnes Andenæs

**VEDLEGG 2: Samtykkeerklæring for foreldre (intervju)**

***Samtykkeerklæring for foreldre (intervju)***

***”Omsorgskarrierer og dagligliv for små barn i familier med likekjønnede foreldre”.***

Jeg samtykker med dette i (sett kryss):

\_\_\_ å bli intervjuet av en av medarbeiderne i prosjektet

\_\_\_ at medarbeiderer i prosjektet kan kontakte dagmamma, barnehagepersonell eller andre omsorgspersoner for å spørre dem om å delta i prosjektet

\_\_\_ at prosjektet får oppbevare intervjumaterialet samt navn og kontaktinformasjon til prosjektet er avsluttet (ut 2008)

***Jeg er kjent med innhold, framgangsmåte og målsetting for prosjektet. Jeg er også kjent med at jeg når som helst kan trekke tilbake mitt samtykke om å delta i prosjektet.***

Dato \_\_\_\_\_

Underskrift\_\_\_\_\_



### VEDLEGG 3: Intervjuguide for foreldre

## Intervjuguide:

Omsorgskarrierer og dagligliv for små barn i familier med likekjønnede foreldre

### Introduksjon og forberedelser

Start med å fortelle noe av utgangspunktet for prosjektet.

#### 1.1.1 Kort oversikt over gangen i intervjuet:

- I Oppdatering av opplysninger om familien, jobbsituasjon osv.
- II Hva har skjedd siden sist, og planer framover for omsorgen for barnet
- III Hvordan ser hverdagen ut nå? Vi tar utgangspunkt i dagen i går, i detalj. Dette er hoveddelen av intervjuet.

Huskeliste/ta med til intervjuet: opptaksutstyr og ark for å lage tidslinje.

### Kommentar

Foreldrene intervjues hver for seg

Intervjuguiden skal ikke sees på som en serie med spørsmål, men mer som et utgangspunkt for en samtale

Intervjuet skal prøves ut og justeres deretter.

#### 1.1.2 I Bakgrunnsinformasjon

Hensikten med disse spørsmålene er å få en kort oversikt over sentrale trekk ved familiens livsform.

#### A Familien

Hvem består familien i? (navn, alder,).

Har det vært slik siden barnet ble født?

#### B Bolig

Bo situasjon

Flytting / flytteplaner og begrunnelser:

#### C Jobb/studiesituasjon og økonomi

Forelder 1:

Forelder 2:

Har det skjedd noen endringer siden dere ble foreldre?

Byttet jobb, endret arbeidstid, endret arbeidsoppgaver, ferdig med studiet. Planer framover: Endringer i inntektskilder (lønn, offentlige stønader, kontantstøtte).

Planer fremover?

## II Organisering av omsorgen

Hensikten med denne delen er 1) å få en oversikt over organiseringen av omsorgen de mnd/årene av barnets liv som er tilbakelagt, med begrunnelsene som hører med, og 2) utforske foreldrenes erfaringer med disse ordningene. *Utdyping* av nåværende ordning skjer først og fremst i livsformsintervjuet.

Lage tidslinje.

Det er et poeng å stille samme hovedspørsmål til alle familiene selv om de har hatt litt forskjellige ordninger (f.eks der en forelder var hjemme alene perioder av tida og familier der begge foreldre var hjemme sammen i perioder av tida) – og så heller ha litt forskjellige oppfølgingsspørsmål.

### 1.1.3 A Permisjonstid

I permisjon nå: Hvordan fordeler dere permisjonene? Hvem skal være hjemme til daglig? Hva gjør den andre av foreldrene? Skal begge ha permisjon? Har dere begge muligheter til å ta ut permisjon (dele/hver for seg)? Hvordan føler du denne ordningen er? Hvordan føler du denne ordningen fungerer? Har dere mulighet til å velge annerledes? Hva tenker du at denne ordningen gjør med *ditt* forhold til barnet (og partnerens forhold til barnet)?

Permisjonstid over: Hvordan har dere ordnet permisjonen frem til barnet var ett år? Oppsummering av hvordan de ordnet seg fram til permisjonen var over / barnet var ett år. Se på en og en ordning, hvem som var hjemme til daglig i denne perioden, og hva den andre av foreldrene gjorde.

Hvordan ble permisjonen fordelt(alene eller sammen med partner)?  
Fikk begge foreldre tilbud om permisjon? Hva slags permisjonstilbud fikk dere (trygdeordninger eller permisjonsordninger fra arbeidsgiver)?

Hvordan ser du på den tiden, når du tenker tilbake på den nå? Hva synes du var bra, og var det noe du ikke var så fornøyd med? Kunne dere ha valgt annerledes? Hadde dere gjort det på samme måte hvis du kunne velge på nytt?

Hva tenker du at denne ordningen gjorde med *ditt* forhold til barnet (og partnerens forhold til barnet)?

(Stikkord: Permisjonsløsning, fordeling av permisjon mellom foreldre, har begge foreldre fått mulighet til å ta ut permisjons - med tanke på "fedrekvoten" som blir tildelt heterofile fedre, ville de fordelt tida seg i mellom annerledes? Hvorfor?)

### **1.1.4 B Etter permisjonen /barnets første år (om permisjonen er over)**

Oppsummering av hvordan de gjorde det fra permisjonen var over. Eventuelt bruke tidslinje. Beskrive en og en ordning (barnet, forelder 1, forelder 2) og hvordan den enkelte ordning kom i stand. Hvorfor har de gjort det slik? Hvordan kom dere fram til denne løsningen?

Hvis du ser på denne perioden under ett: Ble det som dere hadde planlagt / ønsket? Hvordan har det fungert å gjøre det som dere har gjort det? Kunne dere gjort det annerledes? Kjenner dere noen som har gjort det annerledes enn dere selv? (Hvor har dere vokst opp?).

### **1.1.5 C Planer framover**

Hva slags ordning(er) ser du for deg framover? (Frem til skolestart).

Barnehage nå: Fortsette i denne barnehagen fram til skolestart, eller planer om å bytte eller slutte? Hvilken type barnehage har dere nå?

Dagmamma nå: Hvor lenge skal barnet fortsette hos dagmamma? Ønsker og planer om noe annet etterhvert?

(Stikkord: barnehage tilbud, endringer i mors/fars arbeidssituasjon når barnet begynner i barnehage.)

Hjemme nå/Permisjon: Hvor lenge er planen at barnet skal være hjemme, og med hvem? (Stikkord: Dagmamma, barnehage tilbud, endringer i arbeidssituasjon når barnet begynner hos dagmamma/i barnehage)

## **III Hverdagen med barnet nå**

### **Formål og utforming**

Denne delen av intervjuet er organisert rundt en faktisk hverdag i barnets liv, gårsdagen eller dagen i dag. Tid brukes som organiserende prinsipp for samtalen om døgnetts begivenheter, slik de følger etter hverandre. Spørsmålene er lagt opp for å få tak i informantenes beskrivelse av hva som skjer, sammen med begrunnelser og oppfatninger knyttet til den enkelte hendelse og til kjeden av hendelser. Sekvensen starter med at barnet våkner, og avsluttes med at barnet sover. (Mer presist; vi tar også med den voksne som våkner, og tida etter at barnet har lagt seg og hvordan natten forløper seg.)

Formålet er

- å danne seg et bilde av helheten i barnets hverdagsliv, med de viktigste forhold som styrer utformingen av det
- å få et bilde av foreldreskapets betingelser og utforming, og hva foreldrene vil oppnå med organiseringen
- å få et innblikk i hvordan foreldrene reflekterer over og begrunner måten de ordner livene med barn på, og hvordan de utgjør hverandres betingelser
- å få et bilde av ulike typer erfaringer og relasjoner som preger barnets liv

Når vi skal gjennomføre intervjuet, må vi først etablere samtalerommet; skape et felles fokus for samtalen, bidra til at informanten utdypet sine framstillinger, og organisere samtalen gang.

Spørsmål for å få foreldrene til å beskrive hendelser og episoder:

Hvor var du?

Hvem andre var der?

Hva gjorde du?

Hva sa du/han/hun/de da?

Hva hendte da?

Oppfølgende spørsmål for å få foreldrene til å utdype sine beskrivelser og begrunnelser.

Er det sånn det pleier å være? Hvordan er det blitt sånn? Hva synes du om det? Hva tror du at de(n) andre synes om det? Følelser kan utforskes videre, og forfølges inn i "hvordan tenker du om det?"

Et hjelpemiddel kan være å trekke inn erfaringer fra andre intervjuer:

"Noen andre vi har snakket med, gjorde det sånn ... Hvordan er det hos dere?"

I guiden er døgnet delt inn i tilsynelatende avgrensede biter. Men det er viktig at samtalen skal oppmuntre til en beskrivelse av det *kontinuerlige hendelsesforløpet* gjennom døgnet, og ikke minst hvordan *overgangene* er utformet. Guiden inneholder en spesifisering av tema/spørsmål som ønskes dekket underveis, med forslag til hvor de "naturlig" kan høre hjemme.

NB: Intervjuet skal gi et bilde av barnets bevegelse gjennom døgnet: "Hva gjorde barnet?"

**Introduksjon:** I den siste delen av samtalen skal vi snakke mer om hvordan hverdagen med barnet ser ut nå. Vi tar utgangspunkt i gårdsdagen (eventuelt dagen i dag hvis intervjuet foregår om kvelden). Ingen dager er like, så derfor spør vi også om hvordan det pleier å være. I begynnelsen kan det være litt vanskelig å huske alt en har gjort, men det pleier å bli lettere etter hvert. Vi ønsker et detaljert intervju, fordi vi ønsker å vite noe om de konkrete, praktiske sidene ved det å være forelder, men også hva dere tenker om det som skjer i løpet av en dag for barnet og deg selv og de andre i familien.

### **Morgen**

Først vil jeg gjerne høre hva som skjedde denne morgenen. Hvem var den første som våknet? Hva var klokken da? Hvor befant de forskjellige familiemedlemmene seg? Hva skjedde så? osv

(Stikkord: Oppvåkning, stell og påkledning, frokost, bevegelse ut av huset. Hvem gjorde hva, og hvor var til enhver tid barnet? Andre barn i familien.)

### **Overgang til barnehage/til dagmamma**

Veien til barnehage/dagmamma (bil, vogn, buss, til fots).

(Stikkord: Møtte noen andre? Hva snakket dere om? Tidsramme.)

Hvordan skjedde leveringen i dag? Hvem var der da de kom, og hvilken kontakt med personalet, eventuelt andre barn og foreldre?

I dag var det .... som leverte. Hvordan pleier det å være? Hvordan har dere kommet fram til denne ordningen? Er dere enige om denne måten å gjøre det på? Har dere gjort det på samme måten hele tida? Har du og partneren din jobber som er fleksible sånn at dere kan dra tidlig eller begynne sent hvis det trengs? Hvor mye snakker du med de ansatte i barnehagen ved henting og levering – og hva snakker dere eventuelt om?

Hvor langt tid tar det fra dere forlater hjemmet til barnehagen forlates?

Hvis du tenker tilbake på tida da barnet skulle begynne i barnehagen, hvordan gjorde dere det da?

(Stikkord: Oppstart; ”oppskrift” i denne barnehagen? Hvem sto for det, og hva skjedde? Hva gjorde (og gjør) du/dere for at barnet skulle finne seg til rette? Hvordan reagerte barnet? Hvordan synes du det var å overlate barnet til noen andre? Er det noe som er annerledes ved det å ha barn i barnehage enn du hadde tenkt på forhånd? Hva slags dialog har du/dere hatt med dagmamma/barnehagen med tanke på at barnet har to foreldre av samme kjønn? Er dere tilfreds med denne dialogen? Hvilke reaksjoner har dere møtt av andre foreldre og barn? )

### **Formiddag**

Hjemme: Hva skjedde etter frokost, og videre utover dagen?

(Stikkord: Dagsprogram, ukeprogram eller lignende? Soving, spising, organiserte aktiviteter, lek, utflukter, uteliv.)

Dagmamma / barnehage: Hva skulle skje i dag? Hva vet du på forhånd om hva som skal foregå? Hvordan ser en vanlig dag i barnehagen ut?

(Stikkord: Dagsprogram, ukeprogram eller lignende? Soving, spising, organiserte aktiviteter, lek, utflukter, uteliv.)

Hva ser du at barnet ditt får med seg fra det å gå i barnehage/dagmamma? Hvordan merker du det?

Hender det at du har kontakt med barnehagen/dagmamma i løpet av dagen? På hvilken måte? (telefon, mobil telefon, sms eller e-post).

Hva har dere gjort når barnet har vært syk

(Stikkord: forhandlinger, arbeidsgivere, hjelp av andre, arbeidsgivers reaksjon på det å være hjemme med sykt barn?)

### **Overgang til familien: Henting og transport hjem**

Hvem var det som hentet i dag? Hvordan foregikk det? Hvor mye var klokken da?

Hva holdt barnet på med da dere kom? Hva gjorde du?

Hvem snakket dere med (andre barn, personalet, foreldre)? Hva fikk du vite om hva barnet hadde gjort i barnehagen denne dagen, og hvordan fikk du vite det?

Veien hjem

(Stikkord: Transport? Møtte noen andre? Hva snakket dere om? Tidsramme.)

### **Hjemme**

Hva gjorde dere da dere kom hjem?

(Stikkord: Skifte tøy, pakke ut av sekk, vaske skitne uteklær, inne/ute aktiviteter?)

Hvem var det som begynte på middagen, og hvordan skjedde det? Hvordan hadde dere kommet fram til hva dere skulle ha og hvem som skulle stå for det? Når var alle kommet hjem?

(Stikkord: Planlegging av middag, barnetilpasning, innkjøp, tilberedning)

Selve måltidet, hvordan forløp det?

(Stikkord: Bordplassering, hjelp til barnet, spise og snakke.)

### **Ettermiddag**

Hva skjedde etter middag?

(Stikkord: Rydding og oppvask, annet husarbeid, inne/ute aktiviteter, lek, stell, kos, barne-tv osv.)

### **Kveld og natt**

Omtrent når begynte dere på leggingen? Hvordan skjedde det i dag?

(Stikkord: Kveldsmat, stell, til sengs.)

Søvn, døgnrytme. Hvordan sovner barnet? Sover barnet hele natten? Hvem har ansvaret for barnet om natten, en av dere eller begge? Er dere fornøyd med denne ordningen?

Hva gjorde dere etter at barnet hadde lagt seg?

(Stikkord: Husarbeid, fritidsaktiviteter, slappe av osv.)

Hvilke muligheter har dere for barnevakt? Planer for dette framover?

### **Helg**

Hvordan ser lørdagen og søndagen ut?

(Stikkord: Annen døgnrytme, eventuell "turnus" på å stå opp om morgenen.)

Hva gjorde dere sist helg?

Er det sånn helgene pleier å se ut?

(Stikkord: Kontakt med venner, slekt. Innkjøp, husarbeid.)

### **Avslutning**

Er dagene like i familien, eller veldig forskjellige? Hvordan er de opptatt av at livet for barnet skal være? Hva synes de at de får til? Utfordringer? Noe dere ønsker å endre på med måten dere har det?

Tillatelse: For de som har barn i barnehage/hos dagmamma: be om tillatelse til å kontakte barnehagen/dagmamma for å intervju om den delen av døgnet som barnet tilbringer der.

#### **VEDLEGG 4: Informasjonsskriv om studien/forespørsel om deltagelse i studien**

##### **Forespørsel om deltagelse i forskningsprosjektet ” Omsorgskarrierer og dagligliv for småbarn, i familier med likekjønnede foreldre” ved Psykologisk Institutt, Universitetet i Oslo.**

Forskningsprosjektet ”Omsorgskarrierer og dagligliv for småbarn, i familier med likekjønnede foreldre” er en undersøkelse om hvordan foreldre med samme kjønn håndterer foreldreskapets utfordringer, og hvordan dagliglivet blir for store og små. Vi vil takke dere fordi dere har meldt deres interesse for å delta i prosjektet, og vi vil med dette spørre dere om å være med på undersøkelsen. Undersøkelsen vil for den enkelte av dere dreie seg om å delta i et intervju, med en varighet på en til to timer.

Noe av det vi er særlig interessert i, er hvordan foreldre deler omsorgen med andre. Alle foreldre er opptatt av at barna deres skal ha det best mulig, også når de selv ikke er tilstede. Noen av dere har barn som har begynt i barnehage eller hos dagmamma, mens andre er hjemme. Uavhengig av hvordan dere fordeler omsorgen for barnet ønsker vi å høre mer om hvilke planer dere har for barnet fremover, og hvilke erfaringer dere har fått så langt.

##### *Hva innebærer det å delta?*

Vi ønsker å lære av dere som lever dette livet. Fra andre undersøkelser er det gode erfaringer med å ta utgangspunkt i konkrete beskrivelser av dagliglivet. Derfor ønsker vi å intervju begge foreldrene i de familiene som er med i undersøkelsen. Intervjuene vil foregå hjemme hos dere, eller på et annet sted hvis det er mer praktisk.

I intervjuene ønsker vi å snakke om hvilke ordninger dere har valgt for barnets første leveår, og hva slags planer dere har for tida som kommer. Først og fremst er vi interessert i hvordan livet med barn ser ut nå. Vi kommer til å intervju dere om hvordan dere ordner dagliglivet fra morgen til kveld, med alle de forskjellige gjøremål som hører til, og der barnehage inngår for en del av dere. Intervjuformen er brukt i en rekke andre undersøkelser om familieliv, foreldreskap og oppvekst, og erfaringene er at foreldre setter pris på å bli intervjuet på denne måten.

##### *Avidentifisering, taushetsplikt og samtykke*

Deltakelsen i undersøkelsen er frivillig, og det er mulig å trekke seg når som helst underveis, uten å oppgi noen grunn. Opplysningene som samles inn i intervjuene er konfidensielle. Intervjuene vil bli tatt opp på bånd, dersom det er greit for dere. Når intervjuene er gjennomført vil opptakene bli lagret i elektronisk form hos prosjektleder ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. Listen med navn og adresser vil oppbevares atskilt fra intervjuene, slik at ingen andre enn forskerne kan finne ut hvem som er intervjuet. Dersom vi ikke har avtalt noe annet med den enkelte, vil vi slette listen med navn og adresser og opptakene innen utgangen av 2008. Når vi skal skrive om resultatene fra undersøkelsen, vil vi gjøre det slik at ingen kan kjenne igjen de som har deltatt.



### ***Intervju med andre omsorgsgivere***

En del av dere vil ha barn som har begynt i barnehagen på intervjutidspunktet. Siden vi er interessert i helheten i barnets liv, vil det også være aktuelt å intervju andre omsorgsgivere, som personalet i barnehagen, dagmamma osv. dersom dere samtykker til dette.

### ***Hvem står bak prosjektet?***

Undersøkelsen gjennomføres ved Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo (UiO), og skal utgjøre mastergradsoppgave i psykologi for Kristine Finsæther. Førsteamanuensis Agnes Andenæs er prosjektleder og veileder. Prosjektet er godkjent av Personvernombudet for forskning, ved Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste og Regional komité for medisinsk forskningsetikk.

Studentprosjektet er knyttet til et samarbeidsprosjekt mellom forskningsinstituttet NOVA (Norsk institutt for forskning om oppvekst, velferd og aldring) og Høgskolen i Oslo, avdeling for førskolelærerutdanning. I samarbeidsprosjektet har det vært et poeng å komme i kontakt med mange slags familier, slik at vi kan få et bilde av hvordan ulike familier ordner seg i hverdagen. For eksempel har vi ønsket å vite mer om hvorfor noen familier vil at barnet skal begynne i barnehagen tidlig, mens andre velger å være hjemme de første årene eller å bruke andre ordninger. Samarbeidsprosjektet er finansiert av Norges forskningsråd og de to institusjonene. Ved NOVA er Agnes Andenæs faglig ansvarlig for undersøkelsen.

### ***Nytten av undersøkelsen***

Studentprosjektet vil bidra med kunnskap om hvordan det moderne livet med småbarn ser ut, både for de voksne og for barna, i familier der foreldrene er likekjønnede. Slik kunnskap er viktig for dem som skal utforme politikken på området og for dem som møter foreldre og barn gjennom for eksempel helsestasjon, familievern, interesseorganisasjoner og i barnehagene.

### ***Om dere kan tenke dere å bli med***

Vi kommer til å kontakte dere på telefon i løpet av neste uke for forespørsel om videre deltakelse i prosjektet. Kontakt oss gjerne i mellomtiden ved bruk av e-post adresser eller telefonnumre nedenfor.

Kristine Finsæther, tlf 40 84 67 46, e-post: [kristine.finsaether@gmail.com](mailto:kristine.finsaether@gmail.com)

Agnes Andenæs, tlf 22 84 52 14, e-post: [agnes.andenas@psykologi.uio.no](mailto:agnes.andenas@psykologi.uio.no)

Vennlig hilsen

Kristine Finsæther (mastergradsstudent) og Agnes Andenæs (prosjektleder)

**VEDLEGG 5: Samtykkeerklæring for barnehageansatte**

***Samtykkeerklæring for barnehageansatte (intervju)***

***”Omsorgskarrierer og dagligliv for små barn i familier med likekjønnede foreldre”.***

Jeg samtykker med dette i (sett kryss):

\_\_\_ å bli intervjuet av en av medarbeiderne i prosjektet

\_\_\_ at prosjektet får oppbevare intervjumaterialet samt navn og kontaktinformasjon til prosjektet er avsluttet (ut 2008)

***Jeg er kjent med innhold, framgangsmåte og målsetting for prosjektet. Jeg er også kjent med at jeg når som helst kan trekke tilbake mitt samtykke om å delta i prosjektet.***

## VEDLEGG 6: Intervjuguide for barnehageansatte

### Omsorgskarrierer og dagligliv for barn opp til 3 års alder Intervjuguide omsorgsperson utenfor familien/barnehage

#### 1.1.6

#### Introduksjon til intervjuet

Gjenta noe om utgangspunktet for prosjektet.

Vi har fått ditt navn fordi .....har gitt samtykke til det.

#### 1.1.7 Kort oversikt over gangen i intervjuet:

I Presentasjon av barnehagen (inkl. dagsplan)

II Fokusbarnets dag i barnehagen (dette skal være hovedsaken i intervjuet)

## I Om barnehagen

**A Opplysninger om førskolelærer/** personen foreldrene har gitt oss navnet på (den som blir intervjuet) Navn, yrke, antall år med jobberfaring i barnehage?

## B Opplysninger om hele institusjonen

Navn

Antall barn i alt

Antall avdelinger

Personale pr avdeling

Personale felles for hele institusjonen

Åpningstider

Institusjonens alder

## C Opplysninger om barnets avdeling:

Antall barn

Barnas alder

Personale (for hver person oppgis kjønn, alder, utdannelse)

## D Stabilitet og fornyelse på avdelingen (både barn og voksne)

Antall voksne (ca) som har vært der mens fokusbarnet har vært i barnehagen Bruk av vikarer.

Antall barn (ca) som har vært der mens fokusbarnet har gått der.

## E Kontakt og samarbeid med foreldre

Krav og forventninger til foreldredeltakelse, som frammøte, spesielle arrangementer.

Spesielle opplegg fra personalets side. Oppstart/innkjøringsprosedyrer for nye barn.

Mottakelse av den likekjønnede familien.

## **F Dagsplan i barnehagen**

En enkel dagsplan med de sosiale situasjoner som gjentas daglig i et fast mønster. I denne inngår også hovedtrekkene i personalets turnusordning.

Utforske hva som er de voksnes hensikter og begrunnelser for de forskjellige situasjonstypene, og barnas erfaringer. Også gi plass til å forklare og begrunne variasjoner i opplegget over uka.

### **1.1.8 II Barnets hverdag i barnehagen**

Formålet med livsformintervjuet er

- å danne seg et bilde av helheten i barnets hverdagsliv, med de viktigste betingelser som styrer utformingen av det.
- å få innblikk i de motiveringer som førskolelærer har for sin strukturering av barnets hverdag og sitt interaksjonsmønster med barnet
- å utforske forbindelser mellom familieliv og barnehageliv
- å danne seg et bilde av bredden og variasjonen i barnets sosiale erfaringer

Samtalen er organisert rundt en faktisk dag for barnet i barnehagen, og dagsplanen blir et hjelpemiddel. Gårsdagen brukes som utgangspunkt, og *tid* er organiserende prinsipp for samtalen om dagnens begivenheter, slik de følger etter hverandre. Spørsmålene er lagt opp for å få tak i informantenes beskrivelse av hva som skjer, sammen med begrunnelser og oppfatninger knyttet til den enkelte hendelse og til kjeden av hendelser (om hva det er som har betydning for at interaksjonen forløper som den gjør, og hvordan de forstår fokusbarnets reaksjonsmåter). *Samtalen starter med at barnet kommer og avsluttes med at barnet forlater barnehagen.* Valget av gårdsdagen som eksempel er avhengig av at førskolelæreren var til stede med fokusbarnet store deler av denne dagen. Om det ikke er tilfellet, bør en annen dag velges slik at førskolelæreren kan gi noen beskrivelser av hva som faktisk hendte. Samtalen skal oppmuntre til en beskrivelse av det *kontinuerlige hendelsesforløpet* gjennom døgnet, og ikke minst hvordan *overgangene* er utformet.

Spørsmål for å få førskolelærer til å beskrive hendelser og episoder:

- Hvor var du?
- Hvem andre var der?
- Hva gjorde du?
- Hva sa du/han/hun/de da?
- Hva hendte da?

Oppfølgende spørsmål for å få dem til å utdype sine beskrivelser og begrunnelser.

- Er det sånn det pleier å være? Hvordan er det blitt sånn?
- Hva synes du om det? Hva tror du at de(n) andre synes om det?

Et hjelpemiddel kan være å trekke inn erfaringer fra andre intervjuer:

”Noen andre vi har snakket med, gjorde det sånn/tenkte sånn ..... Hvordan er det i denne barnehagen?”

NB: Intervjuet skal gi et bilde av barnets bevegelse gjennom døgnet, som oppstart /inntak til hvordan barnet er lever nå, og til barnets økende medvirkning i det som skjer. Derfor viktig at vi stadig spør ”Hva gjorde barnet?”

*Introduksjon:* I denne andre delen av samtalen skal vi snakke om fokusbarnets hverdag i barnehagen. Vi tar utgangspunkt i gårdsdagen (eventuelt en annen egnet dag). Ingen dager er like, så derfor spør vi også om hvordan det pleier å være. Dessuten er vi interessert i den historien dere har sammen med barnet. I begynnelsen kan det være litt vanskelig å huske det som foregikk, men det pleier å bli lettere etter hvert. Det er et ganske detaljert intervju. Det er fordi vi ønsker å vite noe om de konkrete, praktiske sidene ved livet i barnehagen, men også hva dere tenker om det som skjer i løpet av en dag for barnet og de andre barna i barnehagen.

### **Ankomst/ ”Levering” – hvilket begrep bruker dere?**

Først vil jeg gjerne høre hva som skjedde denne morgenen, da barnet kom til barnehagen. Hvem leverte og hva var klokken da? Hvordan skjedde leveringen i dag? Hvem var der da barnet kom, og hva skjedde så? Hvilke praksiser har dere på hvordan dere tar i mot barna når de kommer?

Hvis du tenker tilbake på tida da barnet begynte i barnehagen, hvordan foregikk det? Hva gjorde dere og hva gjorde foreldrene? Hvordan har ankomstene/”leveringene” forandret seg etter hvert?

Hvordan formidler foreldrene at barnet ikke kan komme en dag (ved for eksempel sykdom, fri)?

### **Formiddag**

Hva skjedde utover dagen?

(Stikkord: Måltider, hvile, organisert beskjeftigelse, lek, utflukter, utelek)

Hender det at du/dere har kontakt med foreldrene løpet av dagen? På hvilken måte?  
(Stikkord: telefon, mobil, sms, epost).

### **Henting og avskjed**

Hvem var det som hentet i dag? Hvordan foregikk det?

Hva holdt barnet på med da foreldrene kom? Hva gjorde de?

Hvordan formidler dere erfaringene fra dagen til foreldrene? (stikkord: muntlig, oppslagstavle med kryss/tall over for eksempel soving og bleieskift, oppslags tavle med bilder fra dagen og tekst, individuelle notatbøker)

Når snakker dere mest med foreldrene – ved henting eller levering? Hva snakker dere mest om? (Stikkord: sosial prat, praktisk info vedrørende barnet eller mer generelt om barneoppdragelse)

Er det forskjell på forelder 1 og forelder 2 ved levering og henting?

### **Avslutning**

Er dagene like i barnehagen? Hvordan er dere opptatt av at barnehagetilværelsen for barnet skal være? Hva synes dere at dere får til? Utfordringer? Noe dere ønsker å endre på med måten dere har det?

Normalt skal følgende situasjonstyper dekkes (i alle fall skal det være opplysninger om at de eventuelt ikke forekommer, og hva som er begrunnelsen for det): 1. Ankomst/”levering”. 2.

Fri lek inne. 3. Organisert beskjeftigelse. 4. Måltider. 5. Utelek. 6. Hvile. 7. Henting.

Disse sju situasjonstypene kan gjentas flere ganger i løpet av en dag. Det er også overganger fra en situasjon til en annen, og ikke sjelden vil slike overganger være blitt utviklet til egne situasjonstyper. Det er derfor rimelig å operere med en åttende situasjonstype som kan være mange slags overgangssituasjoner mellom de sju andre:

Overgangssituasjoner: Kle av seg, kle på seg, vaske seg, gå på do/skifte bleie, rydde, finne fram/forberede, vente, stå i kø.